

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**5-6 YAŞ ÇOCUKLARININ AHLAKİ YARGI DÜZEYLERİ İLE SOSYAL
BECERİ VE PROBLEM DAVRANIŞLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN
İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Melisa KAYAHAN

Psikoloji Ana Bilim Dalı
Psikoloji Programı

Tez Danışmanı: Dr.Öğr.Üyesi Aylin SÖZER

Şubat, 2020

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**5-6 YAŞ ÇOCUKLARININ AHLAKİ YARGI DÜZEYLERİ İLE SOSYAL
BECERİ VE PROBLEM DAVRANIŞLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN
İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Melisa KAYAHAN
(Y1712.272003)

Psikoloji Ana Bilim Dalı
Psikoloji Programı

Tez Danışmanı: Dr.Öğr.Üyesi Aylin SÖZER

Şubat, 2020

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “5-6 Yaş Çocuklarının Ahlakı Yargı Düzeyleri ile Sosyal Beceri ve Problem Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça 'da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.(18.02.2020)

Melisa KAYAHAN

ÖNSÖZ

Araştırmanın gerçekleştirilmesinde yönlendirici fikirleriyle bana destek olan ve kıymetli zamanını benden esirgemeyen değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Aylin SÖZER'e

Araştırma süresince bana her konuda destek olan ve anlayış gösteren sevgili iş arkadaşlarım Deniz Özkılıç'a, Çiğdem Ünver'e, Sena Kaçar'a ve Yıldız Tansoy'a Manevi desteklerini ve yardımlarını esirgemeyen değerli arkadaşlarım Tuba Nur DÜZ'e ve Simay BAŞURAL'a

Çalışmamı tamamlamam için cesaretlendiren, sevgisini ve desteğini her zaman hissettiren sevgili Alp ERYILMAZ'a

Desteğini, güvenini esirgemeyen ve bana her daim güç veren annem Sevgi KAYAHAN'a, her koşulda düşünceleriyle beni daha da umutlu günlere taşıyan babam Mahir KAYAHAN'a en içten duygularla teşekkür ederim.

Şubat, 2020

Melisa KAYAHAN

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ	iii
KISALTMALAR	vi
ÇİZELGE LİSTESİ	viii
ÖZET	ix
ABSTRACT	x
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem Cümlesi.....	4
1.2. Araştırmanın Amacı.....	4
1.3. Araştırmanın Önemi.....	5
1.4. Varsayımlar	6
1.5. Alt Problemler	6
1.6. Sınırlılıklar.....	6
1.7. Tanımlar	7
2. KURAMSAL ÇERÇEVE	8
2.1. 5-6 Yaş Çocuklarının Gelişim Özellikleri.....	8
2.1.1. Fiziksel gelişim	9
2.1.2. Öz bakım gelişimi	10
2.1.3. Bilişsel gelişim ve dil gelişimi.....	11
2.1.4. Sosyo duygusal gelişim.....	15
2.1.5. Ahlaki gelişim.....	15
2.2. Çocuklarda Sosyal Gelişim	23
2.2.1. Sosyal gelişimin önemi	23
2.2.2. Sosyal gelişimi etkileyen faktörler.....	24
2.2.3. Sosyal gelişim kuramları	28
2.2.4. Çocuklarda sosyal beceri.....	34
2.2.5. Çocuklarda davranış problemleri.....	35
2.3. Konu İle İlgili Araştırmalar	37
3. YÖNTEM	41
3.1. Araştırmanın Modeli	41
3.2. Evren-Örneklem.....	41
3.3. Veri Toplama Araçları	43
3.3.1. Kişisel bilgi formu	43
3.3.2. Ahlaki yargı ölçeği.....	43
3.3.3. Anaokulu ve okul öncesi sosyal beceri ve problem davranış ölçeği(PKBS-2)	44
3.4. Veri Toplama Süreci	45
3.5. Verilerin Analizi	45
4. BULGULAR	48
5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	65
5.1. Sonuç ve Tartışma.....	65

5.2. Öneriler.....	73
5.2.1. Ailelere ve eğitimcilere yönelik öneriler	73
5.2.2. Araştırmacılara yönelik öneriler	73
KAYNAKLAR.....	75
EKLER.....	84
ÖZGEÇMİŞ.....	95

KISALTMALAR

AYÖ	:Ahlaki Yargı Ölçeği
PDÖ	:Problem Davranış Ölçeği
SBÖ	:Sosyal Beceri Ölçeği

ÇİZELGE LİSTESİ

Çizelge 1: Kohlberg'in Ahlak Gelişim Aşama ve Evreleri	20
Çizelge 2: Psiksosyal Gelişim Evreleri	32
Çizelge 3: 5-6 yaş çocukların cinsiyet değişkenine ilişkin frekans ve yüzde değerleri	41
Çizelge 4: 5-6 yaş çocukların yaş değişkenine ilişkin frekans ve yüzde değerleri	42
Çizelge 5: 5-6 yaş çocukların kardeşinin olma durumu değişkenine ilişkin frekans ve yüzde değerleri	42
Çizelge 6: 5-6 yaş çocukların annelerinin öğrenim durumu değişkenine ilişkin frekans ve yüzde değerleri	42
Çizelge 7: 5-6 yaş çocukların babalarının öğrenim durumu değişkenine ilişkin frekans ve yüzde değerleri	43
Çizelge 8: Çalışmada kullanılan ölçme araçlarının çarpıklık ve basıklık değerleri	46
Çizelge 9: 5-6 yaş çocukların ahlaki yargı düzeylerine ilişkin betimsel istatistikler	48
Çizelge 10: 5-6 yaş çocukların ahlaki yargı puanlarının cinsiyete göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçları.....	49
Çizelge 11: 5-6 yaş çocukların ahlaki yargı puanlarının yaşa göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız grup t-testi sonuçları.....	50
Çizelge 12: 5-6 yaş çocukların ahlaki yargı puanlarının kardeşin olma durumuna göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız grup t-testi sonuçları	51
Çizelge 13: 5-6 yaş çocukların ahlaki yargı puanlarının annenin eğitim durumuna göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız grup t-testi sonuçları.....	52
Çizelge 14: 5-6 yaş çocukların ahlaki yargı puanlarının babanın eğitim durumuna göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız grup t-testi sonuçları.....	53
Çizelge 15: 5-6 yaş çocukların sosyal beceri durumlarına ilişkin betimsel istatistikler	54
Çizelge 16: 5-6 yaş çocukların sosyal beceri puanlarının cinsiyete göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçları	54
Çizelge 17: 5-6 yaş çocukların sosyal beceri puanlarının yaşa göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız grup t-testi sonuçları.....	55
Çizelge 18: 5-6 yaş çocukların sosyal beceri puanlarının kardeşin olma durumuna göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız grup t-testi sonuçları	56

Çizelge 19: 5-6 yaş çocukların sosyal beceri puanlarının annenin eğitim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız grup t-testi sonuçları	57
Çizelge 20: 5-6 yaş çocukların sosyal beceri puanlarının babanın eğitim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız grup t-testi sonuçları	58
Çizelge 21: 5-6 yaş çocukların problem davranış durumlarına ilişkin betimsel istatistikler	59
Çizelge 22: 5-6 yaş çocukların problem davranış puanlarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçları	59
Çizelge 23: 5-6 yaş çocukların problem davranış puanlarının yaşa göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız grup t-testi sonuçları	60
Çizelge 24: 5-6 yaş çocukların problem davranış puanlarının kardeşin olma durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız grup t-testi sonuçları	61
Çizelge 25: 5-6 yaş çocukların problem davranış puanlarının annenin eğitim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız grup t-testi sonuçları	62
Çizelge 26: 5-6 yaş çocukların problem davranış puanlarının babanın eğitim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız grup t-testi sonuçları	63
Çizelge 27: 5-6 yaş çocukların ahlaki yargı, sosyal beceri ve problem davranış puanları arasında yapılan Pearson Korelasyon analizi sonuçları ...	64

5-6 YAŞ ÇOCUKLARININ AHLAKİ YARGI DÜZEYLERİ İLE SOSYAL BECERİ VE PROBLEM DAVRANIŞLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

ÖZET

Bu araştırmada, 5-6 yaş çocuklarının ahlaki yargı düzeyleri ile sosyal beceri ve problem davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın evrenini İstanbul ili Ataşehir ilçesinde anaokuluna devam eden 5-6 yaş çocuklar oluşturmakta olup örnekleme ise bu evrende yer alan 110 çocuk oluşturmıştır. Çalışma kapsamında veriler 2019 yılı Haziran ayında oluşturulan anket formu kullanılarak toplanmıştır. Araştırmanın örnekleminde bulunan 5-6 yaş çocukların cinsiyet, yaş, kardeşinin olma durumu, anne ve babanın eğitim durumu demografik değişkenlerine ilişkin betimleyici analizlere tablolarda yer verilmiştir. Araştırmada, 5-6 yaş çocukların ahlaki yargı düzeyleri, sosyal beceri ve problem davranışları arasındaki ilişki nicel araştırma yöntemlerinden olan ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Çalışmanın amacı ve alt amaçlarına ulaşmak için 5-6 yaş çocuklardan “Kişisel Bilgi Formu”, “Ahlaki Yargı Ölçeği”, “Anaokulu ve Okul Öncesi Beceri ve Problem Davranış Ölçeği (PKBS-2)” kullanılarak veriler toplanmıştır. Verilerin analizi için öncelikle katılımcıların demografik özelliklerinin betimleyici istatistikleri verilmiştir. Verilerin normal dağılım gösterildiği anlaşıldıktan sonra ahlaki yargı ölçeği, sosyal beceri ölçeği, problem davranışlar ölçeğine ve alt boyutlarından aldıkları puanların cinsiyet, yaş, kardeşinin olma durumu, anne ve babanın eğitim durumu değişkenlerine göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla t-testi, ahlaki yargı ölçeği, sosyal beceri ölçeği, problem davranışlar ölçeği ve alt boyutları arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını belirlemek amacıyla da Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon katsayısı analizi yapılmıştır. Yapılan araştırmanın sonucunda 5-6 yaş çocukların ahlaki yargıları ile sosyal işbirliği sosyal etkileşim ve sosyal beceri arasında “yüksek”, sosyal bağımsızlık arasında “orta” düzeyde pozitif yönde bir ilişki olduğu görülmüştür. Ahlaki yargı ile dışa yönelim problemi ve problem davranışları arasında ise “yüksek”, içe yönelim problemi arasında da “orta” düzeyde negatif yönlü bir ilişki olduğu anlaşılmıştır. Sosyal beceri ile dışa yönelim ve içe yönelim problemi arasında da “yüksek”, problem davranışı ile de “çok yüksek” negatif yönlü bir ilişki olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Ahlaki Yargı, Sosyal Beceri, Problem Davranış*

INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN 5-6 YEAR OLD CHILDREN'S MORAL JUDGEMENT LEVELS AND SOCIAL SKILLS AND PROBLEM BEHAVIORS

ABSTRACT

The epurpose of the study was to determine the relationship of 5-6 ages children' moral judgement levels with their social skills and problem behaviors. A total of 110 children in the ages of 5 to 6 drawn from a kindergarden in the Atasehir district of Istanbul participated in the study. The datas have been collected from questionnaire which have been carried out in June/2019. Descriptive analysis of the demographic variables of 5-6 years old children, gender, age, sibling status, education status of the mother and father in the sample of the study are given in the tables. Relational screening model, which is one of the quantitative research methods, the relationship between moral judgment levels, social skills and problem behaviors in terms of 5-6 years of age. The data were collected using of "Personal Information Form", "Moral Judgemen Scale" and " Kindergarden and Pre-School Social Skills and Problem Behavior Scale". Descriptive statistics of the demographic characteristics of the participants were given for the analysis of the data. After the normal distribution of the data is understood, t-test, moral judgment scale in order to determine whether the scores obtained from the moral judgment scale, social skill scale, problem behavior scale and sub-dimensions differ significantly according to gender, age, sibling status, education level of the parents. Pearson Moments Product Correlation coefficient analysis was carried out in order to determine whether there is a significant relationship between social skills scale, problem behavior scale and sub-dimensions. The results showed that there was a "high" relationship between the moral judgments of children aged 5-6 years and social interaction and social skills, and a "moderate" positive relationship with social independence. In addition, there was a "high" relationship between moral judgment and externalizing problem and problem behaviors, and a "moderate negatif negative relationship with internalizing problem. There was a "high" relationship between social skills and externalizing and internalizing problem, and "very high" negative relationship with problem behavior.

Keywords: *Moral judgement, social skills, problem behaviors*

1. GİRİŞ

Çocukların 5-6 yaş arası dönemi anaokuluna kabul edildiği yaş aralığıdır. 5-6 yaş arası dönem, çocukların gelişim düzeylerine uygun eğitim sağlanmasında kritik bir önem taşımaktadır. Bu dönemde çocuklar bilgi, beceri, alışkanlık, tutum gibi pek çok beceri kazanırlar. Bu süreçte çocuklara sosyal, iletişimsel, düşünsel becerilerin yanı sıra ahlaki bir değerler sistemine yönelik beceriler kazandırma da hedeflenmektedir (Sanemoğlu, 1994).

Çocuğun okul öncesi yılları olarak kabul edilen 5-6 yaş döneminde, çocuklarda ahlaki ve sosyal beceri ile doğru davranış temellerinin atıldığı ilk dönem olduğu söylenebilir. Bu yaş grubunda kazanılan doğru beceriler ile yetişkinlikte gösterecekleri birçok davranışın temellerini atarlar. Bu dönem hem dil ve bilişsel gelişim hızlı bir şekilde gerçekleşirken aynı zamanda sosyal ve ahlaki gelişiminde başladığı görülmektedir (Uyanık Balat ve Balaban Dağal, 2009).

Çocuk doğumundan itibaren toplumsal yaşamın bir parçasıdır. Anne ve babanın çocuklarını yetiştirme tarzları ile başlayan süreç, ebeveynlerin çocuğun ilk rol modeli olması ile devam etmektedir. Çocuğun kişiliğinin oluşmasında ve ahlaki duygu ve davranış biçimlerinin öğrenilmesinde aile ahlak bilgisini vermek için doğru-yanlış, iyi-kötü gibi değerlere yönelik iletişim ile çocuklar ahlaki kuralları fark etmeye başlamaktadırlar (Bacanlı, 2011).

Çocuklarda ahlaki gelişim konusunda ilk modellerden bir tanesi Piaget tarafından geliştirilmiştir. Piaget, ahlaki akıl yürütmenin ilk çocukluk dönemiyle ergenlik arasında giderek anlamlı bir şekilde değiştiğini belirtmiştir. Piaget ayrıca bu değişimlerin düzenli olduğunu, bilişsel gelişimine paralel olarak tahmin edilebilir olduğunu ve çocuğun ahlak ilkelerini öğrenip kavramsallaştırabilmesi için kavram gelişiminin de ilerlemesi gerektiğini öne sürerek ahlak gelişiminde bilişsel gelişimin önemini vurgulamıştır (Çiftçi, 2007).

Piaget'e göre, ahlak bilişsel gelişim doğrultusunda basamaklar halinde ilerleme gösteren bir gelişim süreci izlemektedir. Bu anlamda Piagete'e göre doğumdan 4-5

yaşa kadar çocuklar ahlak öncesi dönemde yer almaktadırlar. Piaget tarafından ahlak öncesi dönem olarak tanımlanan bu dönemde; 0-2 yaş arasındaki çocukların kurallara uymadığı, 2 yaşından sonra ise çocuğun bilişsel gelişimi ile ahlaki gelişiminin başladığı açıklanmaktadır. Piaget'in çalışmalarında, 7 yaş altı çocukların ahlaki gerçeklik ilkesine uygun olarak düşündükleri bu anlamda çocukların yedi yaşına kadar olayların ardında yatan neden ve sonuçları görmeksizin somut sonuçları ile ilgilenmekte oldukları ve sadece var olan ve yapılan davranış ölçüsünde durumu değerlendirdikleri belirtilmektedir (Can, 2004).

Piaget'in çalışmalarından esinlenen Kohlberg ise Piaget'in kuramını revize ederek kendi adıyla anılan yeni bir kuram geliştirmiştir. Kohlberg, farklı kültürlerden toplanan verilere dayanarak ahlaki gelişimi ergenlik ve yetişkinliği de içine alan üç düzey ve bu düzeylerin her birinde ikişer dönemden oluşan bir model oluşturmuştur. Kohlberg, 3-9 yaş arası dönemi birinci düzey olarak "Gelenek Öncesi Düzey" olarak tanımlamış ve bu dönemde çocuğun iyi-kötü, doğru-yanlış gibi kültürel değerlere açık olduğunu ifade etmiştir (Aydın, 2000). Kohlberg, gelenek öncesi ilk evre olan ceza ve itaat eğilimi evresinde, çocuğun eylemin doğruluk ve yanlışlığına baktığını ve bir eylemin doğru veya yanlış olduğunu o eylemin fiziksel sonuçlarına göre değerlendirdiğini belirtmiştir. Bu anlamda Kohlberg'e göre 4-5 yaşındaki çocuklarda henüz bilinen anlamda ahlak kavramı oluşmamıştır. Bu dönemde çocuklar otoriteye daha güçlü oldukları için körü körüne itaat etmekte, cezadan ve maddi zarardan kaçınmak için kurallara uymaktadır (Bacanlı, 2011).

Okul öncesi dönem, çocukların ahlaki gelişimleri gibi sosyal beceri ve davranışlarına yönelik alışkanlıkları da en hızlı şekilde geliştirdikleri dönemdir. Erken çocukluk döneminde kazanılan sosyal beceriler yaşamın bütün dönemlerinde kullanılabilir. Çevreden gelen tepkilerle belirlenen davranışlara ilişkin ilk izlenimler ve bilgiler giderek ahlaki davranışlara ve ahlak kurallarına temel olur ve sosyal beceri ve davranışlarını da etkiler. Örneğin yardımlaşma, saygı, paylaşma gibi pek çok sosyal davranış çocuğun gelişirken, toplumsallaşma sürecinde ahlaki yargısına göre temellendirerek öğrendiği davranışlardır (Yavuzer, 2010).

Bebek, dünyaya gözlerini ilk açtığı andan itibaren çevresi tarafından uyarılmaktadır. Aynı zamanda bu dönemde pasif olmayan bebek duyar, dokunur, görür, tat alır ve hisseder. Sosyal gelişim, bireyin dünyaya geldiği ilk andan itibaren başlayıp bireyin yaşamı boyunca devam eden bir süreçtir. Bu dönemde sosyal gelişimin sağlıklı olması,

bireyin ileri yaşlardaki sosyal becerilerine etki edecektir. Evde bireyin kazandığı sosyal beceriler, bireyin ilk eğitim hayatı olan okul öncesi eğitim kurumuna başlamasıyla akranlarıyla paylaşma, işbirliği ve birlikte oynama gibi etkinliklerle bu sũreç okul hayatına taşınmış olur (Yalçın, 2010).

Beş ve altı yaşında olan çocuklar, tũm gelişim alanlarıyla ilgili kazanımlar elde ederler. İki-dört yaş aralığında “kendilik algısı” gelişir ve bu becerinin gelişmesiyle empati kurma becerisi gelişir. Dört yaş civarında benmerkezcilikten kurtulan çocuk kuralları öğrenmeye, arkadaşlık ilişkileri kurmaya ve paylaşım yapmaya başlar. Özellikle 5 yaş civarında akranlarıyla etkileşime girmesi ve paylaşımda bulunması, çocuğun akranlarıyla iletişimi için önem arz etmektedir. Beş yaş itibariyle vurma gibi öfke davranışları yerine çözümler odaklı davranışlar sergilemeye ve problem çözüme becerisini kazanmaya başlarlar (Cebeci ve Ceylan, 2009).

5-6 yaş çocuklarında ahlaki gelişim ile sosyal beceri ve davranışları arasındaki ilişkiye bakıldığında ahlak sisteminin ve gelişimin temelini, ahlaki kurallar olduğu görũlmektedir. Ahlaki kurallar, haklar ve adalet ile ilgili olan kurallardır. Ahlaki kurallar evrenseldir, uyulması gereken kurallar olarak görũlür, kişisel değildir ve aynı zamanda değişmezdir. Sosyal beceri ve davranışlar ise, farklı sosyal ortamlarda sosyal etkileşimi düzenleyen içinde bulunulan toplum tarafından ileri sürũlen kurallardır. Sosyal beceri ve davranışlar ile ahlaki kurallar birbiriyle karşılaştırıldığında; sosyal beceri ve davranışların daha çok özel bir yerleşim alanıyla ilgili olduğu, kültürel öğeler taşıdığı ve keyfi gelenekleri içerdiği görũlmektedir. Bu kuralların ihlal edilmesinin yanlışlığı daha çok içinde yaşanılan yerleşim alanı içerisinde ihlalin oluşup oluşmadığına bağlıdır. Bununla birlikte çocuklar sosyal kurallarla kıyaslandığında ahlaki kuralları daha önemli, değişmez ve genellenebilir olarak algılamaktadır (Korkmaz, 2015).

Sosyal öğrenmede çevreden aldığı sosyal karşılıklar, çocuğun sosyal ortama ve kurallara uyan davranışların tekrar etme olasılığı artabilecektir. Okul öncesi eğitim kurumlarında, çocukların aile ortamında öğrendikleri ahlaki yargılar, kişiliğin şekillendiği bu önemli dönemde diğer insanların hak ve özgürlüklerini öğrenmelerine ve toplumsal kuralları benimsemelerine neden olmaktadır. Bu bağlamda çocuğun karşılaştığı durumlar karşısında nasıl davranacağı, bu davranışların hangisinin kabul edilip hangisinin olumsuz olarak değerlendirileceği örnek olarak gördüğu modeller ile kazandığı ahlaki değerler etkili olmaktadır (Aydın, 2014).

5-6 yaş çocuklarının gelişimleri oldukça hızlıdır. Bu yaş grubundaki çocukların okul öncesi eğitimden beklenen yararın sağlanabilmesi için nitelikli eğitimcilerin yetiştirilmesi, nitelikli okul öncesi eğitim kurumlarının artırılması ve etkili aile eğitiminin gerçekleştirilmesi gereklidir. Bunların yanı sıra, nitelikli okul öncesi eğitim programlarının hazırlanması ve etkili bir biçimde uygulanmasının da okulöncesi eğitimden beklenen yararın sağlanmasındaki önemi yadsınamaz (Akkaya, 2006).

Alanyazına bakıldığında okul öncesi dönem ve 5-6 yaş çocukları ile ilgili çalışmaların yapıldığı görülürken, ahlaki gelişim ve yargı düzeyleri ile ilgili çalışmaların sınırlı olduğu görülmüştür. Ahlaki gelişim ile ilgili çalışmalarında okul öncesi dönem çocukları ile çalışılmışsa da genel olarak ilköğretim, lise ve üniversite öğrencileri ile yapıldığı anlaşılmıştır (Acuner, 2004; Başalan İz, 2009; Çapan, 2005; Çiftçi, 2003;Kaya, 1993, Saylağ, 2001). Ayrıca alanyazın incelendiğinde 5-6 yaş çocuklarının ahlaki yargı düzeyleri ile sosyal beceri ve davranışlarını inceleyen başka bir çalışmanın olmadığı görülmüştür.

1.1. Problem Cümlesi

Bu araştırmanın problem cümlesi “5-6 yaş çocukların ahlaki yargı düzeyleri ile sosyal beceri ve problem davranışları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?” olarak belirlenmiştir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, 5-6 yaş arası çocukların ahlaki yargı düzeylerinin sosyal beceri ve problem davranışlarıyla olan ilişkisini tespit etmektir. Araştırmada ayrıca 5-6 yaş çocukların sahip olduğu demografik özelliklere göre ahlaki yargı düzeylerinin sosyal beceri ve davranışlarının farklılaşıp farklılaşmadığı da analiz edilmiştir.

Okul öncesi dönem fiziksel, bilişsel, sosyal gelişim açısından önemli bir dönem olsa da araştırma kapsamında 3-4 yaş çocuklarında ahlaki yargı gelişim dışında sosyal beceri ve davranışlarına yönelik özel bir gözlem yapıldığından bu yaş grubu araştırmaya dahil edilmemiştir. Çalışmada okul öncesi dönem kabul edilen 5-6 yaş çocuklarından ahlaki yargı ve sosyal beceri anlamında daha sağlıklı geri bildirimler alınabileceği düşüncesi ile bu yaş grubu tercih edilmiştir. Araştırma kapsamında kullanılan ölçme araçlarının bu yaş grubundan daha doğru öğrenme çıktısı alması, 5-6 yaş çocuklarında sözel yargılarının daha belirgin oluşu, dil gelişiminin istendik seviyeye gelmesi, haklı ve haksız kavramlarının oluşmaya başlaması, ahlaki

kavramların soyut olarak tam gelişme de cümle içinde kullanabilecek düzeyde olmaları bu yaş grubunun seçilmesinde etkili olmuştur. Örneğin bu yaş grubunda “Arkadaşını seviyor musun?” sorusu sorulduğunda somut cevap almak daha kolaydır (Dilber, 2015).

Araştırmada somut işlemler döneminden soyut işlemler dönemine geçiş döneminde olan 5-6 yaş çocuklarının, ahlaki yargı düzeyleri ile sosyal beceri ve davranışları arasındaki ilişkinin ortaya konulmasının, bu çocukların gelecekte gösterecekleri davranışları ve kuracakları ilişkileri yordamakta bize yardımcı olması açısından da önemli olduğu değerlendirilmektedir. Bu anlamda bu çalışmada 5-6 yaş çocuklarının ahlaki yargı düzeyleri ile sosyal beceri ve problem davranışları arasındaki ilişkinin belirlenmesinin alanyazına katkı sunacağı düşünülmektedir.

Araştırma konusu ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde, ahlaki yargı ile ilgili araştırmalar mevcut olmasına rağmen, özellikle okul öncesi dönemde doğrudan çocukların ahlaki yargı düzeyleri ile sosyal beceri ve davranışları arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar sınırlıdır. Buradan harekete de 5-6 yaş çocuklarının sosyal beceri ve davranışlarında ahlaki yargının etkisinin anlaşılması, hazırlanacak ilköğretim programlarında bu ilişkinin varlığı ile oluşturulacak daha detaylı müfredat programlarının geliştirilmesine yardımcı olacaktır.

1.3.Araştırmanın Önemi

Ahlaki gelişimin çocuğun davranışlarına olan etkisi sosyal öğrenme ile açıklanabilmektedir. Örneğin iyi-kötü, olumlu-olumsuz, doğru-yanlış gibi nedenler göstererek engelleme, cezalandırma ve ödüllendirme davranışları hem aile içinde hem de okul çevresinde çocukların sosyal beceri ve davranışlarını etkilemektedir. Buradan yola çıkarak ahlaki yargıda çocuğun var olan seviyesi sosyal beceri ve davranış düzeyleri ile ne ölçüde ilişki içinde olduğu alan uzmanlarına ışık tutacağı düşünülmektedir.

Çocukların bakımıyla, eğitimleriyle ve çocuklarla ilişkili politikalarla ilgilenen kişilere ve araştırmacılara çocukların ahlaki yargı düzeyleri ile sosyal beceri ve davranışları hakkında gerekli bilgiler sağlamış olacak ve bu sayede sosyal alanda yapılacak farklı çalışmalara katkı sağlanacağı düşünülmektedir.

Aile ve okul çevresinde çocuğun kişisel ve sosyal davranışları ile ilgili değer duygusunun gelişmesi onu etkileyecek gelenek ve toplumsal kuralların etkisi

altındadır. Çocuğun yargılarının oluştuğu ve tercihlerinin belirginleşmeye başladığı bu dönemde çocuğun yaşamında var olan bir durum karşısında başkalarına nasıl davranması gerektiğini açıklayan ahlaki yargı düzeyi, aile ve okul çevresi tarafından şekillendirilmektedir. Bu nedenle çocuklarının ilk öğretmenleri olan ailelerin de bu konu ile ilgili farkındalığının sağlanmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışma ile okul öncesi eğitim programlarında çocukların sosyal beceri ve davranışlarını olumlu yönde etkileyecek ahlaki gelişimin nasıl olacağı belirlenebilir. Ayrıca, okul öncesi çocuğunun 5-6 yaş aralığında ahlaki, sosyal beceri ve davranış gelişimi açısından destek verecek eğitimin temel ilkelerinin belirlenmesi ve planlanması aşamasında yararlar sağlayabilir.

Çocukların doğduğu andan itibaren kardeşleri, oyun arkadaşları, diğer çocuklar ve ailenin dışındaki yetişkinler ile değişen ilişkilerinin nasıl şekillendiğinin ahlaki gelişim yönü ile açıklanabilmesi anne ve babalar ile okulöncesi eğitimcilere farklı bir bakış açısı sağlayabilir.

1.4.Varsayımlar

Bu araştırmada seçilen 110 kişilik 5-6 yaş grubu bir okul öncesi eğitim kurumuna devam eden çalışma grubunun örneklemini temsil ettiği, Örneklemini oluşturan çocukların normal zeka seviyesine sahip oldukları varsayılmıştır.

1.5. Alt Problemler

1. 5-6 yaş çocukların ahlaki yargı düzeyi nedir?
2. 5-6 yaş çocukların ahlaki yargı düzeyleri yaş, cinsiyet, kardeş olup olmama durumu, annenin ve babanın öğrenim durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
3. 5-6 yaş çocukların sosyal beceri ve davranışları nedir?
4. 5-6 yaş çocukların sosyal beceri ve davranışları yaş, cinsiyet, kardeş olma durumu, annenin ve babanın öğrenim durumuna göre farklılaşmakta mıdır?

1.6. Sınırlılıklar

Bu araştırmada;

Bu çalışmanın örnekleme grubu İstanbul ilinde yer alan bir anaokulunda bulunan 5-6 yaş çocuklarından 110'u ile,

Araştırmanın uygulanması 2018-2019 eğitim öğretim yılı Haziran ayı ile,

Araştırmada kullanılan “Kişisel Bilgi Formu”, “Ahlaki Yargı Ölçeği”, “Anaokulu ve Okul Öncesi Beceri ve Problem Davranış Ölçeği” ile sınırlıdır.

1.7 Tanımlar

Ahlaki yargı: “Bir olayın veya durumun doğruluğu veya yanlışlığı hakkındaki hüküm verme olup, bir durum karşısında başkalarının bize nasıl davranması gerektiği ve bizim başkalarına nasıl davranmamız gerektiği konusunda ortaya konulan zihinsel bir işlemdir.” (Çileli,1986).

Sosyal Beceri: “Kişiler arası ilişkilerde sosyal bilgi alma, çözümlenme ve uygun tepkilerde bulunma, hedefe yönelik ve sosyal bağlama göre değişen; hem gözlenebilen hem de gözlenemeyen bilişsel ve duyuşsal hedefleri içeren ve öğrenilebilen davranışlar” (Yüksel, 2004).

Problem Davranış: “Bireyin kendisine ve çevresine karşı zararlı olduğu tutum ve davranışları nedeniyle sosyal ortamların dışında yer almasına neden olacak davranışlar” (Kanlıklıçer 2005).

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. 5-6 Yaş Çocuklarının Gelişim Özellikleri

Gelişim, doğum öncesi dönemden yaşamın sonuna kadar devam eden bir süreç olarak kabul edilmektedir. İnsan yaşamı düşünüldüğünde uzun bir süreyi kapsayan gelişim, araştırmacılar tarafından çeşitli dönemlere ayrılmış ve bu dönemler içerisinde yaşanan değişimler incelenmiştir. İlk olarak doğum öncesi ve doğum sonrası olarak ele alınan gelişim dönemleri, anne karnında yumurtanın döllenmesi ile başlamakta ve daha sonra bebeklik, ilk çocukluk, son çocukluk, ergenlik ve yetişkinlik gibi dönemlere ayrılarak ele alınmaktadır (Aydın, 2000).

İnsan yaşamında okulöncesi olarak kabul edilen 0-6 yaş arasını kapsayan yıllar kişiliğin oluşumu, temel bilgi, beceri alışkanlıkların kazanılması ve geliştirilmesinde önemli ve kritik bir dönemdir (Arı, 2003). Bu anlamda gelişim dönemleri içerisinde “ilk çocukluk dönemi” olarak kabul edilen 5-6 yaş aralığı bilişsel, sosyal, motor ve dil gelişimi gibi birçok farklı alanda önemli ilerlemelerin yaşandığı bir dönemdir. Erken çocukluk olarak tanımlanan gelişim dönemi içerisinde yer alan ilk çocukluk dönemi aynı zamanda “okul öncesi” dönem olarak da karşımıza çıkmaktadır (Tunçeli ve Zembat, 2017).

Aile ve çocuk için “altın yaş” olarak nitelendirilen 5-6 yaş, ilk çocukluk döneminin düğüm noktasını oluşturmaktadır. 5-6 yaş grubu çocuğu, yaşadığı çevreye uyum göstermeyi, başarılı bir kontrolle gerçekleştirmeye çalışan çocuktur. Bu yaş grubu çocuklar daha çabuk kararlar verir ve başladığı işi bitirmeyi severler. Yavuzer’e göre (2001) bu dönem “5-6 yaş çocuğu kendi kendine yeter, sosyaldir kendinden emindir, şekilci ve uyumludur, rahat ve ciddidir, dikkatli ve kararlı ve naziktir. Üç yaşın daha ileri biçimidir” şeklinde açıklanmaktadır.

5-6 yaş çocuğu değişmekte ve gelişmekte olan bir çocuktur. Bu dönemde motor ve dil gelişimi açısından büyük aşamalar kaydetmiştir ve başta ailesi olmak üzere yakın çevresi ile olan sosyal ve kişisel ilişkilerinde de bir artış yaşamaktadır. Bireysel-

toplumsal ilişkilerin, benlik kavramının: evde, okulda ve toplum içinde uyumun daha belirli olduğu rahatlıkla görülebilmektedir (Yavuzer, 2010). Bu anlamda 5-6 yaş grubu çocuğu kendisiyle gerçek nitelikte eğitim uygulamaları yapılacak bir yaşa gelmiştir.

5-6 yaş grubunda bulunan çocukların bu dönemde kişiliklerinin farkına vardıkları, bununla birlikte kendisi ve yetenekleri hakkında çeşitli deneyimler yaşadıkları bir dönemdir. Bu dönemde vücudunu ve duyu organlarını daha etkin kullanmakta, kendisi ile ilgili içsel benlik algısını geliştirmekte ve bunların sonucunda da kendisini daha iyi ifade edebilmektedir. Okul öncesi olarak kabul edilen bu dönem, çocuğun kendisinin farkında olması, sosyal becerilerinin gelişmesi, başkaları ile dostluklar kurabilmesi, başkaları ile işbirliği yapabilmesi, başkalarına karşı şefkatli olma ve sevgi göstermesi, dil ve iletişim becerilerinin daha etkin olarak kullanılması, gözlem yapabilmesi ve basit neden sonuç ilişkilerinin kurulabilmesi gibi yaşamsal etkinliklerin ve özelliklerin ortaya çıktığı bir dönemdir (Sanemoğlu, 1994).

2.1.1.Fiziksel gelişim

5-6 yaş çocuklarında gelişim her boyutta gerçekleşmektedir. Bu anlamda 5-6 yaş çocukları fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal yönden gelişimin hızlı bir şekilde geliştiği bir dönemdedirler. Bu farklı gelişim türleri içerisinde yer alan fiziksel gelişim, bu dönemde oldukça önemlidir. Bir anlamda her anlamda sağlıklı bir gelişimin olması için sağlıklı bir fiziksel gelişimin sağlanması gerekmektedir. Çocukların hareket etmesi, oyun oynaması ve kendi dönemi için uygun gelişimsel ödevleri yerine getirirken beden, kas, iskelet ve sinir sistemini de zamandı ve uygun bir şekilde gelişmesi beklenmektedir (Özbay, 2004).

Fiziksel gelişim açısından bu yaş aralığına bakıldığında, çocukların boyları hızlı bir şekilde uzamakta ve kiloları artmaktadır. Bu dönemde hem erkek hem de kız çocuklarının boylarında artışlar görülürken, erkek çocukların bu dönemde kız çocuklarına göre boylarının 3-4 cm. daha uzun olduğu görülebilmektedir. Benzer şekilde kilo durumunda da erkeklerin kızlara oranla daha fazla kilo aldıkları tespit edilmiştir. Bu dönemde bulunan çocukların her yıl boylarında ortalama 5-8 cm, ağırlıklarında ise ortalama 2-4 kg. artış olduğu anlaşılmıştır (Orçan, 2012).

Bu dönemde kemik ve iskelet gelişimi de devam etmektedir. 5-6 yaş çocuklarda kemikleşme devam ettiği için kafatası hala yumuşaktır. Bu dönemde erkek çocukların

kemikleri kızlara oranla daha geniş olurken, kızlar ise iskelet gelişimi açısından erkeklerden bir yıl öndedirler (Özbay, 2004).

5-6 yaşa gelene kadar çocuklarda sinir sistemi büyük oranda gelişimini tamamlarken, büyük kas grupları ince kaslara göre daha fazla bir gelişim göstermektedir. Bu anlamda ilk olarak büyük kas gruplarında hızlı gelişim olurken, ince kas gelişimi ise daha yavaş bir şekilde gelişmektedir (Orçan, 2012).

2.1.2. Öz bakım gelişimi

Öz bakım, bireyin yemek yeme, tuvalet, kişisel bakım ve güvenliğini sağlama gibi kendi ihtiyaçlarını yine kendi başına yapabilme yeteneği olarak tanımlanmaktadır. Bu anlamda gelişim açısından temel becerilerin kazandırıldığı 5-6 yaş çocuklarında öz bakım becerilerinin geliştirilmesi de büyük önem arz etmektedir (Yavuzer, 2001).

Öz bakım becerileri çocukların günlük yaşamında kendilerinin yapması gerektiği temel faaliyetleri ebeveynlerinin veya başka bir yetişkinin yardımını almadan kendi başına yapabilme beceridir. Bu anlamda evinde, okulda veya çocuğun bulunduğu diğer ortamlarda çocukların kendi ihtiyaçlarını kendilerinin bağımsız bir şekilde karşılamaları 5-6 yaş çocuklarının yapmasının beklendiği becerilerdir (Konya, 2007).

Çocukların tuvalet eğitimi, el ve diş temizliği, giyinip soyunabilmeleri ve yemek yeme gibi ihtiyaçlarını kendilerinin görmesi çocukların kazanması gereken temel beceriler olurken, bunlardan birinde veya bir kaçında problem yaşanması durumunda bu 5-6 yaş çocuklarının günlük yaşamlarını olumsuz etkileyebilmektedir. Başta tuvalet alışkanlığı gibi temel öz bakım becerileri gelişmeyen çocuklar okul, eğitim ve sosyal çevre gibi farklı ortamlara gönderilmemektedirler. Bunun sonucunda da çocukların öz saygıları ve sosyal becerileri olumsuz etkilenmektedir. Ayrıca bu durum hem anne babalar, hem de okulda görevli öğretmen ve personelin çocuğa bakışını da etkilemektedir (Konya, 2007).

Çocukların 5-6 yaş aralığından sahip olması gereken öz bakım becerilerine bakıldığında ise; kendi başlarına ellerini ve yüzünü yıkaması ve ardından kurulaması, elbisesini tek başına giyinip soyunması, ayakkabılarını kendi başına giymesi ve bağcıklarını bağlayabilmesi, saçlarını taraması, dişini fırçalaması, mevsime göre giyinmesi, sofraya kurmaya yardımcı olması, sınırlıda olsa bıçak kullanımı, arabada emniyet kemeri takabilmesi gibi becerileri eksiksiz yerine getirmeleri beklenmektedir (Yavuzer, 2010).

2.1.3. Bilişsel gelişim ve dil gelişimi

Biliş, zihindeki pek çok etkinliği içine alan oldukça geniş bir anlam ifade etmektedir. Genellikle düşünme ile aynı anlamdadır. Biliş, bireylerin dünya hakkında bilgi edinmeleri ve ona anlam vermelerini sağlayan zihin etkinlikleri biçiminde de ifade edilebilir. Biliş adı altında akıl, bellek, dikkat, idrak, problemi çözümü, okuma-yazma vb. birçok kavram bulunmaktadır. Bilişsel gelişim ise bireyin yaşamı boyunca zihinsel süreçlerinde oluşan farklılıklar ile ilgili olmaktadır. Bilişsel gelişim insanların zihinsel süreç, yetenek ve yapılarındaki değişimler şeklinde tanımlanabilir (Angın, 2015).

Bilişsel gelişimle ilgili birçok kuramdan söz etmek mümkündür. Bu alanda ilk akla gelen isim Piaget'dir. Piaget, İsviçreli olup zooloji alanında eğitimini tamamlamıştır. Bu sebeple Piaget'in kuramında biyolojik çeşitlilik yer almaktadır ve biyolojiyle tecrübenin bilişsel gelişimi nasıl etkileyip biçimlendirdiği vurgulanmaktadır. Piaget'ye göre bilgi, eylemlerin sonucu olarak kazanılmaktadır ve bilişsel gelişim kalıtım ve çevrenin ortak ürünüdür. Piaget'e göre, bebekler hayata bilişsel açıdan hazır olarak gelmezler, bilişsel yapılarını algı ve hareket etkinlikleriyle oluştururlar. Bebeklerin hareketleri refleksler yardımıyla şekillenir. Refleksler olayları anlamlandırıp hayata uyum sağlamaya yardım eder ve bilişi geliştirmenin temelinde rol oynar. Bebekler büyüyüp geliştikçe refleksleri de zamanla ihtiyaca göre değişir ve bir süre sonra yerini bilinçli, amaçlı ve daha karmaşık devinimlere bırakırlar. Bilişsel gelişim, olgunlaşma ile deneyim arasında devamlı bir etkileşimin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Angın, 2015).

Piaget'e göre, bebekler dünyayı anlamlandırırken birtakım zihinsel süreçleri kullanırlar. Bu süreçlerin başında; şema, özümleme, uyma, uyum sağlama, dengeleme bulunmaktadır. Şema, devinimlere yön veren zihinsel oluşumu ifade eder. Başka bir söylemle şema, örgütlenmiş devinim veya düşünce örüntüsüdür. Özümleme, yeni durumların mevcut şemalarla anlaşılmaya çalışılmasıdır. Uyma, mevcut şemaların yeni durumlara uyarlanmasıdır. Uyum sağlama, yeni olaylarla karşılaşıldığında var olan şemaların özümleme ve uyma süreçleriyle düzenlenmesidir. Dengeleme, sahip olunan şemalarla yeni şemalar arasındaki dengenin sağlanmasıdır (Slavin, 2013).

Piaget'in dört gelişim dönemi bulunmaktadır. Piaget bu dönemleri çocukların yaş aralığına göre belirlenmiştir. Aşamalar halindeki dönemler bir önceki dönem üzerine kurularak gelişmektedir (Angın, 2015).

Piaget'in bilişsel gelişim dönemleri:

1. Duyu Motor Dönemi (0-2 Yaş): Piaget, 0-2 yaş arasını duyu-motor dönem olarak isimlendirir. Duyu motor döneminde çocuklar, dünyayı duyuları ve fiziksel eylemleriyle anlamlandırmaya çalışır. Piaget, bebeğin düşünme gücünün fiziksel hareketlerden ayrı olamayacağını düşünür (Trawick Smith, 2014). Piaget, bireylerin dünyaya birtakım reflekslerle geldiğini ve refleksler yardımıyla önceleri rastlantısal, sonraları belirli bir amaç yönünde davranış yapıları geliştirdiklerini savunur. Dönemin önemli olaylarından biri nesne sürekliliğidir. Nesne sürekliliği, nesnelere görünmese de var olduğunu bilme anlamına gelmektedir. Nesne sürekliliğinin kazanılmasıyla birlikte, semboller oluşmakta ve düşünme yapıları gelişmektedir (Slavin, 2013). Piaget'e göre duyu motor dönemde, çocukların bellekleri ve taklit yetenekleri gelişmektedir (Keklik, 2014).

2. İşlem Öncesi Dönem (2-7 Yaş): Bu dönem sembolik evre (2-4 yaş) ve sezgisel evre (4-7 yaş) olmak üzere iki evreden oluşmaktadır. Bu dönem henüz işlemlerin yapılmadığı ancak işlemlerin yapılabilmesi için hazırlıkların sürdürüldüğü, sembolik ve sezgisel bir dönemdir. Sembolik evrede çocuklar daha çok ben merkezli bir yapı gösterirken, maddenin korunum ilkesi bu dönemde gelişmemiştir. Bu evrede çocukların oyunları da semboliktir. Sezgisel evrede ise çocuklarda objelerin korunum ilkesi kazanılırken, ben merkezlikten uzaklaşarak kısmen de olsa başkalarının açısından olaylara bakma gelişir. Bu dönemde dil gelişimi oldukça hızlıdır (Keklik, 2014).

3. Somut İşlemler Dönemi (7-11 Yaş): Çocuklar somut işlem döneminde mantıklı düşünme sistemi geliştirmektedirler. Dönemin adı çocukların somut varlıklar hakkında akıl yürütebilmeleri ve bilişlerini kullanarak mantıklı işlemler yapabilmelerinden gelmektedir. Piaget somut işlemler döneminde bir önceki dönemde yaşanan korunum (hacim korunumu hariç), odaklanma, tersine çevirebilirlik gibi sınırlı düşüncelerin üstesinden geldiğini savunur. Çocuklar belirli derecelerde ve somut olarak sıralama, sınıflama, gruplama işlemlerini bu dönemde başarmaktadır (Angın, 2015).

4. Soyut İşlemler Dönemi (11 Yaş ve üzeri): Piaget, bu dönemde çocukların soyut durumları içeren sorunları mantıklı yollar bularak çözdüklerini, hipotezler kurduklarını, çözümlenme ve değerlendirme yaptıklarını, sistemli düşünebildiklerini ve genelleme yapabildiklerini savunur. Dönemin belirli bir özelliği de ergen benmerkezciliğinin görülmesidir. Ergen benmerkezciliği, bu dönem çocuklarının sanki insanların gözleri kendi üzerlerindeymiş ve hep izleniyormuş şeklinde algılamalarıdır. Çocuklar bu dönemde, düşünceleri doğrultusunda kendilerini yeni bir kalıba oturtma eylemi içindedirler (Keklik, 2014).

Piaget'in bilişsel gelişim kuramı içerisinde dil gelişimini önemli bir yeri vardır. Bir anlamda Piaget'e göre bilişsel gelişimin önemli ölçüde dil gelişimi ile birbirini etkilediğini belirtmektedir.

Dil, toplumsal yaşamın bir gereği olarak insanların birbirleri ile iletişim kurmasında ve duygularını düşüncelerini isteklerini ifade edebilmesinde önemli bir yere sahiptir. Toplumun sahip olduğu kültürel değerlerin sonraki kuşaklara aktarılmasının, sosyal iletişim ve etkileşimin gerçekleştirilmesinin, bilgi aktarımının sağlanmasının, düşüncenin gelişmesiyle birlikte problem çözme, analiz sentez yapma gibi bilişsel becerilerin gelişmesinin temelinde dil yer almaktadır.

Dil edinimi, erken çocukluk döneminin en etkileyici ve dikkate değer gelişim alanlarından bir tanesidir. Birkaç yıl içerisinde hemen hemen bütün çocuklar büyük bir sözcük dağarcığı elde ederler, kendi ana dillerinin karmaşık yapısına hâkim olurlar ve başarılı iletişim alışkanlıkları edinirler

Dil gelişimi, çocukların doğdukları ilk andan itibaren etrafında duydukları sesleri taklit etmesiyle başlayan ardından bu taklitlerin kelimeye, cümleye, dil bilgisine dönüştüğü süreç olarak adlandırılabilir. Dil gelişim düzeyleri, zaman açısından her çocuk arasında farklılık gösterse de görülen aşamalar ortaktır (Baştürk, 2004). Dil gelişim düzeyleri çalışmamızda dört ayrı şekilde kategorize edilmiştir. Bu periyotlar aşağıda ayrıntılı şekilde açıklanmıştır.

Genel gelişimler göz önünde bulundurularak çocukların 24. ay itibariyle gramer kullanımlarının başladığı gözlemlenmektedir. Aynı zamanda ilk gramer sürecinin ilerlemesiyle beraber yaklaşık olarak 36.-60. aylar aralığında çocukların konuşmalarda isim ve fiil harici öğelere de yer verdiği görülmektedir. Konuşmaların anlaşılma oranı

ilk gramer süreci ile birlikte artış göstermektedir. 60. ayın tamamlanması ile de çocuklarda öge kullanımı ve anlaşılma oranı tamamlanmaktadır. 24.ayını dolduran çocuk yeni öğrendiği kelimeleri gün içerisinde sıklıkla tekrarlayarak dağarcığını genişletir, iletişim kurmasını kolaylaştırır. Aynı zamanda yaş aralığı nedeniyle hayvanlar, çizgi filmler, sürekli gördüğü kişiler ve vücut bölümlerinin isimlerine merak duymaktadırlar. Konuşma evrelerinin ilk aşamalarında görülen yalnızca isim kullanma alışkanlığı zamanla azalmakta ve öge artışı sağlanmaktadır (Herrlitz, 1983).

Çocuk 4-5 yaşlarına geldiğinde “altında, yanında, arkasında” gibi edatları kullanabilmekte ve kelime dağarcığını 2000’e kadar çıkarabilmektedir. İçinde buldukları dil gelişim evresi nedeniyle çocuklar, ortalama olarak 50.ay itibariyle temel gramer kurallarına hâkim hale gelmektedir. Yine bahsi geçen dil gelişim sürecinde çocukların en çok kullandığı kelimelerin %23’ünü eşyalar; %36’sını bireyselliği ve geriye kalan %41’ini de sosyal ilişkileri oluşturmaktadır. Ortalama olarak 48.-50.aylarında bulunan bir çocuk 6-7 kelimelik cümleleri rahatlıkla kurabilmekte ve kurduğu cümleleri anadilindeki gramer kurallarına uygun şekillerde düzenleyebilmektedir. İlk gramer evresinden önceki evrelerde çocuklar yalnızca “anne” gibi ihtiyaca dayalı kelimeleri telaffuz ederken okula başladığı dönemler yani 48.-50.ay sonrasında kullandığı kelimeler ihtiyaç yerine hayallere göre şekillenmektedir (Ekmekçi, 1982). Betimleme ve algılama özelliklerini sıkça kullanmak isteyen çocuklar yukarıda belirtilen sebep dolayısıyla kullandığı kelimeleri ihtiyaç yerine hayale dayandırmaktadır. Çocukların kullandığı betimlemeler, yetişkinlere oranla çok daha canlı ve ayrıntılıdır (Başal, 2003).

Okul öncesi eğitim döneminde kazandırılan birtakım dil becerileri bulunmaktadır. Millî Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim Programında dil gelişim alanında 36-72 aylık çocuklar için kazanımlar bulunmaktadır (MEB, 2016, s.25-36). Bu kazanımlara göre çocuklara genel olarak; sesleri ayırt etmeleri, kurallı cümleler kurmaları, dil bilgisi yapılarını kullanmaları, sözcük dağarcıklarını geliştirmeleri, dili iletişim amacıyla kullanmaları, dinlediklerini ve izlediklerini ifade etme gibi becerilerin kazandırılması amaçlanmaktadır.

2.1.4. Sosyo duygusal gelişim

Çocukların okul hayatında başarı göstermesinde; diğer insanların duygularını anlayabilmesi, çevresiyle sağlıklı bir ilişki yönetebilmesinde sahip olduğu duyguları ve davranışlarına hakim olması oldukça önemlidir (Thompson ve Happold, 2002). Sağlıklı bir duygusal gelişim süreci yaşayan çocukların hem ailesinde hem de okullarında arkadaşları ile daha olumlu ilişkiler kurdukları ve daha az problem davranış gösterdikleri anlaşılmıştır (Graziano vd., 2007).

Duygu düzenleme becerileri yetersiz olan çocuklar kaygı ve korku duymaya, engellendiklerinde saldırgan bir şekilde ya da kızgınlıkla tepki vermeye, öğretmenleri ve arkadaşlarıyla çatışma yaşamaya ve sınıf etkinliklerine uyma güçlüğü göstermeye daha eğilimlidirler (Berk, 2013). Duygu düzenleme becerileri, çocukların isteklerine kolaylıkla ulaşan, toplumla uyum içinde yaşayan, sosyal ilişkilerinde başarılı, kendilerini daha iyi hissedebilen bireyler olmalarını sağlar. Duygu düzenleme becerisi birçok önemli unsuru içerdiği için yaşam için önemli ve gerekli bir beceridir (Hyson, 2003).

Mizaç ise, duygulara dayanan alışkanlıkların ve becerilerin bütünleştirilmesinin altında yatan duyumsama, bağ kurma ve motivasyon süreçlerini ifade eder (Arkar, 2004). Bir başka tanıma göre mizaç; bireyin içsel ve dışsal uyarıcılara karşı verdiği tepkilerdeki bireysel farklılıklar ile insanın motor ve dikkat alanlarında kendini düzenlemesidir. Mizaç boyutları genellikle doğuştan gelen kalıtsal yapıyı simgeler (Cloninger, 1994).

Mizaç; çocukların kişilik ve sosyal davranış gelişimini, psikolojik uyumunu etkileyen önemli bir özellik olarak kabul edilir. Mizaç, erken yaşlarda görülebilen ve yaşam boyu devam eden, çeşitli durumlarda bireyin duygusal ve davranışsal tepkilerinin özellikleri olarak belirtilir (Prior, 1992). Mizaç boyutları korkuya karşı serinkanlılık, çekingenliğe karşı öfke, tiksitmeye karşı bağlanma, kararlılığa karşı cesaretsizlik gibi belli başlı duygusal yanıtları içerir (Cloninger ve Svrakic 1997).

2.1.5. Ahlaki gelişim

Ahlak kavramı, eğitim, psikoloji, sosyoloji, felsefe, teoloji, politika gibi birçok alanda yer alan ve farklı şekillerde tanımlanan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Ahlak, "bireyin doğru ile yanlış ayırt edebilmesini sağlayan ilkeler ve değerler

bütünüdür” şeklinde tanımlanırken aynı zamanda, genellikle içinde yaşanılan topluma karşı ortaya çıkan yükümlülük olarak da anlaşılmaktadır (Çiftçi, 2003:45).

Genel olarak, sosyalleşme sürecinde bireylerin hayat boyu karşılarına çıkan çevre koşulları, olaylar ve bu olaylara ilişkin önceki yaşantılarının da etkisiyle gerçekleştirdikleri davranışlar çok önemlidir. Çocuğun sosyal gelişimi, ahlaki yargılarının oluşması ve davranışlarına yön verilmesine bağlıdır. Toplumsal ilişkiler içinde çocuğun davranışlarını yöneten ahlaki değerleri anlaması ve buna göre bireysel davranışlarını yönetme bilinci kazanması sosyal gelişimin önemli bir aşamasıdır (Aydın, 2014).

Ahlak sisteminin ve gelişimin temelini, ahlaki kurallar oluşturmaktadır. Ahlaki kurallar, haklar ve adalet ile ilgili olan kurallardır. Ahlaki kurallar evrenseldir, uyulması gereken kurallar olarak görülür, kişisel değildir ve aynı zamanda değişmezdir. Sosyal kurallar ise, farklı sosyal ortamlarda sosyal etkileşimi düzenleyen içinde bulunulan toplum tarafından ileri sürülen kurallardır. Değiştirilebilir ve keyfidir. Sosyal ve ahlaki kurallar birbiriyle karşılaştırıldığında; sosyal kuralların daha çok özel bir yerleşim alanıyla ilgili olduğu ve keyfi gelenekleri içerdiği görülmektedir. Bu kuralların ihlal edilmesinin yanlışlığı daha çok içinde yaşanılan yerleşim alanı içerisinde ihlalin oluşup oluşmadığına bağlıdır (Smetana 2006:120). Küçük çocuklar sosyal deneyimleriyle, hak ve adalet temel kavramlarını geliştirmektedir (Smetana, vd., 2014:25).

Okul öncesi dönem, diğer gelişim dönemleriyle karşılaştırıldığında gelişimin oldukça hızlı seyrettiği bir dönemdir. Okul öncesi yaş grubundaki çocuklar bir yandan dil, biliş ve ahlak alanlarında gelişim gösterirken diğer taraftan da sosyal davranış özelliklerini geliştirmeyi sürdürürler. Çocuklar özellikle ilk iki yıllık süreçte aile ortamındaki ilişkilerden, yaşantılardan etkilenirler (Gander ve Gardiner. 2007:34).

Okul öncesi dönemde çocukların ahlak gelişimleri sosyal kural bilgilerinden daha önce gelişmektedir (Yau ve Smetana, 2003:647). Çocuklar sosyal kurallarla kıyaslandığında ahlaki kuralları daha önemli, değişmez ve genellenebilir olarak algılamaktadır. Çocuklar, konuyla ilgili belli kurallar olmamasına rağmen başkasına vurmayı yanlış olarak değerlendirebilirler (Çeliköz, vd., 2008:3).

2.1.5.1. Ahlaki gelişim kuramları

Çocuklarda ahlaki gelişim konusunda ilk modellerden bir tanesi Piaget tarafından gerçekleştirilirken, Piaget'in çalışmalarından esinlenen Kohlberg, Piaget'in kuramını revize ederek kendi adıyla anılan yeni bir kuram geliştirmiştir. Bu anlamda alanyazın incelendiğinde ahlak gelişimi alanında çoğunlukla Piaget ve Kohlberg'in kuramlarına yer verildiği görülmüştür (Gündüz, 2010:158).

2.1.5.1.1. Sosyal öğrenme kuramı

Sosyal öğrenme kavramı, günümüzde eğitim psikolojisi, ahlak gelişimi, değerler eğitimi gibi alanlarda önem verilen bir kavram haline gelmiştir. Bu kavram, teorik anlamda Sosyal Öğrenme Kuramının konusu olmuştur. Bazı yerlerde "Sosyal-Bilişsel Kuram" (Social Cognitive Theory) olarak da adlandırılmıştır (Bandura, 1977: 38).

Sosyal öğrenme kuramına göre kişiler, ne yalnız iç güçlerinin ne de çevresel etkenlerin kontrolindedir. Kişiler, hayatına etki etmiş olan yaşam deneyimlerini etkileyebilme gücüne sahip bilinci olan bir varlıktır. Dolayısıyla dış uyaranlar ve pekiştireçler de kişinin davranışlarına etki etmektedir. Kişi, kendi davranışları sonucu ortaya çıkan uyarıcı etkenlerin etkisinde ve bir diğer kişilerin ortaya koyduğu davranışlardan elde edilen sonuçlara göre belli bir yere kadar kendi davranışlarını kontrol edip bununla birlikte şekillendirebilir(Bandura, 1971: 6).

Sosyal öğrenme kuramında üzerinde sıklıkla durulan iki konu pekiştirme ve dolaylı cezadır. Çocuklar çevrelerindeki bireyleri gözlemlerken, hangi davranışın ödüllendirildiğini, hangi davranışın ise cezalandırıldığını gözlemleyerek iyi ve kötü davranış kalıplarını öğrenmektedirler. Bunun sonucunda ise iyi davranışların yapılması gerektiğini, kötü davranışlardan ise kaçınılması gerektiğini öğrenmektedirler. Bu anlamda çocuklar dolaylı olarak pekiştirme ya da ceza yoluyla tıpkı doğrudan pekiştirme ve ceza gibi davranışları öğrenmektedirler (Bacanlı, 2011: 175).

Bandura, ahlak gelişimi içinde sosyal öğrenme kuramında belirttiği koşullama kurallarının geçerli olduğunu ve yetişkinlerin onayladığı davranış kalıplarının ceza ve ödüllerle veya model alma vasıtasıyla öğrenildiğini" belirtmiştir. Bandura'ya göre çocuklar ilk olarak ailede olmak üzere yakın çevresini ve zamanla da içinde yaşadığı

toplumdaki bireyleri gözleyerek onları taklit etmekte ve etkilendiği kişilerin davranışlarını da içselleştirerek model almaya başlamaktadır (Bacanlı, 2011: 175).

Çocukların ahlaki davranış kalıplarını oluştururken ilk gözlemledikleri kişiler anne ve babalarıdır. Çocuklar anne babalarını gözleyerek onları zamanla taklit etmeye başlamakta ve anne babanın sahip olduğu bazı davranışları içselleştirerek benimsemektedirler. Ebeveynlerinin doğru ve yanlış davranışlarının kaynağı olan toplumsal ahlaki ve kültürel değerler de bu model alma aşamasında zamanla kazanılmakta ve çocuklar, örnek alma ve taklit yoluyla yetişkinler gibi davranmayı öğrenmektedirler (Kaya, 1993: 32).

Bandura'nın üzerinde durduğu konulardan birisi de "öz yeterlilik" ve "öz düzenleme" kavramlarıdır ve çocukların ahlaki gelişimlerinde yaşadıkları ahlaki ve sosyal deneyimlerin etkili olduğunu belirtmektedir. Bu anlamda öz yeterliliği "bireyin farklı durumlarda baş etme, belli bir etkinliği başarma yeteneği, kapasitesine göre kendini algılayışı" şeklinde açıklayan Bandura, kişinin ahlaki davranışlar göstermesi ile öz yeterliliği arasındaki ilişkinin önemli olduğunu ve kişinin ne kadar öz yeterliliği yüksekse o derece ahlaki davranışlar sergileyebileceğinin üzerinde durmaktadır (Akbaba, 2008:172).

Öz düzenlemeyi ise "bireyin kendi davranışını etkilemesi, yönlendirmesi ve kontrol etmesi" şeklini açıklayan Bandura, insan davranışlarının sadece dışsal uyarıcılar ile kontrol edilemeyeceğini, bireylerin kendi davranışlarının kontrolünü büyük ölçüde kendilerinin sağladığını belirtir. Öz yeterlilik ile öz düzenleme arasında bir uyum olması gerektiğini belirten Bandura, Ahlaki olarak kendi davranışlarında sorumlu olmaları gerektiğini ve kendilerini bu konuda kontrol edebileceklerine dikkat çekmektedir. Bireyler kendi eksik yönlerini ve yeteneklerini tanımlamalı aksi durumda bireylerde ahlak dışı davranışlar görülebilmektedir (Akbaba, 2008:172).

2.1.5.1.2. Piaget'in ahlak gelişim kuramı

Piaget, ahlak gelişimini inceleyen araştırmacıların başında gelmektedir. Çocukların doğru ve yanlışlara yönelik inançlarını öğrenmek isteyen Piaget, çocukları oyun oynarken gözlemlemiş ve oyun sırasında başvurdukları kuralları incelemiştir. Ayrıca hırsızlık ve yalan söyleme gibi davranışlarla ilgili çocuklarla görüşmeler yapmıştır. Bu

görüşmeler sonrasında Piaget, ahlak gelişiminin bilişsel gelişime bağlı olarak arkadaş çevresi ile olan sosyal etkileşimi ile gerçekleştiğini belirtmiştir (Bacanlı, 2011: 121).

Piaget, çocuklarda ahlak gelişimini dönemlere ayırmış bunları; *ahlak öncesi dönem*, *dışa bağımlı dönem* ve *özerk dönem* şeklinde isimlendirmiştir. Piagete'e göre doğumdan 4-5 yaşa kadar çocuklar ahlak öncesi dönemde yer almaktadırlar. 6-10 yaş grubu arasındaki dışa bağımlı dönemde çocuklar için kurallar değiştirilemez gerçeklerdir ve her hal ve koşulda herkesin kurallara uyması gerekmektedir. Piaget'nin çalışmalarında, 7 yaş altı çocukların ahlaki gerçeklik ilkesine uygun olarak düşündükleri ifade edilmektedir. Çocuklar somut işlemler dönemine yani yedi yaşına kadar olayların ardında yatan neden ve sonuçları görmeksizin somut sonuçları ile ilgilenmekte olduğundan sadece var olan ve yapılan davranış ölçüsünde durumu değerlendirmektedir. Özerk dönemde ise kuralları çiğneme davranışı, sonuçlarına göre değil, niyete ve koşullara göre değerlendirilmektedir (Can, 2004:130).

Piaget, bilişsel gelişim anlayışına dayalı olarak çocuğun tıpkı bilişsel ve kişilik gelişiminde olduğu gibi ahlak gelişiminin de yetişkinlerden farklı şekilde gerçekleştiğini belirtmiştir. Piaget ahlaki gelişim kuramını oluştururken okul öncesi dönemdeki ve ilkokulda okuyan çocukları gözlemlemiş ve görüşmeler yapmıştır. Çocukları doğal oyun ortamında gözlemleyen Piaget, çocukların kural anlayışını tespit etmek için oynadıkları oyunların kurallarıyla ilgili görüşlerini almıştır (Çiftçi, 2007: 179).

Piaget'ye göre ahlaki toplumsallaşma yetişkin otoritesini kabul etmekle başlar ve çocukların ilişkilerini dengelediği, kuralların yeni anlamlar ifade ettiği karşılıklı ve eşit bir toplumsal ilişki içinde gelişir. Bu anlamda Piaget, çocuklarda ahlak gelişiminin, sosyal çevreden etkilendiğine dikkat çekerken, aile içinde ve okul ortamında yetişkin otoritesine körü körüne itaat etmeye bağlı çocuk yetiştirme yöntemlerinin, ahlaki gelişim sürecinde çocuğun dışa bağımlı dönemden özerk döneme geçişini güçleştirdiğini belirtmiştir (Can, 2004:130).

2.1.5.1.3. Kohlberg'in ahlaki gelişim kuramı

Ahlaki gelişim alanında çalışma yapanlardan başında Lawrence Kohlberg (1927-1987) gelmektedir. Piaget'nin ahlak gelişimine dair sunmuş olduğu bilgiler diğer bir kuramcı olan Kohlberg'e yol göstermiştir. Kohlberg, Meksika, İngiltere, Malezya,

Tayvan ve Türkiye’de yapmış olduğu çalışmalar neticesinde Piaget’in kuramının boyutlarını geliştirmiş ve kendi kuramını oluşturmuştur (Can, 2004:130).

Kohlberg, Piaget’in ileri sürdüğu gibi çocukların insan mutluluğu, adalet, eşitlik, haklar gibi ahlaki kalıpları kendi zihinsel gelişmişlik seviyelerine göre algıladıklarını belirtmiş ve tıpkı Piaget’te olduğu gibi ahlaki gelişim kuramını açıklarken evre kavramını kullanmıştır. Kohlberg, geleneksel öncesi, geleneksel ve geleneksel-sonrası olmak üzere üç düzey ve altı ahlaki gelişim aşamasını tanımlamıştır (Aydın, 2000:56).

Çizelge 1: Kohlberg’in Ahlak Gelişim Aşama ve Evreleri

Düzyey	Evre	Sosyal Oryantasyon
Gelenek Öncesi	1	İtaat ve Ceza
	2	Saf Çıkarıcı Yönelim
Geleneksel	3	İyi Çocuk Eğilimi
	4	Kanun ve Düzen Eğilimi
Gelenek Sonrası	5	Sosyal Anlaşma
	6	Evrensel Ahlak

Kohlberg’e göre ahlak gelişimi tabloda görölen sıra ile olmakta ve bu sıralama değişmemektedir. Kohlberg tarafından tanımlanan ahlak gelişim düzeyleri ve evreleri şunlardır (Kohlberg, 1969; Akt.: Kağıtçıbası, 1999:334-336):

Gelenek öncesi dönem, başkalarının geliştirilmiş kuralların varlığının tam olarak kavranamadığı ve 10 yaşlarına kadar süren dönem olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde çocuklar doğru-yanlış, iyi-kötü gibi ahlaki yargıları, başkalarının duygu ve düşüncelerine dikkate almadan sadece fiziksel sonuçlarına bakarak değerlendirir. Bu dönem itaat ve ceza ile saf çıkarıcı eğilim olmak üzere iki evreden oluşmaktadır.

İtaat ve ceza eğilimi: Bu evrede çocuğa göre doğru ve iyi olan otorite tarafından onaylananlardı ve kurallar büyükler tarafından konulmakta çocuklar ise bunlara uymak zorundadırlar. Çocuk için kurallara uymak ve büyüklerin sözünden çıkmamak önemlidir. Bu evrede çocuk için önemli olan cezadan kaçmaktır. Çocuk için bir davranış cezalandırılmıyorsa iyi, cezalandırılıyorsa kötüdür düşüncesi hakimdir.

Saf çıkarıcı eğilim: Doğru davranış, durumun kendine sağlayabileceği yarara göre belirlenmektedir. Bu evrede çocuğun kendi ihtiyaçları ön plandadır ve hedonist bir bakış açısı ile hareket etmektedir. Kısaca bu evrede her şeyin bir karşılığı olmalıdır “sen bana yardım et, ben de sana ederim” mantığı ile hareket etmektedir. Bu anlamda saf çıkarıcı eğilim evresinde pragmatik değere sahip davranışlar ön plana çıkmaktadır ve eşit paylaşım düşüncesi hakimdir.

İkinci düzey olan geleneksel düzeyde, başkalarının beklentilerine ve toplumsal geleneklere uygun davranışlar göstermeye dayalı bir ahlak anlayışı görülmeye başlamaktadır. Bu dönem insanlarda ergenlik dönemine rastlamaktadır. geleneksel düzey, iyi çocuk eğilimi ve kanun ve düzen eğilimi olmak üzere iki evreden oluşmaktadır

İyi çocuk eğilimi: Bu evrede iyi davranışlar, başka bireylerin görüşleri doğrultusunda oluşmaktadır. Başkaları tarafından onaylanan, takdir edilen ve grup tarafından kabul edilen davranışlar iyi ve doğru davranışlardır. Grup normlarına göre hareket etme, ortak duygu, ortak düşünce ve ortak beklentilerin olduğu bu evrede bireyin kendisinden çok grubun değerleri ön plandadır. İyi olma, sadakat, güven, minnettarlık karşılıklı ilişkilerin korunması ve devam ettirilmesinde önemli olarak kabul edilmektedir. İyi çocuk eğilim dönemi, kişinin kendisi dışında diğerlerinin duygu ve düşüncelerini de önemseydiği ve bir grup içinde yer almanın önemli olarak değerlendirildiği bir dönemdir

Kanun ve düzen eğilimi: Bu evrede davranışları kurallara, yasalara ve sosyal düzene uygunluğu önemlidir. Doğru davranış, kural ve yasalara uyarak görevini yapmaktır. Bu dönemde ayrıca kişinin toplumsal görevlerini yerine getirmesi ile ahlaklı olması birlikte değerlendirilmektedir. İnsan yaşamında yetişkinlik dönemine denk gelen bu evrede vergi vermek ile ahlaklı olmanın gerekliliğidir. Kanunlara uymak herkesin görevi olmalıdır ve bu toplumsal devamlılığın sağlanmasında önemlidir.

Gelenek sonrası düzey ise, ahlaki ilke ve değerlerin kendi bakış açısından yola çıkarak ele alınması ve yorumlanmasını kapsamasından dolayı en az rastlanan dönemdir. Bu düzeyde bulunan kişiler otoritenin ve kanunların belirlediği tek tip kurallar kabul etmeyerek farklılık sosyal grup ve normların olduğunu düşünürler. Bu nedenle çok az kişi yetişkinliğinde bu düzeye ulaşabilmektedir. Kolberg'e göre bu düzey, Rahibe Terasa, Mahatma Gandhi, Martin Luther King gibi seçkin insanların yer aldığı düzeydir. Bu düzey, sosyal anlaşma ve evrensel ahlak olmak üzere iki evreden oluşmaktadır.

Sosyal anlaşma: Bu evrede yer alan kişiler, toplumsal düzene ilişkin kuralların ve yasalarında ötesinde, toplum yararı ve insan hakları gözetilerek ve toplum tarafından kabul edilen kuralların olması gerektiği düşüncesindedirler. Bu evrede yer alan kişiler ayrıca adil olmayan ve toplum tarafından kabul edilemeyen kural ve yasaların demokratik yollar ile gerekirse değiştirilebileceğini belirtirler. Bu evrede önemli olan toplumda görüş birliğine varma önemsenir.

Evrensel ahlak: Bu evre çok az insanda görülebilen ve evrensel ahlak ilkelerinin benimsendiği bir evredir. Bu en yüksek evrede kişinin kendi vicdanı ile kendi geliştirdiği ahlak ilkeleri önemlidir ve doğru ile yanlış ve iyi ile kötü bu vicdani bakış açısı ile oluşturulur. Kişinin vicdanı ile bağdaştıramadığı kanunlara uymak gibi bir zorunluluğu bulunmamaktadır çünkü vicdani olarak kabul edilmeyen kanunlara uyma aynı zamanda ahlakide olmamaktadır.

Kohlberg geleneksel olarak öğretmenler tarafından benimsenen karakter eğitime karşı çıkmıştır. Kohlberg'e göre öğretmenler, öğrencilerini ahlaki gelişim evrelerinde bir sonraki evrede ahlaki muhakeme geliştirmelerine yardımcı olacak şekilde ahlaki eğitim vermelidirler (Akbaba, 2008:180).

Kohlberg, ahlaki gelişim evrelerinin belirli bir sıra düzenli bir şekilde gerçekleştiğini ve bir önceki evreyi tamamlamadan diğer evreye geçilemeyeceğini belirtmektedir. Herkesin bir ahlaki evrede bulunabileceğini belirten Kohlberg ayrıca her bireyde bir ahlaki yargının daha ön plana çıktığı bir evrenin olduğunu altına çizmektedir. İnsanlar içinde bulunduğu evreler arasında geriye doğru gidemez fakat bir üst seviyeye geçebilmektedirler. Yaşın, ahlaki gelişim dönemleri için önemli bir kriter olmadığını belirten Kohlberg, bazı gençlerin yetişkinlerden daha yüksek evrelere ulaşabileceğini ifade etmiştir (Kağıtçıbaşı, 1999: 337).

2.2. Çocuklarda Sosyal Gelişim

Bebekler, doğumla birlikte sosyal bir yaşama gözlerini açmakta ve zaman içerisinde toplumun bir üyesi olarak toplumun diğer üyeleriyle etkileşim içerisinde yaşamlarını sürdürmektedirler. Çocuğun içinde bulunduğu bu yaşama uyum sağlayabilmesi için sosyal olarak gelişmesi gerekmektedir. Çocuklar sosyalleşmeyi yaşayarak, hissederek, işiterek ve deneyimleyerek öğrenirler. Çocukların büyürken içinde buldukları toplumun davranış kalıplarını, değerlerini, becerilerini, öğrenmesi ve toplumun işlevsel bir üyesi haline gelmesi süreci sosyalleşme kavramıyla ifade edilmektedir (Yavuzer, 2012:47).

Sosyal gelişim, bebek ve bebeğe bakım veren kişi arasındaki ilk etkileşimler ile başlamaktadır. Bebeğin ihtiyaçlarının zamanında, duyarlı ve ilgili bir şekilde karşılanması, bebek bakıcı ilişkisinin ve bebeğin sosyal gelişiminin temellerini inşa etmektedir. Çocuklar iki yaşından itibaren birçok açıdan bağımsız hale geldikleri için yeni durumlar ve kazanılması gereken davranışlar çocuğa anne babası tarafından öğretilir. Anne ve baba yardımı ile iki yaşındaki çocukların özerkliği ve kendini ayarlama becerileri gelişmeye başlamakta ve sosyal yaşamdaki normatif standartları içselleştirebilmektedir (Gülay Ogelman, 2012:75-78)

Çocuğun yaşamının ilk altı yılında sosyal gelişimde hızlı ve önemli değişimler gerçekleşir. Bu dönemde çocuklar kendilerini tanıırken çevreyi de tanımak için girişimlerde bulunurlar. Bebeklikte bakıcı ile temelleri oluşturulan sosyal ağ çocukların yakın ilişkide bulunduğu ebeveynleri ve diğer aile üyeleri, yetişkinler ve arkadaşları ile genişler (Gülay Ogelman, 2012:81).

Yapılan araştırmalarda çocukların altı yaşına kadar göz kontağı kurma, dinleme, gülümseme, dili kullanma gibi basit iletişim becerilerini göstermeleri beklenmektedir. Ayrıca sahip oldukları bu iletişim becerileri ile birlikte bir gruba girme, işbirliği yapma ve yardımlaşma gibi davranışları yapabilmeleri gerekmektedir. Altı yaşına kadar bu beceri ve davranışları göstermeyen çocukların ise yetişkinliklerin çeşitli sorunlara yaşayabilecekleri değerlendirilmektedir (Koçyiğit ve Kayılı, 2008:511).

2.2.1. Sosyal gelişimin önemi

İnsan yaşamındaki fiziksel, psikoseksüel, dil gelişimi gibi gelişimlerden bir tanesi de sosyal gelişimdir. Bu anlamda da çocukluk dönemi fiziksel, nörolojik, bilişsel ce sosyal-duygusal gelişim açısından önemli ve kritik bir dönemdir. Bu dönemdeki

çocukların boylarının uzaması, kendilerini daha iyi ifade edebilecek bir dil becerisi geliştirmeleri ve çevresiyle daha etkin bir iletişim kurması beklenmektedir.

İlk çocukluk evresi olarak kabul edilen 2-6 yaş arasında çocuklar sosyal ilişkinin nasıl kurulduğunu, aile dışında diğer insanlar ile nasıl iletişim kurulduğunu ve kendi yaşlıları ile aynı ortamda bulunmayı bu dönemde öğrenmektedir. Çocuk için bu dönemde iletişime girdiği insanların sayısı ve ilişkisi arttıkça, sosyal gelişimi de artmaktadır. Bu anlamda özellikle aile dışında okul öncesi eğitimi alan çocukların, sadece aile ve yakın çevre dışına çıkamamış çocuklardan daha iyi bir sosyal gelişim göstermesi beklenmektedir (Yavuzer, 2012:105).

Okul öncesi dönemde sosyal becerilerin kazanılması, akademik beceriler için bir ön koşul olarak nitelendirilmektedir. Okul öncesi öğretmenleri, çocukların sosyal beceri kazanımını desteklerse çocukların ileriki yıllarda akademik becerilerinin gelişeceği düşünülmektedir. Bu tür becerilerin okul öncesinde kazanılmamasının okul döneminde davranış problemlerine yol açtığı düşünülmektedir. Bireyin toplum içinde kabul görmesi için, akademik becerileri de içine alan sosyal becerilerin bu yaş grubunda sağlıklı bir biçimde kazanılması gerekmektedir (Göktaş, 2015).

Yapılan araştırmalar göstermiştir ki, çocukluk dönemi içerisinde yeterli olarak karşılanmayan gelişim aşamaları, yaşın ilerlemesi ile birlikte yavaşlamakta ve hatta kaybolmaktadır. Bu anlamda toplumsal bir canlı olan insanın başkaları ile sağlıklı iletişim kurabilmesi ve bir arada yaşayabilmesi için çocukluk döneminde sağlıklı bir sosyal gelişim süreci geçirmesi gerekmektedir (Atlı, 2006).

2.2.2. Sosyal gelişimi etkileyen faktörler

Çocukların sosyal gelişimini etkileyen çeşitli faktörler bulunmaktadır. Bu faktörler; ailenin sosyoekonomik özellikleri, anne baba ve çocuk ilişkisi, kardeş ilişkisi, akran ve okul öncesi eğitimidir (Can, 2011; Günindi, 2010).

2.2.2.1. Ailenin sosyoekonomik özellikleri

Ailenin sosyal yapısı ve ekonomik durumunun çocukların gelişimlerinde etkili olduğu görülmüştür. Alan yazın incelendiğinde sosyoekonomik olarak düşük seviyede olan ailelerde yetişen çocukların daha çok problem davranış gösterdikleri ve akademik olarak zorlandıklarını gösteren araştırmaların olduğu görülmektedir. (Kılıçarslan, 1997: 7).

Okul öncesi dönemde yer alan 5-6 yaş çocuklarından de düşük sosyo ekonomik sahip ailelerden gelen çocuklarda daha fazla problem davranış gösterdikleri anlaşılmaktadır. Bu anlamda maddi imkanları daha iyi olan ailelerde yetişen çocukların gelir düzeyi ile birlikte imkanlardan daha fazla yararlandıkları anlaşılmaktadır (Şengönül, 2013:129).

2.2.2.2. Anne baba çocuk ilişkileri

Çocuklar, doğumdan sonra diğer insanlara özellikle annelerine bağımlıdırlar ve çocuğun ilk etkileşimde bulunduğu ve kendisine en yakın olan kişi de annesidir. (Yavuzer, 2012: 82). Bu dönemde anne tarafından çocukların beslenme, temizlik gibi temel ihtiyaçları karşılanırken aynı zamanda anne ve çocuk arasında gelişen yakınlık, sevilme ve bağlanma gibi psikolojik ihtiyaçlarda anne tarafından karşılanmaktadır. Freud'a göre bireylerin yaşamındaki tüm ilişkilerinin oluşmasında temel alınan faktörün bebeklikte anne ile kurulan bağdan geldiğidir (Çağdaş, 2008).

Sosyalleşme sürecinde çocuğun ilk ve en önemli sosyalleştiği yer olarak aile kabul edilmektedir. Çocuk, ilk davranış kalıplarını ailede elde etmekte, kişiliği ise ailenin amaçları ve çocuğa karşı gösterdiği tutuma göre şekillenmektedir. Sevgi, saygı ve hoşgörünün olduğu, demokratik, aile üyeleri arasında karşılıklı anlayışın sergilendiği ortamlarda yetişen çocukların arkadaşlık ilişkilerinde daha başarılı oldukları gözlenmiştir (Aslan, 2008).

Sosyalleşmenin ilk defa yaşanmaya başladığı ortam olan ailede, çocuğun aile içinde yaşadığı olumlu ve olumsuz yaşam deneyimleri sosyal gelişimini etkilemektedir. Anne baba tarafından sağlanan sağlıklı bir aile ortamı sosyal becerilerin gelişimini olumlu yönde etkilerken, sağlıksız ya da parçalanmış aile ortamı da çocuğun yanlış öğrenme deneyimleri yaşamasına ve bunun sonucunda da sosyal becerilerin olumsuz yönde gelişmesine neden olabilmektedir (Erten, 2012).

Anne ve babanın çocukla olan etkileşimi, çocuğun erken yaşlarda öğrendiği bazı davranışları içselleştirmesinde önemli rol oynamaktadır. Davranışlarının onaylanıp onaylanmadığının nedenini çocuklarına anlatmaya çalışan anne-babalar, çocuğun ne istediğini anlamasını kolaylaştırıp daha sonrasında kendi davranışlarının sonucunu tahmin etmesine yardımcı olurlar. Bireyler, aynı bağlam içerisinde olsa bile birbirlerinden farklı davranışlarda bulunmaktadırlar. Çünkü her bireyin düşünceleri, yaşamdan beklentileri birbirinden farklıdır. Bireylerin düşünceleri yaşları ile birlikte zamanla değişerek dünyaya ve olaylara bakış açılarını etkilemektedir. Bu nedenlerden

dolayı bireylerin nasıl davranacağı zaman içinde farklılıklar göstermektedir (Korkmaz, 2015).

2.2.2.3. Kardeş ilişkileri

Kardeş ilişkileri bireylerin yaşamları boyunca devam eden en sürekli ilişkiler arasındadır. Doğum öncesi dönemde başlayıp hayat boyu devam eden ve muhtemelen en uzun süren insan ilişkisi olan kardeşlik, bebeklik döneminden itibaren gelişmeye başlayan, diğer ilişkilerden ayrı olarak güçlü, duyguya dayalı özel bir ilişkidir (Dunn, 2007:325).

Toplumsallaşmaya katkısı bakımından, çocuğun kardeşiyle olan ilişkisinin, ana-babayla olandan daha etkili olduğu söylenebilmektedir. Kardeşler birbirinin sorunlarını daha iyi anlayabilmekte ve kendi aralarında ebeveyninden daha etkili bir iletişim kurabilmektedir. Bu anlamda kardeş ile kurulan etkileşim, toplumsallaşma sürecinde ebeveyne kıyasla daha etkili olmaktadır (Yavuzer, 2003).

Kardeşler birbirlerine sürekli olarak arkadaşlık ederler ve bu arkadaşlık ilişkisi sosyalleşme adına önemlidir. Aile içerisinde gerçekleşen ve sosyalleşmenin ilk basamaklarına çocuklar odalarını, oyuncakları paylaşma gibi deneyimler elde ederken aynı zamanda oynanan oyunlar ile de başta cinsiyet rolü, dil gelişimi ve ahlaki gelişim gibi deneyimleri yaşamaya başlamaktadırlar (Durualp ve Aral, 2010:162).

Dunn (2007:327), kardeş ilişkilerinde üç özellikten söz eder. Bu özellikler şunlardır:

Kardeş ilişkisinin duygusal niteliği: Kardeşler arasında yoğun bir biçimde hem pozitif hem de negatif duygular vardır ve bu duygular sıklıkla karşılıklı olarak ifade edilir. Pek çok çocuk ve ergen kardeşlerine karşı karışık duygular içerisindedir.

Kardeş ilişkisinin yakınlığı: Okul öncesi yıllardan orta çocukluk yıllarına kadar aile ve akranlardan ziyade çocuklar kardeşleriyle ilişki içerisindeyler ve birlikte zaman harcarlar. Bu nedenle birbirlerini çok iyi tanırlar. Bu yakınlık, duruma göre birbirlerine etkili bir şekilde destek olabilme ya da birbirleriyle alay edip ve birbirlerine zarar verebilme anlamlarına gelir.

Kardeş ilişkisinin özelliği: Kardeşlerin sahip oldukları bireysel özellikler kardeş ilişkilerini etkileyen nedenlerden birisidir. Bazı çocuklar kardeşleriyle olan ilişkilerinde işbirliği, empati ve anlayış gösterirler, bazı çocuklar ise kardeş

ilişkilerinde düşmanlık ve saldırganlık gösterip kardeşleriyle olan ilişkilerini bu şekilde tanımlarlar.

2.2.2.4. Akran ilişkileri

Çocukların yaşlıları yani akranları ile deneyim kazanmaları sosyal gelişim açısından önemli bir kaynaktır. Akran ilişkileri, çocukların paylaşım ve işbirliği içinde bir arada olmalarını destekleyerek kişiler arası ilişkiler için gerekli bilgi ve becerileri kazanmalarını, problem çözmelerini ve sorunlarla başa çıkabilmelerini sağlamaktadır. Akran etkileşimlerinde oyunlarla birlikte yeni sosyal beceriler öğrenilmekte ve uygulanmaktadır. Bu sayede gerçek yaşamın provaları yapılmaktadır (Atlı, 2006). Bu durum da çocukların fiziksel, bilişsel, ahlaki, sosyal ve duygusal alanlardaki gelişimlerini etkilenmektedir. Çocuk bu gerçek yaşam provalarını sağlıklı ve başarılı bir şekilde deneyimlerse, hem kendisine hem de çevresine daha duyarlı ve yararlı bir birey haline gelebilmektedir (Durualp ve Aral, 2010).

Akran ilişkileri ile çocuklar bir arada olmayı, paylaşım ve işbirliği yapmayı, kişiler arası ilişkiler için gerekli bilgi ve becerileri kazanmayı, sorunlarla başa çıkabilmeyi ve problem çözmeyi öğrenmektedirler. Bir akran grubuna dâhil olma, çocukların kendilerine olan güvenlerinin artırmakta, çekingenlikleri azaltmakta ve sosyal uyumun daha kolay gerçekleşmesini sağlamaktadır (Göger, 2018).

2.2.2.5. Okul öncesi eğitim

Okul yaşamı ve okulda sosyal çevre içerisinde bulunan öğretmenler ve akran ilişkileri, sosyal becerileri etkileyen önemli bir unsurdur. Okul öncesi dönemden başlayarak üniversiteye kadar devam eden eğitim ve öğrenme sürecinde bireyler çok farklı sosyal ağların içinde yer almakta ve toplumsallaşma sürecine dahil olmaktadır.

Başlıca kültürel kurumlardan biri olan eğitim ortamları bilginin ve değerlerin bir nesilden diğerine aktarılmasından ve bu amaca katkı sağlamaktan sorumludur. Çocukların okul öncesi eğitime katılmaları ile birlikte sosyal etkileşim ağı genişlemekte ve anne-baba ve yakın çevre dışında çocuğun hayatına akran grupları ve öğretmenleri dahil olmaktadır (Ekinci Vural, 2006: 12).

2.2.3. Sosyal gelişim kuramları

2.2.3.1. Sosyal öğrenme teorisi

Sosyal öğrenme kavramı ilk olarak 1947 yılında Julian Rotter tarafından kullanılmış ve “insanın hayatına tesir edebilen yaşam deneyimlerini etkileyebilme sahip bilinçli bir varlık” olduğu tezinden hareketle dış uyarıcı ve pekiştireçlerin insan davranışını etkilediği belirtilmiştir. Bu anlamda sosyal öğrenmecilere göre davranışlar gözlem, taklit ve model alma gibi yollar ile kazanılmaktadır (Akbaba, 2008:172).

Sosyal öğrenme kuramı denildiğinde akla gelen ilk isim Bandura’dır. Bandura, kişilerin gözlem yoluyla başka kişilerin davranışlarını taklit etmelerinin görünenden daha karmaşık olduğunu belirtmiş, taklit etmenin gözlem ile kazanıldığını fakat her gözlenen davranışın da taklit edilmediğine dikkat çekmiştir. Bandura’nın Sosyal Öğrenme Kuramında bireyin gözlemlediği davranışı tekrarlaması için pekiştireç alması gerektiğini savunan edimsel koşullanmadan farklı olarak, bir davranışın öğrenilebilmesi için bireyin doğrudan pekiştireç alması gerekmediğini belirtir. Bu yaklaşıma göre, bireyin davranışı dolaylı yaşantılardan, yani başkalarının geçirdiği yaşantılardan da etkilenebilmektedir. Bandura, 1965 yılında yapmış olduğu deneyde bu durumu gözlemlemiştir. Deneyde, üç gruba ayrılan çocuklar, büyükçe bir plastik oyuncuğa vuran, döven, tekme atan, saldırgan bir yetişkin modeli izlettirilmiş, bir gruba bu yetişkin modelinin ödüllendirildiği, diğer gruba cezalandırıldığı ve son gruba da ne ceza ne de ödülün olduğu nötr bir durum sunulmuştur. Deney sonucunda, saldırganlığın cezalandırıldığını izleyen çocuklar, ödül verildiğini ya da nötr durumu izleyen çocuklardan daha az saldırgan davranışlar sergiledikleri görülmüştür. Gruplar arasında ise en yüksek saldırgan davranışların, saldırgan davranışın ödüllendirildiğini gören çocuklarda olduğu gözlenmiştir. Bu deney göstermiştir ki sadece başka bir davranışın sonucuna göre de çocuklar dolaylı olarak bir öğrenme gerçekleştirebilmektedirler (Özbaş, 2004).

Bandura, insanların çevreleri ile etkileşiminden yola çıkarak gözlem yolu ile öğrenme sürecini dört basamakta incelemiştir (Güler, 2015):

Dikkat süreci; model alınan bireyi taklit etmek için, dikkatin model üzerinde yoğunlaşması gerekmektedir. Modelin ayırt edici, ilgi çekici ve güçlü olma gibi özelliklere sahip olması dikkatin modele yöneltilmesine etki etmektedir. Gözlem yapan kişinin ilgi ve isteği de dikkati ve dikkat sürecini etkilemektedir (Orçan, 2012).

Hatırlama süreci; Bandura, modelin hareketlerini hatırlamada etkili olan sembolik süreci “uyarıcı bütünlüğü” olarak adlandırmaktadır. Gözlemlenen davranışların tekrar edilebilmesi için modelin hareketlerinin sembolik bir formda hatırlayabilmek gereklidir (Orçan, 2012; Korkmaz, 2015).

Motor tekrar süreci; davranışı somut bir biçimde yeniden oluşturabilmesi için bireyin gerekli motor becerilere sahip olması gerekmektedir (Orçan, 2012; Korkmaz, 2015).

Güdüleme veya pekiştirme süreci; birey yaptığı davranışların karşılığı olarak pekiştirilmeli ve teşvik edilerek ödüllendirilmelidir (Orçan, 2012; Korkmaz 2015). Bu süreçte Bandura, kendinden önceki bilişselciler gibi, yeni tepkilerin öğrenilmesinde davranış ve kazanım arasındaki farkı ayırmaktadır. Davranışlar güdüleyici ve pekiştirici değişkenlerle kazanılır. Eğer birey ödül almak istiyorsa diğer bireyi tüm özellikleriyle taklit edebilir. Doğrudan yapılan pekiştirmeler daha etkilidir (Aral ve Durualp, 2011; Orçan, 2012; Korkmaz 2015).

Sosyal Öğrenme Kuramı, altı temel ilkeye dayanmaktadır. İlk olarak, birbirleriyle sürekli etkileşim halinde olan bireysel özellikler, bireyin davranışı ve çevre, bireyin sonraki davranışını etkilemektedir. Kısacası, bireysel özellikler davranış ve çevreyi etkilemekte, aynı zamanda onlardan etkilenmektedir. *Karşılıklı belirleyicilik* olarak belirtilen bu ilkeye göre bireyin gelecekteki davranışları, çevre, davranış ve bireysel özelliklerinin etkileşimi ile belirlenmektedir.

İkinci ilke *sembolleştirme kapasitesidir*. Sembolleştirme kapasitesi çevreyi anlama ve yönetmede güçlü bir araçtır. Bandura'ya göre insanlar dünyanın kendisinden çok bilişsel temsilcileriyle etkileşimde bulunurlar, başka bir ifade ile dünyada gördüklerini zihinlerinde sembolleştirerek, yaşantılarını bilişsel kodlara dönüştürürler. Bu kodlar ise, insanların düşünme ve dili kullanma gücü sağlayarak, hem geçmişi zihinlerinde taşıyabilmekte, hem de bu geçmişte yaşadıklarından ders çıkartarak ileriye dönük davranışlar gösterebilmektedirler. Bu nedenle de geçmişte yaşanan başarılar insanları motive edebilirken, aynı zamanda üzüntü ve başarısızlıklarda kişileri engelleyebilmektedir.

Üçüncü ilke ise *öngörü kapasitesidir*. Bu ilkeye göre insanlar çevreye basit olarak tepki vermezler, zihinlerindeki geçmiş yaşantılar aracılığı ile yönlendirirler. Davranışların çoğu amaçsaldır ve öngörü kapasitesi ile düzenlenir. Bu anlamda ön görü kapasitesi, geçmiş yaşantılar aracılığı ile sonraki yaşantılara ilişkin palanlar

yapabilme ve geleceği tahmin etme kapasitesidir. Öngörü kapasitesi ile davranışların olası sonuçları değerlendirilir, problem olabilecek davranışlardan bu şekilde kaçınılabilir. Kısaca öngörü kapasitesi ile insanlar davranışta bulunmadan önce düşünürler ve bunun olası sonuçlarına göre hareket ederler.

Dördüncü ilke *dolaylı öğrenme kapasitesidir*. Sosyal öğrenme kuramına göre insanın ayırt edici bir özelliği de dolaylı öğrenme kapasitesine sahip olmasıdır. İnsanlar sadece kendi yaşantıları il bilgi ve beceri oluşturmamakta, başkalarının davranışlarını da gözlemleyerek bunu sağlayabilmektedirler. Bu anlamda başkalarının hataları ve başarılarından ders çıkarmak, insanlar için hayati öneme sahiptir. Dolaylı öğrenme ile şeyi denemek zorunda olmadığımız, başkalarına bakmamızın da yeterli olabileceğini belirtmektedir.

Beşinci ilke ise, *öz düzenleme kapasitesidir*. Sosyal öğrenme kuramına göre insanlar kendi davranışlarını kontrol edebilme ve kendini biçimlendirme gücüne sahiptir. Kısaca, insanlar kendi davranışlarını kendileri de kontrol edebilmektedir. insanlar her ne kadar başkalarını gözlemlemiş olsalar da gözlemlediklerini kendilerine göre ayarlayabilmektedirler. Bu anlamda insan davranışlarının sorumluluğu kendine aittir.

Altıncı ve son ilke ise *öz yansıtma kapasitesidir*. İnsanlar bildikleri ve deneyimlediklerinin yansıtılması aracılığı ile kendileri ve çevreleri hakkında bilgi sahibi olurlar. Bu insanın kendi düşünme süreci ve yaşantıları hakkında düşünme ve analiz etmesi kapasitesidir. Bu kapasite sayesinde insanlar sadece anlama değil, düşündüklerini değerlendirme ve değiştirme gücünü de sahip olurlar.

2.2.3.2. Psikososyal gelişim kuramı

Erik Erikson, psikososyal gelişim kuramını geliştirirken Freud'un fikirlerini temel almıştır. Freud'dan farklı olarak çocukluğun ilk dönemlerinden sonra da uzanacak şekilde psikososyal gelişimi vurgulayarak kuramını genişletmiştir. Gelişim kuramı, psikoseksüel ve psikososyal gelişimin birlikte yer aldığı ve yaşamın her aşamasında karşılaşılan, kendimiz ve sosyal çevremiz arasında denge kurma olduğu görüşü üzerinde yoğunlaşan bir kuramdır (Kargı, 2016).

Psikososyal gelişim kuramına göre, gelişimi çözülmesi gereken belirli bir gelişimsel krizlerle bölünmüş olan ve tüm yaşam boyu süren bir süreç olarak açıklanmaktadır. Erikson'a göre kriz, üstesinden gelme veya geri çekilme potansiyelimiz olan yaşamın dönüm noktalarıyla eş anlamlıdır. Bu dönem noktalarında ya çelişkilerimizi çözeriz ya

da en önemli gelişimsel görevimizde başarısız oluruz. Başka bir deyişle, yaşamımız bu dönemlerin her aşamasında yaptığımız tercihlerin bir sonucudur (Can, 2004).

Psikososyal gelişim ile ilgili en geniş kuram Erikson tarafından formüle edilmiştir. Erikson kuramında insan gelişiminde toplumun ve kültürün rolünü ön plana çıkarmış, ve bireyin sosyal gelişiminde toplum ile kültürün nasıl bir etki oluşturduğunu açıklamaya çalışmıştır. Piaget'in kuramı ile Psikososyal Gelişim Kuramı arasında hem gelişimin hiyerarşik bir sıra ile dönemsel olarak açıklanması hem de insan gelişiminde bireyin aktifliği gibi benzer durumlar yer almaktadır (Can, 2004).

Erikson'un gelişimsel yaklaşımına ilişkin genel bir değerlendirme yaptığımızda; bütün ego durumlarının başlangıçta belli bir kalıpta bulunurken, her birinin önemli gelişimsel dönemi içerdiğini belirtmektedir. Gelişim evreleri istenilen değişim veya tehlikeleri potansiyel olarak barındıran bir kriz dönemi ile bilinmektedir. Erikson bu yaklaşımı ile olumsuz olarak belirttiği sonuçların da gelişim açısından önemli olduğunu vurgular. Psikososyal Gelişim Kuramında olumluluktan daha çok olumluluk/olumsuzluk oranı arasındaki denge önemlidir ve sosyallik, kimlik ve kimlik gelişime yönelik bir kuramdır (Özbay, 2004).

Erikson, geliştirmiş olduğu kuramında gelişim dönemlerini gelişim krizleri olarak açıklamıştır. Erikson'a göre her bir kriz dönemi gelişim için bir fırsat sağlar. Her bir krizin başarılı çözümlenmesi, kişinin toplumun sağlıklı bir üyesi olmasına yardımcı olur. Krizler aynı zamanda potansiyel riskleri beraberinde taşımakta ve uygun olarak çözümlenmeyen krizler bir sonraki gelişim evresini de olumsuz etkilemektedir (Can, 2004).

Erikson, yapmış olduğu gözlem ve çalışmalar sonucunda sekiz gelişim dönemi belirlemiştir (Özbay, 2004). Bu gelişim dönemleri ve bu dönemlerde yaşanan gelişimsel krizler aşağıda yer alan tabloda gösterilmiştir.

Çizelge 2: Psikososyal Gelişim Evreleri

Evre/Kriz	Yaş	Temel Görev
Güven-Güvensizlik	0-1	Kendine ve yaşama ilişkin güven duygusu
Bağımsızlık-Utanma/Şüphe	2-3	Kendini ve hayatı kendi ölçülerinde kontrol edebileceği duygusu
Girişim-Suçluluk	3-6	Bağımsızlığını potansiyellerini geliştirme yönünde kullanma
Üretkenlik-Aşağılık Duygusu	6-12	Başarı kimliği
Kimlik-Kimlik Karmaşası	12-20	Ne ve kim olduğuna ilişkin olumlu ve tutarlı cevaplar
Yakınlık-Çekingenlik	20-40	Sağlıklı kendisi-başkası ilişkilendirmesini başarması
Üretkenlik-Durgunluk	40-65	Kimliğin yeniden revizyonu ve formülasyonu
Bütünlük-Ümitsizlik, Keder	65+	Hayatın genel değerlendirmesiyle ortaya çıkan değerlilik duygusu

Güvene Karşı Güvensizlik (0-1 Yaş): Bu dönem doğumla başlayıp birinci yılın sonuna hatta zaman zaman 18 aya kadar çıkabilmektedir. Bu dönemde bebekler başkalarına karşı güven duyabileceği gibi kendisine de güvenilebileceğine ilişkin temel güven duygusunu kazanmaktadır. Bu dönemde bebek için kritik kişi annedir ve bebekler anneleri aracılığı ile ihtiyaçlarını karşılarken, annelerinde sahip olması gereken gereksinimler de bebek tarafından karşılanmaktadır. Bu dönemde anne kaybı veya anneni olumsuz davranışları çocuğun temel güven duygusunun sarsılmasına ve çevreye yönelik güven kaybına neden olabilmektedir.

Bağımsızlığa Karşılık Utanma ve Şüphe (2-3 yaş): Bu dönem iki ve üç yaşlarını kapsar. yirmi aylık çocuklarda dil gelişimi ve yürüme ile birlikte çevreleri ile etkileşimleri artmakta ve bu dünyayı keşfetmek yönünde kendi başlarına hareket etme arzusu

görülmektedir. Bu dönemde kendi duygu, düşünce ve davranışlarının doğru olduğu yönünde bir davranış geliştirir. Çocuğun girişimleri ile anne ve babanın istekleri bu dönemde çelişir. Çocuk anne ve babası ile birlikte olmak isterken aynı zamanda onların kontrolü dışında hareket etmek istemektedir. Anne babalar bu dönemde çocukların kontrollü bir şekilde girişimlerini desteklemeli ve başarılarını ödüllendirmelidirler.

Girişimciliğe Karşılık Suçluluk (3-6 yaş): Bu dönemde bilişsel, sosyal ve dil gelişiminde belirli bir seviyeye gelmiş çocuklar bu yeteneklerini test etmek isterler. Çocuklar bu dönem içerisinde girişimcilik ile yetişkin rollerine hazırlanırlar. Bu dönemde yetişkinlerle sürekli çatışma yaşayan çocuklarda suçluluk duyguları gelişir. Bu dönemde anne ve babalar çocuğun kendi kararlarına dayalı anlamlı tercihler yapmalarına olanak vermelidirler. Bu dönemde çocuğun girişimlerine yönelik eleştiri ve cezalarda kaçınılmalıdır. Çocuğun yeterlilik ve girişimcilik özellikleri desteklenmelidir.

Üretkenliğe Karşı Aşağılık Duygusu (6-12 yaş): Bu dönem çocuklarda okul çağına denk düşen dönemdir. Okul ile birlikte çocuğun yaşamında önemli değişiklikler meydana gelmektedir. Çocuk okuma, yazma ve sayısal işlemler gibi yetenekler kazanırken aynı zamanda akranları ile vakit geçirerek sosyalleşmektedir. Bu dönemde okulda akademik olarak başarılı olma ve kendinden beklenenleri yerine getirebilme, çocuklar için önem arz etmektedir. Öğretmenler ve arkadaşlar bu dönemde önemlidir. Anne, baba ve öğretmenler bu dönemde çocuğun yetenekleri ölçüsünde başarılı olabilmesi için ortam sunmalı ve başkaları ile başarılarını kıyaslamamalıdır. Çocuklarda yetersizlik duygularını yaşanmaması sağlanmalıdır.

Kimlik Kazanmaya Karşı Kimlik Karmaşası (12-20 yaş): İnsan yaşamında ergenlik dönemini kapsamaktadır. Bu dönemde bireyler “Ben kimim?. Nelere İnanıyorum?. Ne işler yapacağım?.” gibi soruları kendilerine sormaktadırlar. Bu dönem cinsel, mesleki ve ideolojik kimlik gelişimi açısından kritik bir dönemdir. Olumlu bir kimlik gelişimi gösteremeyen ve kimlik karmaşası içerisinde doğru kararlar alamayan ergenlerde yetişkinlik dönemine bu problemler ile girmektedirler. Bu dönemde bireylerin olumlu toplumsal rolleri araştırmasına fırsat verilmeli ve başarılı rol modeller gösterilmelidir.

Yakın İlişkiye Karşı Çekingenlik (20-40 yaş): İnsan yaşamında yirmi yıllık dönemi kapsayan evredir. Bu dönemde arkadaşlar ile kurulan ilişkiler, başkalarına açık olabilmek ve sağlık yakın ilişkiler önemlidir. Evlilik bu dönemdeki yakın ilişkilerin nihai noktasıdır. Bu dönemde, bireylerde daha önce belirlenmiş kişisel hedeflere ulaşmak için üretkenlik yönünün geliştirme ön plandadır.

Üretkenliğe Karşı Durgunluk (40-65 yaş): Yetişkin yaşamın sonlarına denk gelen bu dönemde, insanlar aile ve meslek hayatındaki başarılarını değerlendirirler. Bu değerlendirmelerinde kendilerini üretken olarak değerlendirenler, bu dönemi daha kolay sürdürürken, yapılan muhasebe sonucunda kendilerini başarılı olarak göremeyenlerde içine kapanma ve yalnızlaşma ortaya çıkabilmektedir.

Ego Bütünlüğüne Karşı Ümitsizlik ve Keder (65+ yaş): Erikson'un gelişim dönemlerinden sonuncusudur. Hayatın bütün yönleri ile değerlendirildiği dönemdir. Geçmiş yaşantılarına yönelik olumlu duygulara sahip olanlar bu dönemi psikolojik ve fiziksel olarak daha rahat sürdürebilmekte, aksi durumda yaşamın bomboş geçtiği ve hayal kırıklıkları ile umutsuzluğun hakim olduğu bir dönem gelişir.

Bu çalışmanın konusu olan 5-6 yaş dönemindeki çocuklar Erikson'un Psikososyal Gelişim Kuramına göre "Girişimciliğe Karşılık Suçluluk" dönemi içerisinde yer almaktadır. Bu dönemin genel özelliklerine yönelik bilgiler ışığında anne ve babalar ile öğretmenlere büyük görevler düşmektedir. Okul öncesi olarak kabul edilen bu dönemde çocuğun yeterlilik ve güven duygusunu geliştirmeleri için sağlanmalı ve girişimleri desteklenmelidir.

2.2.4. Çocuklarda sosyal beceri

Sosyal beceri kavramı ile ilgili birçok tanım olduğu görülmektedir. Yapılan tanımlarda sosyal becerinin insanlarla kurulan sosyal ilişkilerde etkili olduğu ve yaşanan sorunların çözümü için kolaylık sağlayan davranışlar şeklinde tanımlanmaların yapıldığı anlaşılmıştır (Kargı, 2016:62). Sosyal beceri tanımlamalarında görülen diğer bir durum da sosyal becerilerin hem gözlenebilen hem de gözlenemeyen davranışları içerdiği gerçeğidir. Bu anlamda Yüksel (2004:23) ise sosyal beceriyi "kişiler arası ilişkilerde sosyal bilgi alma, çözümleme ve uygun tepkilerde bulunma, hedefe yönelik ve sosyal bağlama göre değişen; hem gözlenebilen hem de gözlenemeyen bilişsel ve duyuşsal hedefleri içeren ve öğrenilebilen davranışlar" olarak açıklamıştır.

İnsan yaşamında doğumdan itibaren devam eden ilk altı yıl zihinsel, bilişsel, sosyal ve fiziksel gelişiminin hızlı bir şekilde devam ettiği ve bireylerin kişilik yapısının yavaş yavaş belirlendiği bir dönemi kapsamaktadır. Bu dönem sosyal becerilerin desteklenmesi için en uygun dönem olduğu kabul edilmektedir. Bebeklik dönemiyle ortaya çıkan gereksinimlerini diğer insanlardan karşılama ihtiyacı çocukluk döneminde de devam etmekte ve bu ihtiyaçları karşılamaya yönelik kendi sosyal davranışlarını yönlendirme becerisi çocukluk ve okul öncesi dönemleri boyunca hızla gelişmektedir. Bu anlamda sosyal gelişimin bir göstergesi olan sosyal beceri gelişimi de bu dönemde ön plana çıkmakta ve çocuğun çevresi ile olan uyumuna yardımcı olmaktadır (Bacanlı,1999).

Çocuğun, ilk yıllarında gösterdiği sosyal becerilerinin, daha sonraki yıllardaki sosyal becerilerin temeli olduğu ifade edilebilir. Bireyin yaşamında birlikte yaşadığı insanlarla iletişim ve toplum içerisinde uyumlu bir şekilde hayatını sürdürmesinde önemli bir etkisi olduğu değerlendirilen sosyal becerilerin, çocukluk döneminde yeterli şekilde gelişmeyip yetersiz kaldığı durumlarda ise çeşitli sorunların yaşandığı görülmüştür (Elibol Gültekin, 2008:34).

Çocukluk döneminde sosyal beceri eksikliğinin yaşanması, akran ilişkilerinde diğer çocuklar tarafından kabul görmemeye neden olmakta ve bu durum özellikle okul ortamında dışlanma ve devamında ise okula yönelik olumsuz tutum ve akademik başarısızlık olarak ortaya çıkabilmektedir. Sosyal beceri eksikliği ile birlikte çocukluğun devamı olan ergenlik ve yetişkinlikte de topluma uyum sorunları devam etmekte ve suça bulaşma, alkolizm, okulu bırakma gibi bireyin yaşantısında daha olumsuz sonuçlara neden olabilmektedir (Çetin vd, 2003: 29-30).

2.2.5. Çocuklarda davranış problemleri

Çocuklar esnek, hızlı gelişen ve değişebilen, geniş uyum potansiyeline sahip varlıklardır. Bununla birlikte çocuklarda sınırsız bir esneklik söz konusu olmadığından zaman zaman da çeşitli problemler yaşadıkları görülmektedir. Çocuklar, inişli ve çıkışlı bir şekilde ilerleyen gelişim dönemlerinde istenen ve istenmeyen davranışları birlikte gösterebilmektedirler.

Çocukların sağlıklı bir birey olması yalnızca çocuğun olumlu tutumlarına bağlı değildir. Gelişim sürecinde kimi zaman çocuklar çeşitli olumsuz tutumlarda gösterebilir, bunlarla baş etmeyi öğrenir ve sağlıklı bir şekilde de gelişimini devam

ettirebilir. Gelişim ile birlikte çocukların kendi benlikleri ve çevresi ile dengeli bir ilişki kurmaları ve bu ilişkiyi sürdürmeleri beklenmektedir. Gelişim sürecinde karşılaşılan zorluklar, anne ve baba ile istenilen seviyede etkileşim kurulamaması ve yakın çevrenini olumsuz etkileri gibi nedenlerle çocuklarda çeşitli uyum ve davranış problemleri görülebilmektedir (Öztürk, 2001:451).

Her çocuk kendi yaşına ve gelişim dönemine göre duygusal tepkiler göstermektedir. Çocuklar bu duygusal tepkiler dışı denetimsiz olarak yansıtmakta ve neşe, öfke ve kıskançlık gibi duyguları davranışlarında gözlemlenebilmektedir. Ağırlıklı olarak duygusal düzeyde görülen bu bozukluklar, tırnak yeme, altını ıslatma, parmak emme gibi alışkanlık bozuklukları olabileceği gibi anti-sosyal davranışlar şeklinde içerisinde suçluluğu da barındıracak şekilde görülebilen uyum güçlükleri de olabilmektedir (Yavuzer, 2012:228).

Dışa yönelim davranış problemlerinde, dışsallaştırılmış davranışlar açıkça gözlenebilen, şiddet uygulama, uyarıları dikkate almama gibi fiziksel ve sözel saldırıyı kapsayan davranışlardır. Dışsallaştırılmış davranışlar, bireyin hem kendisi hem de çevresindeki kişiler için tehlikeli olabilecek ve dışarı yansıtılarak rahatlıkla çevreden gözlemlenebilen kontrol edilemeyen davranışlardır (Merrell, 2003).

İçe yönelim davranış problemleri arasında bulunan içe kapanıklık veya sosyal izolasyon ise çocukların çeşitli kaygılar taşıdığında oluşturdukları bir savunma mekanizmasıdır. Kaygı duyan çocuk, genellikle savunma yolunu tercih etmektedir. Sürekli kullanılan savunma mekanizması bir problemin olduğunu göstermekle birlikte normal davranış olarak kabul görmemektedir (Yavuzer, 2005). İçe kapanıklık, çocuğun bulunduğu çevrede sağlıklı iletişim kurabilme becerisindeki problemi belirtmektedir. Bu durumdaki bireylerde yaşitlarıyla iletişimi kurma, başlatma devam ettirebilme boyutunda problemin olduğu ve sosyal çevresinden dışlanma yaşamasına sebebiyet verebilmektedir. Çocuklarda görülen içe kapanıklık durumu, başlangıçta buldukları ortamda zarar verici olmadıkları için dikkat çekici problem davranış olarak görülmemektedir. İlerleyen yaşlarda ise anksiyete ve depresyon gibi problemlerle karşı karşıya kalma oranları oldukça yüksektir (Özbey, 2009).

Yörükoğlu'da çocuklarda görülen davranış sorunlarında çocuk-ebeveyn ilişkisine dikkat çekmektedir. Ayrıca, anne babaların çocuğu yaklaşım tarzları ile birlikte çocuğun anne ve babası ile kurduğu özdeşim, doğum sırası, cinsiyet, sağlık durumu,

ailenin sosyo-ekonomik yapısı gibi etkenlerde çocuklarda davranış problemlerinin görülmesinde etkili olabilmektedir (Yörükoğlu, 1978: 126).

Çocuklar gelişimi ve kişiliğini kazanmasında çevre ile olan ilişkisi önemlidir. Başta anne ve babası ile olmak üzere yakın çevredeki diğer bireyler ile kurulan ve güven, anlayış, sevgi dolu bir anlayışla sürdürülen ilişkiler çocuğun olumlu ve istenilen davranışlar göstermesine yardımcı olmaktadır. Bunun tersi durumlarda yani, çocuğun kendini güvende hissetmediği, sevilmediği düşüncesine neden olacak ilişkiler sonrasında ise çevre ile uyumu bozulur ve sinirlilik, hırçnlık, yalancılık, geçimsizlik, söz dinlememe, vurma, kavga etme, kaygı ve korku gibi davranış ve duygular görülebilmektedir. Bu olumsuz durumlara ilerleyen dönemlerde ise evden ve okuldan kaçma, hırsızlık, sürekli kavga ve saldırganlık gibi daha olumsuz ve istenmedik davranışlar eklenebilmektedir.

Bandura (1976), çocuklarda görülen davranış sorunlarını açıklarken, kuramında belirttiği gibi model almanın üzerinde durmuş ve çocukların taklit ve gözlem yolu ile yetişkinlerde gördükleri davranış kalıplarını taklit etiklerini belirtmiştir. Bununla birlikte çocukların yetişkinlerde gözledikleri davranışları doğrudan taklit etmek yerine kendi bilişsel işleme sürecinden geçirdiklerini ve çevresinden aldığı olumsuz örnekleri de işleyerek olumsuz davranışlar olarak gösterebilmektedirler (Gözübüyük 2015:23).

Yavuzer (2012) her çocuğun gelişim dönemlerinde kabul edilen ve kabul edilmeyen davranışları birlikte gösterebileceğini, çocuklar tarafından gösterilen davranışın normal olup olmadığını anlamak için ise çeşitli kriterlere bakılmasının uygun olacağını belirtmiştir. “Çocuğun yaşına uygunluk, probleme neden olan davranışın yoğunluğu, sorunun sürekliliği, cinsiyetlere yönelik davranış beklentisi ve son olarak toplumsal gereklilik faktörleri” çocuğun davranışını anlamda önemli ipuçları vermektedir (Yavuzer, 2012:230).

2.3. Konu İle İlgili Araştırmalar

Kapıkıran, İvrendi ve Adak'ın (2003), 4-6 yaş çocukların sosyal beceri seviyelerini inceledikleri çalışma sonucunda; yaşın sosyal beceriye etki ettiği, yaş arttıkça sosyal beceri seviyesinin daha iyi düzeye geldiği, kız çocuklarının erkek çocuklara oranla daha fazla uyum problemleri çektikleri, ebeveynleriyle birlikte yaşayan çocukların, tek ebeveyni ile yaşayan çocuklara nazaran iletişim becerilerinde daha iyi oldukları, okul

öncesi eğitim süresinin sosyal beceri seviyesinde etkili olduğu ve bu süre arttıkça bu düzeyinde arttığı bulunmuştur.

Sözer Çapan (2005) tarafından yapılan “3-11 yaş çocuklarının ahlak gelişimlerinin Piaget`in ahlaki gelişim kuramına göre incelenmesi” adlı çalışmada farklı yaş gruplarından 747 öğrenciye ulaşılmıştır. Çalışmaya katılan öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerinin demografik özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğine bakılmıştır. Çalışmada “Ahlaki Yargı Ölçeği” kullanılmış ve araştırmanın sonucunda Ahlaki Yargı Ölçeği toplam puanlarında yaş, yaş grupları, kardeşi olup olmama, kaçınıcı çocuk, anne öğrenim durumu, baba öğrenim durumu, 7 yaşındaki çocukların okul öncesi eğitimi alıp almama, yaş ve ailenin ekonomik durumu değişkenlerine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılık bulunduğu anlaşılmıştır.

Şahin ve Baç Karaaslan (2006), 3-6 yaş çocukların sosyal beceri düzeylerini inceledikleri çalışma sonucunda; 3-4 yaş grubu çocukların bireysel etkinliklerde grup etkinliklerinden daha çok uğraştıkları ve en çok müzik aktivitelerinde sosyalleştikleri, 4-5 yaş çocukların yardım isteme ve yetişkinlerin konuşmalarına katılma becerilerinde sosyalleşme varken özür dileme ve izin isteme davranışlarında düşük seviyede kaldıkları ve 5-6 yaş öğrencilerinin empati duygularının geliştiği bulunmuştur.

Kapıkıran ve arkadaşları (2006) tarafından yapılan “okul öncesi çocuklarında sosyal beceri: durum saptaması” adlı çalışmada, 4-6 yaş arası toplamda 343 öğrenciye ulaşımlardır. Araştırma sonucunda, sosyal beceri alt puanlarında kızların erkeklerden daha düşük puan aldığı görülmüştür.

Koçyiğit ve Kayılı (2008) tarafından yapılan çalışmada ise Montessori eğitimi alan okul öncesi çocuklar ile bu eğitimi almayan çocukların sosyal beceri durumları karşılaştırılmıştır. 2007-2008 yılında yapılan çalışmaya Konya ilinde öğrenim gören 122 öğrenci katılmıştır. Araştırma sonucunda Montessori yöntemiyle eğitim alan anaokulu öğrencilerinin, normal müfredata göre eğitim alan anasınıfı öğrencilerinden Sosyal İşbirliği, Sosyal Etkileşim ve Sosyal Bağımsızlık alt boyut puanlarında anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği anlaşılmıştır.

Durualp ve Aral (2010) tarafından yapılan çalışmada ise altı yaşındaki çocukların sosyal becerilerine oyun temelli sosyal beceri eğitiminin etkisi incelenmiştir. Çankırı ilinde anaokuluna giden toplamda 96 öğrenci deney ve kontrol grubu olarak seçilmiş ve deney grubuna haftada üç kez Oyun Temelli Sosyal Beceri Eğitimi Programı

uygulanmıştır. Araştırma sonucunda, deney ve kontrol grubunda yer alan öğrenciler arasında istatistiki olarak deney grubu lehine anlamlı bir fark olduğu görülmüştür.

Ogelman ve arkadaşları (2013) tarafından yapılan “Anne tutumlarının 5-6 yaş çocuklarının sosyal becerilerini ve okula uyumlarının yordayıcı etkisi” adlı çalışmaya Denizli ilinde anaokuluna giden 85 öğrenci ve annesi katılmıştır. Çalışma bulgularına göre “annelerin otoriter, yetkeci ve izin verici tutumları ile 5-6 yaşındaki çocuklarının sosyal beceri ve okula uyum düzeyleri arasında anlamlı düzeyde ilişki belirlenmiştir. Otoriter ve izin verici tutumlar, sosyal beceri ve okula uyum değişkenleri ile olumsuz yönde anlamlı ilişki içindeyken; yetkeci tutum ise sosyal beceri ve okula uyum düzeyleri ile olumlu yönde anlamlı ilişki içinde olduğu” görülmüştür.

Güler (2015) tarafından yapılan “Sosyal oyunun 48-69 aylık çocukların ahlaki ve sosyal kural algılarına etkisinin incelenmesi” adlı çalışmada Ankara İli Gölbaşı ilçesinde iki farklı anaokulundan deney ve kontrol grubu oluşturmak şekliyle toplamda 45 öğrenciye ulaşılmıştır. Deney grubu olarak seçilen gruba Sosyal Oyun Eğitim Programı haftada üç gün olmak üzere toplam sekiz hafta uygulanmıştır. Eğitimlerden önce ve sonra deney ve kontrol grubuna "Ahlaki ve Sosyal Kural Ölçeği" uygulanmıştır. Araştırma sonucunda deney ve kontrol grubundaki çocukların sosyal ve ahlaki kural algı puanları arasında anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir.

Dilber ve Ersoy (2016) tarafından hazırlanan “Okul öncesi çocukların ahlaki yargı düzeyleriyle kişilerarası problem çözme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi” adlı çalışmada Ankara İlinde toplamda 265 okul öncesi öğrencisine ulaşılmıştır. Öğrencilere “Kişisel Bilgi Formu”, ‘Okul öncesi Kişilerarası Problem Çözme Testi’ “Ahlaki Yargı Ölçeği” uygulanmıştır. Araştırma sonucunda çocukların ahlaki yargı düzeyleri yaşlarına, annelerinin yaş ve mesleklerine, anne ve babalarının eğitim durumlarına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği anlaşılmıştır. Araştırmada ayrıca çocukların cinsiyetlerinin, okul öncesi eğitime devam etme sürelerinin, kardeş sayılarının, televizyon izleme sürelerinin, babalarının yaş ve mesleklerinin, evde yaşayan büyüğün ise ahlaki yargı ölçeği toplam puanları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark yaratmadığı saptanmıştır.

Meriç (2017) tarafından hazırlanan “Anne-baba-çocuk iletişimi ile okul öncesi çocukların ahlaki ve sosyal kural bilgileri arasındaki ilişkinin incelenmesi” adlı çalışmada Ordu’nu Fatsa İlçesinde bulunan anaokullarında okuyan toplamda 227

öğrenci ile ailesine ulaşılmıştır. Araştırma sonucunda Sonuç olarak; “anne ve babaların Anne-Baba-Çocuk İletişimini Değerlendirme Aracı alt boyut ve toplam puanları ile çocukların ahlaki ve sosyal kural bilgisi puanları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı belirlenmiştir. Babası profesyonel meslek grubunda çalışan çocukların sosyal kural bilgilerinin, diğerlerine göre daha iyi düzeyde olduğu, çocukların ahlaki ve sosyal kural bilgilerinin cinsiyet değişkenine göre farklılaşmadığı” saptanmıştır.

Zembat ve arkadaşları (2018) tarafından yapılan araştırmada ise “Okul öncesi dönem çocuklarının mizaç özellikleri ile sosyal becerileri arasındaki ilişki” incelenmiştir. 2017-2018 eğitim öğretim yılı içerisinde yapılan çalışmaya İstanbul ilinden 233 çocuk katılmıştır. Araştırma sonucunda;“ cinsiyet değişkenine göre farklılaşma incelendiğinde okul öncesi dönem çocuklarının sosyal becerileri kızlar lehine anlamlı düzeyde farklılık yaş değişkenine göre ise fark göstermediği anlaşılmıştır. Okul öncesi dönem çocuklarının mizaç özellikleri ile sosyal becerilerinin incelendiği araştırmada çocukların mizaç özelliklerinden sebatkârlık ile sosyal becerilerinin ilişkili olduğu” belirlenmiştir.

3. YÖNTEM

Çalışmanın bu kısmında, araştırmanın modeli, evren-örneklem, veri toplama araçları, veri toplama süreci ve verilerin analizi hakkında bilgiler yer almaktadır.

3.1.Araştırmanın Modeli

5-6 yaş çocukların ahlaki yargı düzeyleri, sosyal beceri ve problem davranışları arasındaki ilişkinin ortaya konacağı bu çalışmada nicel araştırma yöntemleri olan ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama modeli, iki veya daha çok değişken arasında ortaya çıkan değişimi ve bu değişimin gerçekleşme durumunu belirlemeyi amaçlayan çalışmalarda kullanılan bir modeldir (Karasar, 2014). Çalışmanın amacı yanında alt amaçlarında 5-6 yaş çocukların ahlaki yargı düzeylerinin, sosyal beceri ve problem davranışlarının belirlenen demografik değişkenlere göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenmesi amaçlandığından bu çalışmada nedensel karşılaştırma da yapılmıştır.

3.2. Evren-Örneklem

Çalışmanın evrenini İstanbul ili Ataşehir ilçesinde anaokuluna devam eden 5-6 yaş çocuklar oluşturmakta olup örnekleme ise bu evrende yer alan 110 çocuk oluşturmuştur. Çalışma kapsamında veriler 2019 yılı Haziran ayında oluşturulan anket formu kullanılarak toplanmıştır. Araştırmanın örnekleminde bulunan 5-6 yaş çocukların cinsiyet, yaş, kardeşinin olma durumu, anne ve babanın eğitim durumu demografik değişkenlerine ilişkin betimleyici analizlere aşağıdaki çizelgelerde yer verilmiştir.

Çizelge 3:5-6 yaş çocukların cinsiyet değişkenine ilişkin frekans ve yüzde değerleri

Gruplar	<i>f</i>	%
Kız	56	50,9
Erkek	54	49,1
Toplam	110	100,0

Çizelge 3'e göre araştırmaya katılan 5-6 yaş çocukların 56'sının (%50,9) kız, 54'ünün (%49,1) erkek olduğu ortaya çıkmıştır.

Çizelge 4: 5-6 yaş çocukların yaş değişkenine ilişkin frekans ve yüzde değerleri

Gruplar	<i>f</i>	%
5 yaş	80	72,7
6 yaş	30	27,3
Toplam	110	100,0

Çizelge 4'e göre araştırmaya katılan 5-6 yaş çocukların 80'inin (%72,7) 5 yaşında, 30'unun (%27,3) 6 yaşında olduğu ortaya çıkmıştır.

Çizelge 5: 5-6 yaş çocukların kardeşinin olma durumu değişkenine ilişkin frekans ve yüzde değerleri

Gruplar	<i>f</i>	%
Kardeşi var	57	51,8
Kardeşi yok	53	48,2
Toplam	110	100,0

Çizelge 5'e göre araştırmaya katılan 5-6 yaş çocukların 57'sinin (%51,8) kardeşinin olduğu, 53'ünün (%48,2) kardeşinin olmadığı ortaya çıkmıştır.

Çizelge 6: 5-6 yaş çocukların annelerinin öğrenim durumu değişkenine ilişkin frekans ve yüzde değerleri

Gruplar	<i>f</i>	%
İlköğretim-Lise	44	40,0
Üniversite	66	60,0
Toplam	110	100,0

Çizelge 6'ya göre araştırmaya katılan 5-6 yaş çocukların annelerinin 44'ünün (%40,0) ilköğretim ya da lise, 66'sının (%60,0) üniversite mezunu olduğu ortaya çıkmıştır.

Çizelge 7: 5-6 yaş çocukların babalarının öğrenim durumu değişkenine ilişkin frekans ve yüzde değerleri

Gruplar	<i>f</i>	%
İlköğretim-Lise	37	33,6
Üniversite	73	66,4
Toplam	110	100,0

Çizelge7’ye göre araştırmaya katılan 5-6 yaş çocukların babalarının 437’sinin (%33,6) ilköğretim ya da lise, 73’ünün (%66,4) üniversite mezunu olduğu ortaya çıkmıştır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Çalışmanın amacı ve alt amaçlarına ulaşmak için 5-6 yaş çocuklardan “Kişisel Bilgi Formu”, “Ahlaki Yargı Ölçeği”, “Anaokulu ve Okul Öncesi Beceri ve Problem Davranış Ölçeği (PKBS-2)” kullanılarak veriler toplanmıştır.

3.3.1. Kişisel bilgi formu

Çalışmaya katılan 5-6 yaş grubunda bulunan çocukların demografik özelliklerini belirlemek amacıyla çocukların aileleri tarafından doldurulan formdur. Araştırmacı tarafından hazırlanmış olan formun son hali tez danışmanı tarafından düzeltilmiş olup formda 5-6 yaş çocukların yaşını, cinsiyetini, kardeşinin olma durumunu, annenin ve babanın eğitim durumunu belirlemeye yönelik sorular yer almaktadır.

3.3.2. Ahlaki yargı ölçeği

Ahlaki Yargı Ölçeği (AYÖ), çocukların ahlaki yargı durumlarını belirlemek için Sözer Çapan (2005) tarafından geliştirilmiş bir ölçektir. Ölçekte, “İkilem”, “Kültürel paylaşım”, “Kasti kaza”, “Sosyal yardımlaşma” ve “Aile kuralı” alt boyutları doğrultusunda oluşturulmuş uygun hikayeler yer almaktadır. 5-6 yaş çocukların ahlaki yargı durumlarını belirlemek için kullanılan hikayeler çocuklara anlatılırken hikayelerle ilgili olabilecek oyuncaklar kullanılarak hikayeler canlandırması yapılmıştır. 5-6 yaş çocukların hikayeleri anlama durumlarını belirlemek için belirtilen hikayeler çocuklar tarafından resimli kartlar yardımıyla tekrar anlatılmıştır. Çocuklar hikayeleri anlatırken belirlenen 4 kriterden hangilerini gerçekleştirdikleri belirlenmiş, hikayede yer alan 3 ya da 4 kriteri yerine getiren çocukların hikayeyi anlayıp, kavradıklarına karar verilmiştir. Hikayeyi anlayan çocuklara her hikayede belirlenmiş ahlaki yargı durumlarını yansıtacak iki soru sorulmuştur. Çocukların sorulan sorulara

verdikleri cevaplara göre, özerk döneme 3 puan, dışa bağımlı döneme 2 puan ve anlamsız cevaba 1 puan verilmiştir. Ahlaki yargı ölçeğinin uygulama süresi yaklaşık olarak 15 ile 20 dakika arasında değişmektedir. Hikayenin ilk okunmasında hikayeyi anlamayan öğrencilere belirtilen hikaye ikinci defa okunmuştur. Öğrenci tarafından ikincide hikayeye ilişkin anlama durumu gerçekleştiyse puanlama ilkindeki gibi yapılmıştır. Ahlaki yargı ölçeğinin iç güvenirlik katsayısı Cronbach Alpha .80 olarak hesaplanmıştır.

3.3.3. Anaokulu ve okul öncesi sosyal beceri ve problem davranış ölçeği (PKBS-2)

PKBS-2 ölçeği Merrell (1994) tarafından geliştirilmiş olup, 2003 yılında norm çalışması tekrar edilmiştir. Araştırmada kullanılan PKBS-2 ölçeğinin Türkçe'ye çevirisi ve geçerlilik-güvenirlik çalışmaları Okyay (2008) tarafından yapılmış olup, Fazlıoğlu ve diğ. (2011) tarafından geçerlilik- güvenirlik analizleri tekrar edilmiştir. Türkçe'ye uyarlama çalışması yapılan PKBS-2 ölçeği 76 maddeden oluşmaktadır. Ölçek, "Sosyal Beceri Ölçeği" ve "Problem Davranış Ölçeği" olmak üzere iki ölçekten meydana gelmektedir. PKBS-2 ölçeği ve alt boyutlarının Cronbach's Alpha güvenirlik katsayı değerleri .70 ve üzerinde yer almaktadır. PKBS-2 ölçeği çocukların aileleri tarafından doldurulmakta olup son üç aydır yaptıkları davranışların dikkate alınarak doldurulması istenmektedir. Ölçekte yer alan 76 maddenin değerlendirilmesi 0=asla (çocuk davranışı hiç sergilemiyor), 1=Nadiren (çocuk davranışı nadiren sergiliyor), 2=Bazen (çocuk davranışı bazen sergiliyor), 3=Sıkı sık (çocuk davranışı sık sergiliyor) seçeneklerinin birinin işaretlenmesi ile gerçekleşmektedir.

Sosyal beceri ölçeği (SBÖ): 3-6 yaş çocukların sosyal beceri durumlarını belirlemek amacıyla aileler tarafından doldurulan ve 34 sorudan oluşan ölçektir. Ölçekte, sosyal işbirliği (12 madde), sosyal etkileşim (11 madde) ve sosyal bağımsızlık (11 madde) olmak üzere üç boyut bulunmaktadır. Sosyal beceri ölçeğinin Cronbach's Alpha güvenirlik katsayısı .97, sosyal işbirliği boyutunun .96, sosyal etkileşim boyutunun .93 ve sosyal bağımsızlık boyutunun .92 olduğu ortaya çıkmıştır.

Problem davranışlar ölçeği (PDÖ): Çocukların problem davranışlarını belirlemek amacıyla ailelerin doldurduğu, 42 maddeden oluşan ölçektir. Ölçekte, dışa yönelim problemi (27 madde) ve içe yönelim problemi (15 madde) olmak üzere iki boyut yer almaktadır. Problem davranışlar ölçeğinin Cronbach's Alpha güvenirlik katsayısı .98, dışa yönelim problemi boyutunun .98 ve içe yönelim boyutunun .95 olduğu belirlenmiştir.

3.4. Veri Toplama Süreci

Çalışmanın amacı doğrultusunda kullanılacak olan veri toplama araçları literatür taraması sonucunda belirlenmiş olup ölçekler için gerekli olan izinler alınmıştır. Çalışmanın amacına uygun olarak kişisel bilgiler formu hazırlanmış belirlenen ölçekler eklenerek veri toplama aracı hazırlanmıştır. Hazırlanan veri toplama aracı İstanbul ili Ataşehir ilçesinde bulunan ve rastgele olarak belirlenmiş 5-6 yaş grubundaki çocuklara ve ailelerine uygulanmıştır. Çalışmanın verileri 2019 yılı Haziran ayında toplanmış olup gerekli olan izinler çocukların velilerinden alınmıştır. Çalışmada Anaokulu ve Okul Öncesi Sosyal Beceri ve Davranış Ölçeği (PKBS-2) çocukların velileri tarafından son üç ay gözlemlenerek doldurulmuştur. Ahlaki Yargı Ölçeğinin uygulaması araştırmacı tarafından yapılmış olup her bir öğrenci için 15-20 dakika zaman almıştır. 5-6 yaş grubunda yer alan çocuklardan ulaşılabilen ve uygulaması yapılan veri toplama araçları analiz sürecine dahil edilmiştir.

3.5. Verilerin Analizi

Çalışmanın örnekleminde yer alan 5-6 yaş çocuklardan elde edilen veriler IBM SPSS 24 istatistik programı kullanılarak oluşturulan veri tabanına girilmiştir. Çalışmanın amaçları doğrultusunda analiz süreci başlatılmadan önce kullanılan ölçeklerin iç güvenirlik katsayısı olan Cronbach Alpha değerlerine bakılmış olup elde edilen değerlerin .70 ve üzerinde olmasından dolayı analiz süreci başlatılmıştır. Çalışmada bulunan demografik değişkenlere ilişkin gruplandırma yapılmış ve analizler bu değerlere göre yapılmıştır. Çalışmaya katılan öğrencilerin cinsiyet, yaş, kardeşinin olma durumu, anne ve babasının eğitim durumu demografik durumları frekans ve yüzde ile ortaya konulmuştur. Ölçeklerden elde edilen verilerin aritmetik ortalama, mod, medyan, standart sapma, ranj, minimum ve maksimum değerleri belirlenerek betimsel istatistikleri gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veri grubunun yapısal özelliklerini ortaya çıkarmak için normallik varsayımları test edilmiştir. Ölçeklerden elde edilen verinin normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek için çarpıklık ve basıklık değerleri incelenmiştir. Tabacknick ve Fidell (2003) tarafından verinin normal dağılım gösterebilmesi için çarpıklık ve basıklık değerlerinin +1.500 ile -1.500 arasında bulunması gerekmektedir. Çalışmada kullanılan ölçekler ve alt boyutlarının çarpıklık ve basıklık değerleri Çizelge8'de verilmiştir.

Çizelge 8: Çalışmada kullanılan ölçme araçlarının çarpıklık ve basıklık değerleri

Gruplar	Çarpıklık	Basıklık
Ahlaki yargı ölçeği (AYÖ)	-1.327	-1.008
AYÖ/ İkilem	.008	.211
AYÖ/ Kültürel paylaşım	-1.098	.294
AYÖ/ Kasti kaza	-.242	-.552
AYÖ/ Sosyal yardımlaşma	-1.241	-1.117
AYÖ/ Aile kuralı	-1.471	-.927
Sosyal beceri ölçeği (SBÖ)	-1.177	1.411
SBÖ/ Sosyal işbirliği	-1.112	.637
SBÖ/ Sosyal etkileşim	-1.157	1.263
SBÖ/ Sosyal bağımsızlık	-1.217	1.342
Problem davranışlar ölçeği (SDÖ)	.614	-.647
SDÖ/ Dışa yönelim problemi	.715	-.593
SDÖ/ İçe yönelim ölçeği	.404	-.716

Çizelge8 incelendiğinde ahlaki yargı ölçeği, sosyal beceri ölçeği ve problem davranışlar ölçeği ve alt boyutlarının çarpıklık ve basıklık katsayıları verinin normal dağılım gösterdiğini belirtmektedir. Elde edilen veri grubundaki dağılımın normal olmasından dolayı çalışmada parametrik analizler kullanılmıştır. Araştırmanın problemi ve alt problem durumunda kullanılan analizler aşağıda yer almaktadır.

1. Ahlaki yargı ölçeği, sosyal beceri ölçeği ve problem davranışlar ölçeğine ilişkin betimsel istatistikler,
2. Ahlaki yargı ölçeği, sosyal beceri ölçeği, problem davranışlar ölçeğine ve alt boyutlarından aldıkları puanların cinsiyet, yaş, kardeşinin olma durumu, anne ve babanın eğitim durumu değişkenlerine göre anlamlı düzeyde farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla t-testi,
3. Ahlaki yargı ölçeği, sosyal beceri ölçeği, problem davranışlar ölçeği ve alt boyutları arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını belirlemek amacıyla Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon katsayısı analizi yapılmıştır.

Çalışmada gerçekleştirilen analizlerde anlamlı düzeyde farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek için anlamlılık düzeyi .05 olarak kabul edilmiştir. Yapılan korelasyon analizinde korelasyon katsayısı, .20'nin altında ise "düşük", .20-.39 "zayıf", .40-.59 "orta", .60-.79 "yüksek" ve .80-1.00 "çok yüksek" düzeyde ilişkiyi göstermektedir. 5-6 yaş çocukların ahlaki yargı ölçeği puanları 10 ile 30 arasında değişmekte olup ortaya çıkan puan, 10-14 puan "çok düşük", 15-18 puan "düşük", 19-22 puan "orta", 23-26 puan "yüksek" ve 27-30 puan "çok yüksek" düzeyi göstermektedir. Bunun yanında yargı ölçeğinin boyutlarında 2-2.80 puan "çok düşük", 2.81-3.60 puan "düşük", 3.61-4.40 puan "orta", 4.41-5.20 puan "yüksek" ve 5.21-6 puan "çok yüksek" düzeyi belirtmektedir. Sosyal beceri ve problem davranışlar ölçeğinden alınan puan ortalaması 0-1.00 ise "düşük", 1.01-2.00 ise "orta", 2.01-3.00 ise "yüksek" düzeyi belirtir.

4. BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde örnekleme oluşturan 5-6 yaş çocuklarının Ahlaki Yargı Ölçeği (AYÖ) ve alt boyutları, Sosyal Beceri Ölçeği (SBÖ) ve alt boyutları, Problem Davranışlar Ölçeği (PDÖ) ve alt boyutlarından aldıkları puanların dağılımları verilmiştir. Bunun yanında, AYÖ ve alt boyutları, SBÖ ve alt boyutları, PDÖ ve alt boyutlarından aldıkları puan ortalamalarının bazı demografik değişkenlere göre anlamlı düzeyde bir farklılığın olup olmadığına ilişkin bulgular ortaya konmuştur. Ayrıca, AYÖ ve alt boyutları, SBÖ ve alt boyutları, PDÖ ve alt boyutları arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı, bir ilişki var ise bunun derecesi de bu bölümde sunulmuştur.

Araştırmanın birinci alt problemi olan, “5-6 yaş çocukların ahlaki yargı düzeyleri nasıldır?” sorusuna ilişkin analiz bulguları Çizelge9’da sunulmaktadır.

Çizelge 9: 5-6 yaş çocukların ahlaki yargı düzeylerine ilişkin betimsel istatistikler

	N	$\bar{x}$	Ss	Min. Değ.	Mak. Değ.	Düzye
İkilem	110	4,009	1.070	2.00	6.00	Orta
Kültürel paylaşım	110	5,145	1.156	2.00	6.00	Yüksek
Kasti kaza	110	4,627	1.171	2.00	6.00	Yüksek
Sosyal yardımlaşma	110	5,354	1.193	2.00	6.00	Çok yüksek
Aile kuralı	110	5,500	.983	2.00	6.00	Çok yüksek
Ahlaki yargı	110	24,636	4.165	10.00	30.00	Yüksek

Çizelge9’a göre 5-6 yaş çocukların ahlaki yargı puanlarının ($\bar{x} = 24,636$) “yüksek” düzeyde olduğu ortaya çıkmıştır. Örneklem grubunda bulunan 5-6 yaş çocukların ahlaki yargı durumlarının iyi düzeyde olduğu söylenebilir. Ahlaki yargının alt

boyutları olan ikilemin ($\bar{x} = 4,009$) “orta”, kültürel paylaşım ($\bar{x} = 5,145$) ve kasti kazanın ($\bar{x} = 4,627$) “yüksek”, sosyal yardımlaşma ($\bar{x} = 5,354$) ve aile kuralının ($\bar{x} = 5,500$) “çok yüksek” düzeyde olduğu ortaya çıkmıştır.

Araştırmanın ikinci alt problemi olan, “5-6 yaş çocukların ahlaki yargı puanları cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?” sorusuna ilişkin analiz bulguları Çizelge 10’da ortaya konmuştur.

Çizelge 10 :5-6 yaş çocukların ahlaki yargı puanlarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçları

Puan	Gruplar	N	$\bar{x}$	ss	Sh $_{\bar{x}}$	t Testi		
						t	Sd	P
İkilem	Kız	56	4,142	,961	,128	1,339	108	,183
	Erkek	54	3,870	1,166	,158			
Kültürel paylaşım	Kız	56	5,392	,984	,131	2,332	108	,022
	Erkek	54	4,888	1,268	,172			
Kasti kaza	Kız	56	4,839	1,140	,152	1,957	108	,053
	Erkek	54	4,407	1,173	,159			
Sosyal yardımlaşma	Kız	56	5,660	,920	,122	2,827	108	,006
	Erkek	54	5,037	1,359	,184			
Aile kuralı	Kız	56	5,750	,667	,089	2,798	108	,006
	Erkek	54	5,240	1,180	,160			
Ahlaki yargı	Kız	56	25,785	3,079	,411	3,058	108	,003
	Erkek	54	23,444	4,796	,652			

Çizelge 10’a göre, 5-6 yaş çocukların ahlaki yargı puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde bir farklılık gösterip göstermediğini ortaya koymak amacıyla yapılan t-testi sonucunda grupların aritmetik ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir farklılık bulunmuştur ($t= 3,058$; $p<.05$). Cinsiyete göre ahlaki yargı puan ortalamaları arasında ortaya çıkan anlamlı bir farklılığın kız çocukları lehine olduğu görülmektedir. Bunun yanında ahlaki yargının alt boyutlarından olan kültürel paylaşım ($t= 2,332$; $p<.05$), sosyal yardımlaşma ($t= 2,827$; $p<.05$) ve aile kuralının ($t= 2,798$; $p<.05$) cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaştığı, bu farklılaşmanın da kız öğrenciler lehine olduğu belirlenmiştir. Kültürel paylaşım, sosyal yardımlaşma ve aile kuralı ahlaki

yargılarına kızların daha yakın olduğu söylenebilir. Ancak ahlaki yargının alt boyutları olan ikilem ($t= 1,339$; $p>.05$) ve kasti kaza ($t= 1,957$; $p>.05$) boyutunun cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı ancak kızların puan ortalamasının erkeklere göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Araştırmanın üçüncü alt problemi olan, “5-6 yaş çocukların ahlaki yargı puanları yaşa göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?” sorusuna ilişkin analiz bulguları Çizelge 11’de yer almaktadır.

Çizelge 11: 5-6 yaş çocukların ahlaki yargı puanlarının yaşa göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız grup t-testi sonuçları

Puan	Gruplar	N	$\bar{x}$	ss	Sh $_{\bar{x}}$	t Testi		
						t	Sd	p
İkilem	5 yaş	80	4,012	1,061	,118	,054	108	,957
	6 yaş	30	4,000	1,114	,203			
Kültürel paylaşım	5 yaş	80	5,150	1,170	,130	,067	108	,947
	6 yaş	30	5,133	1,136	,207			
Kasti kaza	5 yaş	80	4,500	1,169	,130	-1,881	108	,063
	6 yaş	30	4,966	1,129	,206			
Sosyal yardımlaşma	5 yaş	80	5,312	1,268	,141	-,602	108	,549
	6 yaş	30	5,466	,973	,177			
Aile kuralı	5 yaş	80	5,475	1,018	,113	-,434	108	,665
	6 yaş	30	5,566	,897	,163			
Ahlaki yargı	5 yaş	80	24,450	4,301	,480	-,765	108	,446
	6 yaş	30	25,133	3,803	,694			

Çizelge 11’e göre, 5-6 yaş çocukların ahlaki yargı puanlarının yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini ortaya çıkarmak için yapılan t-testi sonucunda grupların aritmetik ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($t= -,767$; $p>.05$). Yaşa göre ahlaki yargı puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olmamasına rağmen 6 yaş grubunda bulunan çocukların ahlaki yargı puanlarının 5 yaş grubunda bulunan çocukların ahlaki yargı puanlarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Ahlaki yargının alt boyutları olan, ikilem ($t= ,054$; $p>.05$), kültürel paylaşım ($t= ,067$; $p>.05$), kasti kaza ($t= -1,881$; $p>.05$), sosyal

yardımlaşma ($t = -.602$; $p > .05$) ve aile kuralı ($t = -.434$; $p > .05$) alt boyutlarının puan ortalamalarının yaş değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı ortaya çıkmıştır.

Araştırmanın dördüncü alt problemi olan, “5-6 yaş çocukların ahlaki yargı puanlarının kardeşin olma durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?” sorusuna cevap bulmak amacıyla yapılan analizlere ilişkin bulgular Çizelge 12’de yer almaktadır.

Çizelge 12: 5-6 yaş çocukların ahlaki yargı puanlarının kardeşin olma durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız grup t-testi sonuçları

Puan	Gruplar	N	$\bar{x}$	ss	Sh $_{\bar{x}}$	t Testi		
						t	Sd	p
İkilem	Kardeşi yok	53	3,867	1,092	,150	-1,338	108	,184
	Kardeşi var	57	4,140	1,042	,138			
Kültürel paylaşım	Kardeşi yok	53	5,037	1,192	,163	-,942	108	,348
	Kardeşi var	57	5,245	1,122	,148			
Kasti kaza	Kardeşi yok	53	4,509	1,202	,165	-1,017	108	,311
	Kardeşi var	57	4,736	1,142	,151			
Sosyal yardımlaşma	Kardeşi yok	53	5,264	1,211	,166	-,765	108	,446
	Kardeşi var	57	5,438	1,180	,156			
Aile kuralı	Kardeşi yok	53	5,415	1,081	,148	-,872	108	,385
	Kardeşi var	57	5,578	,885	,117			
Ahlaki yargı	Kardeşi yok	53	24,094	4,456	,612	-1,320	108	,189
	Kardeşi var	57	25,140	3,847	,509			

Çizelge 12’ye göre, 5-6 yaş çocukların ahlaki yargı puanlarının kardeşinin olma durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini ortaya çıkarmak için yapılan t-testi sonucunda grupların aritmetik ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($t = -1,320$; $p > .05$). Kardeşinin olma durumuna göre ahlaki yargı puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olmamasına rağmen kardeşi olan çocukların ahlaki yargı puanlarının kardeşi olmayan çocukların ahlaki yargı puanlarına göre daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Ahlaki yargının alt boyutları olan, ikilem ($t = -1,338$; $p > .05$), kültürel paylaşım ($t = -,942$; $p > .05$), kasti kaza ($t = -1,017$; $p > .05$), sosyal yardımlaşma ($t = -,765$; $p > .05$) ve aile kuralı ($t = -,872$; $p > .05$) alt boyutlarının puan ortalamalarının kardeşinin olma durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı

ortaya çıkmıştır. Ancak ahlaki yargının bütün alt boyutlarında kardeşi olanların puan ortalaması kardeşi olmayanlara göre daha yüksektir.

Araştırmanın beşinci alt problemi olan, “5-6 yaş çocukların ahlaki yargı puanları annenin eğitim durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?” sorusuna cevap bulmak amacıyla yapılan analizlere ilişkin bulgular Çizelge 13’de yer almaktadır.

Çizelge 13: 5-6 yaş çocukların ahlaki yargı puanlarının annenin eğitim durumuna göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız grup t-testi sonuçları

Puan	Gruplar	N	$\bar{x}$	ss	Sh $\bar{x}$	t Testi		
						t	Sd	p
İkilem	İlköğretim-ortaöğretim	44	3,750	1,278	,192	-2,104	108	,038
	Üniversite	66	4,181	,875	,107			
Kültürel paylaşım	İlköğretim-ortaöğretim	44	4,704	1,286	,193	-3,423	108	,001
	Üniversite	66	5,439	,962	,118			
Kasti kaza	İlköğretim-ortaöğretim	44	4,340	1,345	,202	-2,126	108	,036
	Üniversite	66	4,818	1,006	,123			
Sosyal yardımlaşma	İlköğretim-ortaöğretim	44	4,840	1,524	,229	-3,922	108	,000
	Üniversite	66	5,697	,743	,091			
Aile kuralı	İlköğretim-ortaöğretim	44	5,045	1,311	,197	-4,256	108	,000
	Üniversite	66	5,803	,502	,061			
Ahlaki yargı	İlköğretim-ortaöğretim	44	22,681	5,420	,817	-4,333	108	,000
	Üniversite	66	25,939	2,313	,284			

Çizelge 13’e göre, 5-6 yaş çocukların ahlaki yargı puanlarının annenin eğitim durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini ortaya çıkarmak için yapılan t-testi sonucunda grupların aritmetik ortalamaları arasında anlamlı bir farklılığın olduğu belirlenmiştir (t= -4,333; p<.05). Annenin eğitim durumuna göre ortaya çıkan anlamlı farklılığın üniversite eğitimi almış olan anneler lehine olduğu ortaya çıkmış olup eğitim seviyesi arttıkça ahlaki yargı puanlarının da arttığı söylenebilir. Ahlaki yargının ikilem (t= -2,104; p<.05), kültürel paylaşım (t= -3,423; p<.05), kasti kaza (t= -2,126; p<.05), sosyal yardımlaşma (t= -3,922; p<.05) ve aile kuralı (t= -4,256; p<.05) alt boyutlarının puan ortalamaları annenin eğitim durumuna

göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Ahlaki yargının alt boyutları incelendiğinde bütün alt boyutlarda üniversite eğitimi alan annelerin ilköğretim-ortaöğretim eğitimi alan annelere göre daha yüksek puan ortalamasına sahip olduğu görülmektedir. Buradan hareketle annelerin eğitim seviyelerinin artması çocuklarda oluşan ahlaki yargının alt boyutlarını da olumlu düzeyde arttırmakta olduğu söylenebilir.

Araştırmanın altıncı alt problemi olan, “5-6 yaş çocukların ahlaki yargı puanları babanın eğitim durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?” sorusuna cevap bulmak amacıyla yapılan analizlere ilişkin bulgular Çizelge 14’te yer almaktadır.

Çizelge 14: 5-6 yaş çocukların ahlaki yargı puanlarının babanın eğitim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız grup t-testi sonuçları

Puan	Gruplar	N	$\bar{x}$	ss	Sh $_{\bar{x}}$	t Testi		
						t	Sd	p
İkilem	İlköğretim-ortaöğretim	37	3,621	1,255	,206	-2,784	108	,006
	Üniversite	73	4,205	,912	,106			
Kültürel paylaşım	İlköğretim-ortaöğretim	37	4,648	1,337	,219	-3,357	108	,001
	Üniversite	73	5,397	,968	,113			
Kasti kaza	İlköğretim-ortaöğretim	37	4,432	1,323	,217	-1,244	108	,216
	Üniversite	73	4,726	1,083	,126			
Sosyal yardımlaşma	İlköğretim-ortaöğretim	37	4,675	1,582	,260	-4,630	108	,000
	Üniversite	73	5,698	,739	,086			
Aile kuralı	İlköğretim-ortaöğretim	37	5,000	1,354	,222	-4,055	108	,000
	Üniversite	73	5,753	,595	,069			
Ahlaki yargı	İlköğretim-ortaöğretim	37	22,378	5,381	,884	-4,371	108	,000
	Üniversite	73	25,780	2,800	,327			

Çizelge 14’e göre, 5-6 yaş çocukların ahlaki yargı puanlarının babanın eğitim durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini ortaya çıkarmak için yapılan t-testi sonucunda grupların aritmetik ortalamaları arasında anlamlı bir farklılığın olduğu ortaya çıkmıştır ($t = -4,371$; $p < .05$). Babanın eğitim durumuna göre ortaya çıkan anlamlı farklılığın üniversite eğitimi almış olan babalar lehine olduğu ortaya çıkmış olup eğitim seviyesi artmasının ahlaki yargı puanları da arttıracığı

söylenbilir. Ahlaki yargının ikilem ($t = -2,784$; $p < .05$), kültürel paylaşım ($t = -3,357$; $p < .05$), sosyal yardımlaşma ($t = -4,630$; $p < .05$) ve aile kuralı ($t = -4,055$; $p < .05$) alt boyutlarının puan ortalamaları babanın eğitim durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. İkilem, kültürel paylaşım, sosyal yardımlaşma ve aile kuralı alt boyutlarında ortaya çıkan farklılaşmanın üniversite eğitimi almış çocukların babaları lehine aldığı görülmektedir. Ancak kasti kaza alt boyutunda babanın öğrenim durumuna göre anlamlı bir farklılaşma ortaya çıkmamıştır ($t = -1,244$; $p > .05$).

Araştırmanın yedinci alt problemi olan, “5-6 yaş çocukların sosyal beceri durumları nasıldır?” sorusuna ilişkin analiz bulguları Çizelge 15’de yer almaktadır.

Çizelge 15: 5-6 yaş çocukların sosyal beceri durumlarına ilişkin betimsel istatistikler

	N	$\bar{x}$	Ss	Min. Değ.	Mak. Değ.	Düzye
Sosyal işbirliği	110	2,315	,638	,00	3,00	Yüksek
Sosyal etkileşim	110	2,318	,579	,09	3,00	Yüksek
Sosyal bağımsızlık	110	2,360	,537	,09	3,00	Yüksek
Sosyal beceri	110	2,330	,562	,06	3,00	Yüksek

Çizelge 15’e göre 5-6 yaş çocukların sosyal beceri puanlarının ortalamasının ($\bar{x} = 2,330$) “yüksek” düzeyde olduğu ortaya çıkmıştır. Örneklem grubunda bulunan 5-6 yaş çocukların sosyal beceri durumlarının iyi düzeyde söylenebilir. Sosyal becerinin alt boyutlarının puanlarının ortalaması incelendiğinde sosyal işbirliği ($\bar{x} = 2,315$), sosyal etkileşim ($\bar{x} = 2,318$) ve sosyal bağımsızlık ($\bar{x} = 2,360$) boyutlarının “yüksek” düzeyde olduğu ortaya çıkmıştır.

Araştırmanın sekizinci alt problemi olan, “5-6 yaş çocukların sosyal beceri puanları cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?” sorusuna ilişkin analiz bulguları Çizelge 16’da ortaya konmuştur.

Çizelge 16: 5-6 yaş çocukların sosyal beceri puanlarının cinsiyete göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçları

Puan	Gruplar	N	$\bar{x}$	ss	Sh $_{\bar{x}}$	t Testi		
						t	Sd	p
Sosyal işbirliği	Kız	56	2,504	,482	,064	3,309	108	,001
	Erkek	54	2,118	,720	,098			

Sosyal etkileşim	Kız	56	2,488	,442	,059	3,282	108	,001
	Erkek	54	2,141	,650	,088			
Sosyal bağımsızlık	Kız	56	2,470	,478	,063	2,236	108	,027
	Erkek	54	2,245	,574	,078			
Sosyal beceri	Kız	56	2,488	,443	,059	3,111	108	,002
	Erkek	54	2,167	,627	,085			

Çizelge 16'ya göre, 5-6 yaş çocukların sosyal beceri puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan t-testi sonucunda grupların aritmetik ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir farklılık bulunmuştur ($t= 3,111$; $p<.05$). Cinsiyete göre sosyal beceri puan ortalamaları arasında ortaya çıkan anlamlı farklılığın kız çocukları lehine olduğu görülmekte olup kız çocukların sosyal becerilerinin erkeklere göre daha fazla geliştiği söylenebilir. Bunun yanında sosyal becerinin, sosyal işbirliği ($t= 3,309$; $p<.05$), sosyal etkileşim ($t= 3,282$; $p<.05$) ve sosyal bağımsızlık ($t= 2,236$; $p<.05$) alt boyutlarının cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaştığı, ortaya çıkan bu farklılaşmanın da kız öğrenciler lehine olduğu belirlenmiştir. Sosyal işbirliği, sosyal etkileşim ve sosyal bağımsızlık durumlarının kız çocukların daha yüksek düzeyde olduğu söylenebilir.

Araştırmanın dokuzuncu alt problemi olan, “5-6 yaş çocukların sosyal beceri puanları yaşa göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?” sorusuna ilişkin analiz bulguları Çizelge 17’de yer almaktadır.

Çizelge 17: 5-6 yaş çocukların sosyal beceri puanlarının yaşa göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız grup t-testi sonuçları

Puan	Gruplar	N	$\bar{x}$	ss	Sh $\bar{x}$	t Testi		
						t	Sd	p
Sosyal işbirliği	5 yaş	80	2,293	,631	,070	-,572	108	,568
	6 yaş	30	2,372	,663	,121			
Sosyal etkileşim	5 yaş	80	2,286	,585	,065	-,941	108	,349
	6 yaş	30	2,403	,561	,102			
Sosyal bağımsızlık	5 yaş	80	2,312	,565	,063	-1,534	108	,128
	6 yaş	30	2,487	,079	,079			
	5 yaş	80	2,297	,574	,064	-1,015	108	,313

Çizelge 17'ye göre, 5-6 yaş çocukların sosyal beceri puanlarının yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan t-testi sonucunda grupların aritmetik ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık ortaya çıkmamıştır ($t = -1,015$; $p > .05$). Yaşa göre sosyal beceri puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olmamasına rağmen 6 yaş grubunda bulunan çocukların sosyal beceri puanlarının 5 yaş grubunda bulunan çocukların sosyal beceri puanlarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Sosyal becerinin, sosyal işbirliği ($t = -,572$; $p > .05$), sosyal etkileşim ($t = -,941$; $p > .05$) ve sosyal bağımsızlık ($t = -1,534$; $p > .05$) alt boyutlarının puan ortalamalarının yaş değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı ortaya çıkmıştır. Araştırmanın onuncu alt problemi olan, “5-6 yaş çocukların sosyal beceri puanlarının kardeşin olma durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?” sorusuna cevap bulmak amacıyla yapılan analizlere ilişkin bulgular Çizelge 18’de yer almaktadır.

Çizelge 18: 5-6 yaş çocukların sosyal beceri puanlarının kardeşin olma durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız grup t-testi sonuçları

Puan	Gruplar	N	$\bar{x}$	ss	Sh $_{\bar{x}}$	t Testi		
						t	Sd	p
Sosyal işbirliği	Kardeşi yok	53	2,190	,726	,099	-2,006	108	,047
	Kardeşi var	57	2,431	,523	,069			
Sosyal etkileşim	Kardeşi yok	53	2,219	,684	,094	-1,739	108	,085
	Kardeşi var	57	2,409	,447	,059			
Sosyal bağımsızlık	Kardeşi yok	53	2,286	,591	,081	-1,397	108	,165
	Kardeşi var	57	2,429	,476	,063			
Sosyal beceri	Kardeşi yok	53	2,230	,644	,088	-1,815	108	,072
	Kardeşi var	57	2,423	,461	,061			

Çizelge 18’e göre, 5-6 yaş çocukların sosyal beceri puanlarının kardeşin olma durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan t-testi sonucunda grupların aritmetik ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık ortaya çıkmamıştır ($t = -1,815$; $p > .05$). Kardeşin olma durumuna göre sosyal beceri puan

ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olmamasına rağmen kardeşi olan çocukların sosyal beceri puanlarının kardeşi olmayan çocukların sosyal beceri puanlarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Sosyal becerinin, sosyal etkileşim ($t = -1,739$; $p > .05$) ve sosyal bağımsızlık ($t = -1,397$; $p > .05$) alt boyutlarının puan ortalamalarının kardeşin olma durumu değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı ortaya çıkmıştır. Sosyal işbirliği boyutu ile kardeşin olma durumu arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşmanın olduğu ($t = -2,006$; $p < .05$) belirlenmiş olup bu farklılaşmanın kardeşi olan çocuklar lehine olduğu görülmektedir.

Araştırmanın on birinci alt problemi olan, “5-6 yaş çocukların sosyal beceri puanları annenin eğitim durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?” sorusuna cevap bulmak amacıyla yapılan analizlere ilişkin bulgular Çizelge 19’da yer almaktadır.

Çizelge 19: 5-6 yaş çocukların sosyal beceri puanlarının annenin eğitim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız grup t-testi sonuçları

Puan	Gruplar	N	$\bar{x}$	ss	Sh $_{\bar{x}}$	t Testi		
						t	Sd	P
Sosyal işbirliği	İlköğretim-ortaöğretim	44	1,981	,664	,100	-4,940	108	,000
	Üniversite	66	2,537	,515	,063			
Sosyal etkileşim	İlköğretim-ortaöğretim	44	1,973	,626	,094	-5,823	108	,000
	Üniversite	66	2,548	,410	,050			
Sosyal bağımsızlık	İlköğretim-ortaöğretim	44	2,047	,576	,086	-5,654	108	,000
	Üniversite	66	2,568	,391	,048			
Sosyal beceri	İlköğretim-ortaöğretim	44	2,000	,599	,090	-5,721	108	,000
	Üniversite	66	2,551	,412	,050			

Çizelge 19’a göre, 5-6 yaş çocukların sosyal beceri puanlarının annenin eğitim durumu değişkenine göre anlamlı düzeyde bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan t-testi sonucunda grupların aritmetik ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir farklılık bulunmuştur ($t = -5,721$; $p < .05$). Annenin eğitim durumuna göre sosyal beceri puan ortalamaları arasında ortaya çıkan anlamlı farklılığın üniversite eğitimi almış anneler lehine olduğu görülmekte olup anneleri üniversite eğitimi alan çocukların

sosyal becerilerinin anneleri ilköğretim-ortaöğretim eğitimi alan çocuklara göre daha fazla geliştiği söylenebilir. Ayrıca sosyal becerinin, sosyal işbirliği ($t= -4,940$; $p<.05$), sosyal etkileşim ($t= -5,823$; $p<.05$) ve sosyal bağımsızlık ($t= -5,654$; $p<.05$) alt boyutlarının annenin eğitim durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaştığı, ortaya çıkan bu farklılaşmanın da annesi üniversite eğitimi alan çocuklar lehine olduğu belirlenmiştir. Sosyal işbirliği, sosyal etkileşim ve sosyal bağımsızlık durumlarının annesi üniversite eğitimi alan öğrencilerde daha yüksek olduğu söylenebilir.

Araştırmanın on ikinci alt problemi olan, “5-6 yaş çocukların sosyal beceri puanları babanın eğitim durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?” sorusuna cevap bulmak amacıyla yapılan analizlere ilişkin bulgular Çizelge20’de yer almaktadır.

Çizelge 20: 5-6 yaş çocukların sosyal beceri puanlarının babanın eğitim durumuna göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız grup t-testi sonuçları

Puan	Gruplar	N	$\bar{x}$	ss	Sh $\bar{x}$	t Testi		
						t	Sd	P
Sosyal işbirliği	İlköğretim-ortaöğretim	37	1,936	,692	,113	-4,862	108	,000
	Üniversite	73	2,506	,515	,060			
Sosyal etkileşim	İlköğretim-ortaöğretim	37	1,945	,638	,105	-5,381	108	,000
	Üniversite	73	2,506	,443	,051			
Sosyal bağımsızlık	İlköğretim-ortaöğretim	37	1,982	,593	,097	-6,042	108	,000
	Üniversite	73	2,551	,387	,045			
Sosyal beceri	İlköğretim-ortaöğretim	37	1,954	,607	,099	-5,657	108	,000
	Üniversite	73	2,521	,430	,050			

Çizelge20’ye göre, 5-6 yaş çocukların sosyal beceri puanlarının babanın eğitim durumu değişkenine göre anlamlı düzeyde bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan t-testi sonucunda grupların aritmetik ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir farklılık bulunmuştur ($t= -5,657$; $p<.05$). Babanın eğitim durumuna göre sosyal beceri puan ortalamaları arasında ortaya çıkan anlamlı farklılığın üniversite eğitimi almış babalar lehine olduğu görülmekte olup babaları üniversite eğitimi alan çocukların sosyal becerilerinin babaları ilköğretim-ortaöğretim eğitimi alan çocuklara göre daha fazla geliştiği söylenebilir. Ayrıca sosyal becerinin,

sosyal işbirliği ($t = -4,862$; $p < .05$), sosyal etkileşim ($t = -5,381$; $p < .05$) ve sosyal bağımsızlık ($t = -6,042$; $p < .05$) alt boyutlarının babanın eğitim durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaştığı, ortaya çıkan bu farklılaşmanın da babası üniversite eğitimi alan çocuklar lehine olduğu belirlenmiştir. Sosyal işbirliği, sosyal etkileşim ve sosyal bağımsızlık durumlarının babası üniversite eğitimi alan öğrencilerde daha yüksek olduğu söylenebilir.

Araştırmanın on üçüncü alt problemi olan, “5-6 yaş çocukların problem davranış durumları nasıldır?” sorusuna ilişkin analiz bulguları Çizelge21’de yer almaktadır.

Çizelge 21: 5-6 yaş çocukların problem davranış durumlarına ilişkin betimsel istatistikler

	N	$\bar{x}$	Ss	Min. Değ.	Mak. Değ.	Düzye
Dışa yönelim problemi	110	1,063	,864	,00	3,00	Düşük
İçe yönelim problemi	110	1,045	,753	,00	3,00	Düşük
Problem davranışları	110	1,067	,809	,00	3,00	Düşük

Çizelge21’e göre 5-6 yaş çocukların problem davranışları puanlarının ortalamasının ($\bar{x} = 1,067$) “düşük” düzeyde olduğu ortaya çıkmıştır. Problem davranışlarının alt boyutlarının puanlarının ortalaması incelendiğinde dışa yönelim problemi ($\bar{x} = 1,063$) ve içe yönelim problemi ($\bar{x} = 1,045$) boyutlarının “düşük” düzeyde olduğu ortaya çıkmıştır.

Araştırmanın on dördüncü alt problemi olan, “5-6 yaş çocukların problem davranış puanları cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?” sorusuna ilişkin analiz bulguları Çizelge 22’de ortaya konmuştur.

Çizelge 22: 5-6 yaş çocukların problem davranış puanlarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçları

Puan	Gruplar	N	$\bar{x}$	ss	Sh $\bar{x}$	t Testi		
						t	Sd	p
Dışa yönelim problemi	Kız	56	,783	,652	,087	-3,639	108	,000
	Erkek	54	1,352	,962	,130			

İçe yönelim problemi	Kız	56	,888	,662	,089	-2,240	108	,027
	Erkek	54	1,207	,812	,111			
Problem davranışları	Kız	56	,828	,642	,086	-3,260	108	,001
	Erkek	54	1,315	,893	,122			

Çizelge 22'ye göre, 5-6 yaş çocukların problem davranış puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan t-testi sonucunda grupların aritmetik ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir farklılık bulunmuştur ($t = -3,260$; $p < .05$). Cinsiyete göre problem davranışları puan ortalamaları arasında ortaya çıkan anlamlı farklılığın erkek çocukları lehine olduğu görülmekte olup erkek çocukların problem davranışlarının kız çocuklarına göre daha fazla olduğu söylenebilir. Ayrıca problem davranışların, dışa yönelim problemi ($t = -3,639$; $p < .05$) ve içe yönelim problemi ($t = -2,240$; $p < .05$) alt boyutlarının cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaştığı, ortaya çıkan bu farklılaşmanın erkek öğrenciler lehine olduğu belirlenmiştir. Dışa yönelim ve içe yönelim problemini erkek çocukların daha fazla yaşadığı söylenebilir.

Araştırmanın on beşinci alt problemi olan, “5-6 yaş çocukların problem davranış puanları yaşa göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?” sorusuna ilişkin analiz bulguları Çizelge 23’de yer almaktadır.

Çizelge 23: 5-6 yaş çocukların problem davranış puanlarının yaşa göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız grup t-testi sonuçları

Puan	Gruplar	N	$\bar{x}$	ss	Sh $\bar{x}$	t Testi		
						t	Sd	p
Dışa yönelim problemi	5 yaş	80	1,038	,829	,092	-,475	108	,636
	6 yaş	30	1,127	,963	,175			
İçe yönelim problemi	5 yaş	80	1,052	,757	,085	,157	108	,876
	6 yaş	30	1,026	,756	,138			
Problem davranışları	5 yaş	80	1,058	,787	,089	-,189	108	,851
	6 yaş	30	1,091	,878	,160			

Çizelge 23’e göre, 5-6 yaş çocukların problem davranış puanlarının yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan t-testi

sonucunda grupların aritmetik ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık ortaya çıkmamıştır ($t = -,475$; $p > .05$). Yaşa göre problem davranış puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olmamasına rağmen 6 yaş grubunda bulunan çocukların problem davranış puanlarının 5 yaş grubunda bulunan çocukların problem davranış puanlarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Problem davranışlarının, dışa yönelim problemi ($t = -,475$; $p > .05$) ve içe yönelim problemi ($t = ,157$; $p > .05$) alt boyutlarının puan ortalamalarının yaş değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı ortaya çıkmıştır.

Araştırmanın on altıncı alt problemi olan, “5-6 yaş çocukların problem davranış puanlarının kardeşin olma durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?” sorusuna cevap bulmak amacıyla yapılan analizlere ilişkin bulgular Çizelge 24’de yer almaktadır.

Çizelge 24: 5-6 yaş çocukların problem davranış puanlarının kardeşin olma durumuna göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız grup t-testi sonuçları

Puan	Gruplar	N	$\bar{x}$	ss	Sh $_{\bar{x}}$	t Testi		
						t	Sd	p
Dışa yönelim problemi	Kardeşi yok	53	1,240	,941	,129	2,109	108	,037
	Kardeşi var	57	,898	,757	,100			
İçe yönelim problemi	Kardeşi yok	53	1,198	,810	,111	2,114	108	,037
	Kardeşi var	57	,897	,668	,090			
Problem davranışları	Kardeşi yok	53	1,225	,881	,121	2,019	108	,046
	Kardeşi var	57	,915	,710	,095			

Çizelge 24’e göre, 5-6 yaş çocukların problem davranış puanlarının çocuğun kardeşinin olma durumu değişkenine göre anlamlı düzeyde bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan t-testi sonucunda grupların aritmetik ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir farklılık bulunmuştur ($t = 2,019$; $p < .05$). Çocuğun kardeşinin olma durumuna göre problem davranışları puan ortalamaları arasında ortaya çıkan anlamlı farklılığın kardeşi olmayanlar lehine olduğu görülmekte olup kardeşi olan çocukların problem davranışlarının kardeşi olmayan çocuklara göre daha az olduğu söylenebilir. Ayrıca problem davranışların, dışa yönelim problemi ($t =$

2,109; $p < .05$) ve içe yönelim problemi ($t = 2,114$; $p < .05$) alt boyutlarının çocuğun kardeşi olma durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaştığı, ortaya çıkan bu farklılaşmanın kardeşi olmayan çocuklar lehine olduğu belirlenmiştir. Dışa yönelim ve içe yönelim problemini kardeşi olmayan çocukların daha fazla yaşadığı söylenebilir.

Araştırmanın on yedinci alt problemi olan, “5-6 yaş çocukların problem davranış puanları annenin eğitim durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?” sorusuna cevap bulmak amacıyla yapılan analizlere ilişkin bulgular Çizelge 25’de yer almaktadır.

Çizelge 25: 5-6 yaş çocukların problem davranış puanlarının annenin eğitim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız grup t-testi sonuçları

Puan	Gruplar	N	$\bar{x}$	ss	Sh $_{\bar{x}}$	t Testi		
						t	Sd	P
Dışa yönelim problemi	İlköğretim-ortaöğretim	44	1,513	,895	,135	4,194	108	,000
	Üniversite	66	,762	,702	,086			
İçe yönelim problemi	İlköğretim-ortaöğretim	44	1,404	,799	,120	4,458	108	,000
	Üniversite	66	,797	,612	,076			
Problem davranışları	İlköğretim-ortaöğretim	44	1,474	,852	,128	4,747	108	,000
	Üniversite	66	,787	,650	,081			

Çizelge 25’e göre, 5-6 yaş çocukların problem davranış puanlarının annenin eğitim durumu değişkenine göre anlamlı düzeyde bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan t-testi sonucunda grupların aritmetik ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir farklılık bulunmuştur ($t = 4,747$; $p < .05$). Annenin eğitim durumuna göre problem davranış puan ortalamaları arasında ortaya çıkan anlamlı farklılığın ilköğretim-ortaöğretim eğitimi almış anneler lehine olduğu görülmekte olup anneleri üniversite eğitimi alan çocukların problem davranışlarının anneleri ilköğretim-ortaöğretim eğitimi alan çocuklara göre daha az olduğu söylenebilir. Ayrıca problem davranışın, dışa yönelim problemi ($t = 4,194$; $p < .05$) ve içe yönelim problemi ($t = 4,458$;

$p < .05$) alt boyutlarının annenin eğitim durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaştığı, ortaya çıkan bu farklılaşmanın da annesi ilköğretim-ortaöğretim eğitimi alan çocuklar lehine olduğu belirlenmiştir. Anneleri üniversite eğitimi alan çocukların dışa ve içe yönelim problemi yaşama durumlarının daha düşük olduğu söylenebilir.

Araştırmanın on sekizinci alt problemi olan, “5-6 yaş çocukların problem davranış puanları babanın eğitim durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?” sorusuna cevap bulmak amacıyla yapılan analizlere ilişkin bulgular Çizelge 26’da yer almaktadır.

Çizelge 26: 5-6 yaş çocukların problem davranış puanlarının babanın eğitim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız grup t-testi sonuçları

Puan	Gruplar	N	$\bar{x}$	ss	Sh $_{\bar{x}}$	t Testi		
						t	Sd	p
Dışa yönelim problemi	İlköğretim-ortaöğretim	37	1,491	,973	,160	3,941	108	,000
	Üniversite	73	,845	,717	,084			
İçe yönelim problemi	İlköğretim-ortaöğretim	37	1,353	,819	,134	3,196	108	,002
	Üniversite	73	,884	,668	,079			
Problem davranışları	İlköğretim-ortaöğretim	37	1,442	,900	,148	3,666	108	,000
	Üniversite	73	,872	,687	,081			

Çizelge 26’ya göre, 5-6 yaş çocukların problem davranış puanlarının babanın eğitim durumu değişkenine göre anlamlı düzeyde bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan t-testi sonucunda grupların aritmetik ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir farklılık bulunmuştur ($t = 3,666$; $p < .05$). Babanın eğitim durumuna göre problem davranış puan ortalamaları arasında ortaya çıkan anlamlı farklılığın ilköğretim-ortaöğretim eğitimi almış babalar lehine olduğu görülmekte olup babaları üniversite eğitimi alan çocukların problem davranışlarının babaları ilköğretim-ortaöğretim eğitimi alan çocuklara göre daha az olduğu söylenebilir. Ayrıca problem davranışın, dışa yönelim problemi ($t = 3,941$; $p < .05$) ve içe yönelim problemi ($t = 3,196$; $p < .05$) alt boyutlarının babanın eğitim durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaştığı, ortaya çıkan bu farklılaşmanın da babası ilköğretim-ortaöğretim eğitimi alan çocuklar

lehine olduğu belirlenmiştir. Babaları üniversite eğitimi alan çocukların dışa ve içe yönelim problemi yaşama durumlarının daha düşük olduğu söylenebilir.

Araştırmanın on dokuzuncu alt problemi olan “5-6 yaş çocukların ahlaki yargı, sosyal beceri ve problem davranış puanları arasında anlamlı düzeyde bir ilişki var mıdır?” sorusuna cevap bulmak amacıyla yapılan Pearson Korelasyon analizine ilişkin bulgular Çizelge 27’de yer almaktadır.

Çizelge 27: 5-6 yaş çocukların ahlaki yargı, sosyal beceri ve problem davranış puanları arasında yapılan Pearson Korelasyon analizi sonuçları

	İkilem	Kültürel paylaşım	Kastı kaza	Sosyal yardımlaşma	Aile kuralı	Ahlaki yargı	Sosyal işbirliği	Sosyal etkileşim	Sosyal bağımsızlık	Sosyal beceri
Sosyal işbirliği	,39**	,55**	,33**	,56**	,60**	,65**				
Sosyal etkileşim	,43**	,51**	,38**	,57**	,56**	,66**				
Sosyal bağımsızlık	,37**	,48**	,31**	,52**	,49**	,58**				
Sosyal beceri	,41**	,54**	,35**	,58**	,58**	,66**				
Dışa yönelim problemi	-,33**	-,54**	-,29**	-,55**	-,64**	-,63**	-,83**	-,78**	-,63**	-,79**
İçe yönelim problemi	-,36**	-,48**	-,31**	-,47**	-,53**	-,57**	-,76**	-,80**	-,70**	-,78**
Problem davranışları	-,35**	-,53**	-,30**	-,53**	-,62**	-,62**	-,82**	-,80**	-,66**	-,80**

**<0,01; *<0,05

Çizelge 27’ye göre 5-6 yaş çocukların ahlaki yargı, sosyal beceri ve problem davranışı arasındaki ilişkiyi belirlemek için yapılan Pearson Korelasyon analizi sonucunda ahlaki yargı ile sosyal işbirliği ($r = ,65$; $p < .01$), sosyal etkileşim ($r = ,66$; $p < .01$) ve sosyal beceri ($r = ,66$; $p < .01$) arasında “yüksek”, sosyal bağımsızlık ($r = ,58$; $p < .01$) arasında “orta” düzeyde pozitif yönde bir ilişki vardır. Ahlaki yargı ile dışa yönelim problemi ($r = -,63$; $p < .01$) ve problem davranışları ($r = -,62$; $p < .01$) arasında “yüksek”, içe yönelim problemi ($r = -,57$; $p < .01$) arasında “orta” düzeyde negatif yönlü bir ilişki belirlenmiştir. Sosyal beceri ile dışa yönelim ($r = -,79$; $p < .01$) ve içe yönelim problemi arasında ($r = -,78$; $p < .01$) “yüksek”, problem davranışı ($r = -,80$; $p < .01$) “çok yüksek” negatif yönlü bir ilişki vardır

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç ve Tartışma

Bu araştırmada, 5-6 yaş çocukların ahlaki yargı düzeyleri, sosyal beceri ve problem davranışları arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu anlamda, çalışmanın evrenini İstanbul ili Ataşehir ilçesinde anaokuluna devam eden 5-6 yaş çocuklar oluşturmuştur. Bu bölümde ise araştırmada basit tesadüfi örneklem ile seçilen 110 tane 5-6 yaş çocuklarının cinsiyet, yaş, kardeşinin olma durumu, anne ve babanın eğitim durumu gibi demografik değişkenlerine ilişkin sonuçlarına yönelik bulguları tartışılmıştır.

5-6 yaş çocukların ahlaki yargı puanlarının “yüksek” düzeyde olduğu ortaya çıkmıştır. Araştırmada örneklem grubunda bulunan 5-6 yaş çocukların ahlaki yargı durumlarının iyi düzeyde olduğu anlaşılmıştır. Piagete’e göre doğumdan 4-5 yaşa kadar çocuklar ahlak öncesi dönemde yer almaktadırlar. 6-10 yaş grubunda ise çocuklar için kurallar değiştirilemez gerçeklerdir ve her hal ve koşulda herkesin kurallara uyması gerekmektedir. Çapan’da (2005:135) çocuklarda ahlaki yargı düzeyinin erken yaşlarda daha yüksek olabileceğini belirtmiştir.

5-6 yaş çocuklarının ahlaki yargı puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmüştür. Cinsiyete göre ahlaki yargı puan ortalamaları arasında ortaya çıkan bu anlamlı farklılığın kız çocukları lehine olduğu anlaşılmıştır. Bunun yanında ahlaki yargının alt boyutlarından olan kültürel paylaşım, sosyal yardımlaşma ve aile kuralının cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaştığı, bu farklılaşmanın da kız öğrenciler lehine olduğu belirlenmiştir. Bu çalışmadan farklı olarak Çapan (2005:128) ve Dilber (2015) tarafından yapılan araştırmalarda cinsiyet farklılığının ahlaki yargı puanları üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı sonucuna ulaşıldığı görülmüştür. Bu anlamda bu çalışmanın ahlaki yargı puanları açısından cinsiyetin anlamlı bir farklılık oluşturması açısından, alanyazında yapılan diğer çalışmalardan farklılaştığı görülmüştür.

5-6 yaş çocuklarının ahlaki yargı puanlarının yaş değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmüştür. Yaşa göre ahlaki yargı puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olmamasına rağmen, 6 yaş grubunda bulunan çocukların ahlaki yargı puanlarının 5 yaş grubunda bulunan çocukların ahlaki yargı puanlarından daha yüksek olduğu anlaşılmıştır. Bunun nedeni olarak ise Piaget'in teorisine paralel olarak ahlaki yargıların yaş büyüdükçe artması ile bağlantılı olabileceği değerlendirilmiştir. Piaget'e göre bir sonraki yaşın, bir önceki yaşın kazanımlarını da içermesine bağlı olarak, 6 yaşında bulunan çocukların 5 yaşında bulunanlara göre ahlaki yargılarının daha yüksek çıkmasının normal olarak beklenen bir durum olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

5-6 yaş çocuklarının ahlaki yargı puanlarının kardeşin olma durumu değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmüştür. Kardeşinin olma durumuna göre ahlaki yargı puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olmamasına rağmen kardeşi olan çocukların ahlaki yargı puanlarının kardeşi olmayan çocukların ahlaki yargı puanlarına göre daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durumun ise kardeşi olan 5-6 yaş çocuklarının, tek ve kardeşi olmayan çocuklara göre davranışın altında yatan niyetin veya kastın daha üst düzeyde anlamlandırılması ile ilişkili olabileceği şeklinde değerlendirilmiştir. Bu anlamda çalışmada kardeş sayısı ile ahlaki yargı düzeyi arasında ortaya çıkan durumun Çapan (2005) tarafından yapılan araştırma ile paralellik gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Annenin eğitim durumuna göre 5-6 yaş çocuklarının ahlaki yargı düzeylerinin anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmüştür. Ortaya çıkan bu anlamlı farklılığın üniversite eğitimi almış olan anneler lehine olduğu ortaya çıkmış olup, eğitim seviyesi arttıkça 5-6 yaş çocuklarının ahlaki yargı puanlarının da arttığı anlaşılmıştır. Ahlaki yargının alt boyutları incelendiğinde bütün alt boyutlarda üniversite eğitimi alan annelerin ilköğretim-ortaöğretim eğitimi alan annelere göre daha yüksek puan ortalamasına sahip olduğu görülmüştür. Annelerin eğitim seviyesinin artması ile birlikte çocukların da ahlaki yargılarının olumlu şekilde artmasına yönelik bu çalışmada elde edilen sonuçların, alanyazında yapılan diğer araştırmalar ile benzerlik gösterdiği anlaşılmıştır (Akyürek, 2007; Çapan, 2005; Dereboy vd., 2007; Dilber, 2015; Koca, 1987; Saylağ, 2001;Tola, 2003; Walker,1984). Buradan hareketle de annelerin eğitim seviyelerinin artmasının çocuklarda oluşan ahlaki yargının alt boyutlarını da olumlu düzeyde

etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu anlamda annenin eğitim seviyesi ile çocukların ahlak gelişimleri arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür.

Babanın eğitim durumuna göre 5-6 yaş çocuklarının ahlaki yargı düzeylerinin anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmüştür. Babanın eğitim durumuna göre ortaya çıkan anlamlı farklılığın üniversite eğitimi almış olan babalar lehine olduğu ortaya çıkmış olup, babanın eğitim seviyesinin artması ile 5-6 yaş çocuklarının ahlaki yargı puanlarının da artacağı değerlendirilmiştir. Bu çalışma ile paralel olarak Rest'in (1974) çalışmasında da çocukların ahlaki yargı puanlarının babanın öğrenim düzeyine göre farklılaştığını bulunmuştur. Bununla birlikte Çapan (2005), Dereboy vd., (2007), Akyürek (2007) ve Dilber (2015) ise babanın eğitim durumu ile çocukların ahlak gelişim puanları arasında anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Bu anlamda babanın eğitim durumunun bu çalışma ve benzer çalışmalarda çocukların ahlak gelişiminde etkili olduğu görüldürken bazı çalışmalarda ise anlamlı bir etkisinin olmadığına sonucuna ulaşıldığı görülmüştür.

Yukarıda görüldüğu üzere anne ve babanın öğrenim durumu ile çocukların ahlaki yargı gelişimleri arasında anlamlı ilişkinin olup olmadığına yönelik farklı sonuçlara ulaşıldığı görülmüştür. Bununla birlikte alanyazın incelendiğinde çocuklarda ahlaki yargının gelişiminde ebeveynlerin eğitim durumunun etkili olmadığına yönelik sonuçların yer aldığı çalışmaların daha fazla olduğu anlaşılmıştır. Bunun nedeni olarak da Türk aile yapısının kendisine ait kültürünün etkisi olduğu ve farklı kültür ve ülkelerde ise ebeveynlerin öğrenim durumlarının ahlaki yargı düzeylerinde anlamlı farklılıklar oluşturabileceği değerlendirilmiştir.

5-6 yaş çocuklarının sosyal beceri puanlarının ortalamasının "yüksek" düzeyde olduğu ortaya çıkmıştır. Bu anlamda örneklem grubunda bulunan 5-6 yaş çocuklarının sosyal beceri durumlarının yüksek düzeyde olduğu görülmüştür. Çocukların sosyal gelişimlerinde önemli bir yeri olan sosyal beceriler özellikle 5-6 yaş arasında önemli bir ilerleme kaydetmektedir. Özellikle bu dönemde kazanılan sosyal beceriler ile çocukların daha olumlu sosyal bir çevre edindikleri öğrenirken, sosyal becerilerin yaşla beraber daha da geliştiği anlaşılmıştır (Göktaş ve Gülay Ogelman, 2016; Karoğlu ve Ünüvar, 2017; Yaşar Ekici, 2015).

5-6 yaş çocuklarının sosyal beceri puanlarının cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmüştür. Cinsiyete göre sosyal beceri puan ortalamaları arasında ortaya çıkan anlamlı farklılığın kız çocukları lehine olduğu görülmüş ve buradan hareketle de kız çocuklarının sosyal becerilerinin erkeklere göre daha fazla geliştiği anlaşılmıştır. Çimen ve Koçyiğit (2010), Yaşar Ekici (2013), Turan (2013), Yıldırım Doğru vd. (2013), Kılınç (2014) ve Karoğlu (2016) çalışmalarında çocukların sosyal becerilerinin gelişiminde cinsiyete göre fark bulamazken, bu çalışmada elde edilen sonuçlara benzer olarak cinsiyetin sosyal beceri puanları üzerinde etkisi olduğunu gösteren çalışmaların da olduğu görülmüştür (Caulfield, 2001; Erten, 2012; Kılınç, 2016; Özbey, 2009; Yener, 2014). Kız çocuklarının sosyal becerilerinin erkek çocuklara göre daha olumlu olmasının farklı nedenleri olabileceği değerlendirilirken, özellikle kız çocuklarının yetiştirme tarzlarının bu durumun ortaya çıkmasında etkili olduğu düşünülmektedir. Bu anlamda, anne baba tutumlarının cinsiyete göre farklılıklar gösterdiği düşünüldüğünde, kız çocuklarının sosyal işbirliği ve sosyal etkileşime daha yatkın olması, ailelerin farklı cinsiyette bulunan çocuklara karşı sergiledikleri ebeveynlik tutumları da kız çocuklarının erkeklere göre daha yüksek sosyal beceri puanlarına sahip olması açısından etkili olabilmektedir.

5-6 yaş çocuklarının sosyal beceri puanlarının yaşa göre anlamlı şekilde farklılaşmadığı görülmüştür. Bununla birlikte yaş değişkenine göre 5-6 yaş çocuklarının sosyal beceri puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık görülmemesine rağmen, 6 yaş grubunda bulunan çocukların sosyal beceri puanlarının 5 yaş grubunda bulunan çocukların sosyal beceri puanlarından daha yüksek olduğu da anlaşılmıştır. Kılınç'da (2016) 5-6 yaş çocuklarının sosyal beceri düzeylerini incelediği araştırmasında sosyal beceri düzeyi ile yaş arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığını belirtmiştir. Bununla birlikte 6 yaşındaki çocukların sosyal beceri puanlarının yüksekliği, 5 yaşında bulunanlara göre daha fazla deneyim yaşamaları, okul ve öğretmen deneyimlerini daha fazla içselleştirmeleri ve akranları ile daha fazla zaman geçirmeleri ile açıklanabileceği değerlendirilmiştir.

5-6 yaş çocuklarının sosyal beceri puanlarının kardeşin olma durumuna göre anlamlı şekilde farklılaşmadığı görülmüştür. Bununla birlikte 5-6 yaş çocuklarının kardeşin olma durumuna göre sosyal beceri puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık görülmemesine rağmen, kardeşi olan çocukların sosyal beceri puanlarının kardeşi olmayan çocukların sosyal beceri puanlarından daha yüksek olduğu anlaşılmıştır. Bu

çalışma ile benzer şekilde Elibol Gültekin (2008), Kılınç (2014) ve Keçecioğlu (2015) da çalışmalarında kardeş sayısı ile sosyal beceri puanları arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı yönünde sonuçlara ulaştıkları görülmüştür. Bu anlamda kardeşe sahip olmanın çocukların sosyal beceri düzeylerini anlamlı şekilde etkilemediği, çocukların kardeşleri dışında özellikle anne babanın tutum ve davranışlarından etkilendiği değerlendirilmiştir.

5-6 yaş çocukların sosyal beceri puanlarının annenin eğitim durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmüştür. Annenin eğitim durumuna göre sosyal beceri puan ortalamaları arasında ortaya çıkan anlamlı farklılığın, üniversite eğitimi almış anneler lehine olduğu anlaşılmıştır. Buradan hareketle de anneleri üniversite eğitimi alan 5-6 yaş çocuklarının sosyal becerilerinin, anneleri ilköğretim-ortaöğretim eğitimi alan çocuklara göre daha fazla geliştiği belirlenmiştir. Dervişoğlu'da (2007), anne eğitim düzeyi yükseldikçe çocukların sosyal beceri düzeylerinin yükseldiğini bulmuştur. Bu çalışmanın sonuçlarından farklı olarak Elibol Gültekin (2008), Kurtulan (2015) ve Ilgın (2018) ise anne eğitim düzeyiyle çocukların sosyal becerileri arasında anlamlı bir fark olmadığı sonucuna ulaştıkları görülmüştür. Bu anlamda alanyazın incelendiğinde annenin eğitim durumu ile çocukların sosyal becerileri arasında farklı sonuçlara ulaşıldığı görülmüştür. Bununla birlikte annenin eğitim süreci içerisinde edindiği bilgilerin, kişisel ilişkilerinin, mesleğinin çocuk yetiştirme tutumlarını olumlu yönde etkileyeceği ve buradan hareketle de annenin eğitim seviyesinin artması ile de çocuklarının daha yüksek sosyal beceri düzeyine sahip olmasının anlamlı olabileceği değerlendirilmiştir.

5-6 yaş çocukların sosyal beceri puanlarının babanın eğitim durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaştığı anlaşılmıştır. Babanın eğitim durumuna göre sosyal beceri puan ortalamaları arasında ortaya çıkan anlamlı farklılığın, üniversite eğitimi almış babalar lehine olduğu anlaşılmıştır. Buradan hareketle de babaları üniversite eğitimi alan 5-6 yaş çocuklarının sosyal becerilerinin, babaları ilköğretim-ortaöğretim eğitimi alan çocuklara göre daha fazla geliştiği belirlenmiştir. Çalışmayı destekleyici nitelikte Dervişoğlu (2007) ve Ilgın'da (2018) çocukların baba eğitim durumları yükseldikçe çocukların sosyal beceri düzeylerinin de arttığını bulmuştur. Eğitim seviyesi yüksek babaların aynı zamanda daha profesyonel işlerde çalıştıkları ve bu anlamda da iyi mesleğe sahip babaların çocuklarının sosyal beceri gelişimi için daha fazla sorumluluk hissettikleri değerlendirilmiştir. Ayrıca eğitim durumu yüksek ve aynı zamanda iyi bir

kariyere sahip olan babaların, çocukları için daha iyi bir örnek oluşturması ve çocuğun bu rol modeli taklit etmesinin de bu durumda etkili olabileceği söylenebilir.

5-6 yaş çocuklarının problem davranış puanlarının ortalamasının “düşük” düzeyde olduğu görülürken, 5-6 yaş çocuklarının problem davranış puanlarının cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaştığı anlaşılmıştır. Bu anlamda cinsiyet değişkenine göre 5-6 yaş çocuklarının problem davranış puan ortalamaları arasında ortaya çıkan anlamlı farklılığın erkek çocukları lehine olduğu görülmüş ve erkek çocukların problem davranışlarının kız çocuklarına göre daha fazla olduğu değerlendirilmiştir. İlgili alan yazın incelendiğinde cinsiyet faktörüne göre erkek çocuklarının, kız çocuklara oranla daha fazla davranış problemleri gösterdiklerini görülmüştür (Kılınç, 2016; Özbek, 2009; Seven, 2007, Taner Devran ve Başal, 2013). Problem davranışları açısından erkekler ve kızlar arasındaki bu farkın Türk toplumunda erkek çocuklarının olumsuz davranışlarına kızlara oranla daha fazla göz yumulmasından ve toplumun erkek rolüne kızlara göre daha sert olmayı atfetmesinden kaynaklanabileceği değerlendirilmiştir.

5-6 yaş çocukların problem davranış puanlarının yaşa göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı görülmüştür. Çocukların doğum yılları göz önüne alındığında yaş farkının çok az olması nedeniyle anlamlı bir farklılık olmadığı değerlendirilmiştir. Bununla birlikte yaş değişkeni açısından problem davranış puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olmamasına rağmen, 6 yaş grubunda bulunan çocukların problem davranış puanlarının 5 yaş grubunda bulunan çocukların problem davranış puanlarından daha yüksek olduğu anlaşılmıştır. Bu çalışma ile benzer şekilde Alisinanoğlu ve Kesicioğlu (2010) tarafından yapılan araştırmada da yaş ile problem davranış arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülürken, Kanlıkılıçer (2005) ve Kargı ve Erkan (2004) tarafından yapılan çalışmalarda ise okul öncesi dönemde çocukların yaşı ile problem davranışları arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu anlamda alanyazında çocukların yaşları ile problem davranışları arasında farklı sonuçlara ulaşıldığı görülmüştür. Ayrıca bazı araştırmalarda yaşı küçük olan çocuklarda problem davranışlarının daha fazla olduğu görülürken, bazı araştırmalarda ise büyük çocukların daha fazla problem davranış gösterdiklerine yönelik sonuçlara ulaşıldığı görülmüştür (Kanlıkılıçer, 2005:118).

5-6 yaş çocukların problem davranış puanlarının kardeşin olma değişkeni açısından anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmüştür. 5-6 yaş çocuklarının kardeşinin olma durumuna göre problem davranışları puan ortalamaları arasında ortaya çıkan anlamlı

farklılığın, kardeşi olmayanlar lehine olduğu görülmüştür ve buradan hareketle de kardeşi olan çocukların problem davranışlarının kardeşi olmayan çocuklara göre daha az olduğu anlaşılmıştır. Vural (2019) tarafından yapılan araştırmada da en az bir kardeşe sahip olan çocukların, tek çocuklara göre daha az problem davranış gösterdikleri belirtilirken, alanyazında kardeşe sahip olmak ile problem davranış arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı araştırmaların da olduğu görülmüştür (Alisinanoğlu ve Kesicioğlu, 2010;Çetintaş, 2015).

5-6 yaş çocuklarının problem davranış puanlarının annenin eğitim durumuna göre anlamlı şekilde farklılaştığı görülmüştür. Annenin eğitim durumuna göre problem davranış puan ortalamaları arasında ortaya çıkan bu anlamlı farklılığın ilköğretim-ortaöğretim eğitimi almış anneler lehine olduğu görülmekte olup anneleri üniversite eğitimi alan çocukların problem davranışlarının anneleri ilköğretim-ortaöğretim eğitimi alan çocuklara göre daha az olduğu anlaşılmıştır. Bu araştırmayla benzer şekilde Şehirli (2007), Aslan (2009) ve Vural (2019) tarafından yapılan araştırmalarda da annenin eğitim seviyesinin artması ile çocukların problem davranışlarının azaldığı şeklinde sonuçlara ulaşıldığı görülmüştür. Genel anlamda alanyazın incelendiğinde annenin eğitim seviyesi ile çocuğun problem davranışı arasında negatif bir ilişkinin olduğu görülürken, bunun nedeni olarak da eğitim seviyesi daha yüksek annelerin çocukları ile daha fazla ilgilenmelerinden kaynaklandığı şeklinde değerlendirilmiştir. Bununla birlikte anne eğitimi ile çocuğun problem davranışı arasında anlamlı bir ilişkinin görülmediği çalışmaların da olduğu görülmüştür (Alisinanoğlu ve Kesicioğlu, 2010; Aslan, 2009;Dursun, 2010).

5-6 yaş çocuklarının problem davranış puanlarının babanın eğitim durumuna göre anlamlı şekilde farklılaştığı görülmüştür. Babanın eğitim durumuna göre problem davranış puan ortalamaları arasında ortaya çıkan bu anlamlı farklılığın ilköğretim-ortaöğretim eğitimi almış babalar lehine olduğu görülmekte olup babaları üniversite eğitimi alan çocukların problem davranışlarının babaları ilköğretim-ortaöğretim eğitimi alan çocuklara göre daha az olduğu anlaşılmıştır. Bu anlamda eğitilmiş babaların çocukları ile daha yakından ilgilendiği ve çocukları ile nasıl başa çıkabilecekleri şeklinde daha öngörülü oldukları değerlendirilmiştir. Alanyazın incelendiğinde babanın eğitim durumu ile çocuğun problem davranışı arasında anlamlı ilişkinin bulunduğu çalışmalar (Shirkosh, vd., 2015; Şehirli, 2007) olduğu gibi babanın

eğitim durumu ile çocuğun problem davranışı arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı sonucuna ulaşılan araştırmalarında (etintaş, 2015; Vural, 2019) olduğu görülmüştür.

5-6 yaş çocukların ahlaki yargı, sosyal beceri ve problem davranış puanları arasındaki ilişkiye bakıldığında; ahlaki yargı ile sosyal işbirliği sosyal etkileşim ve sosyal beceri arasında “yüksek”, sosyal bağımsızlık arasında “orta” düzeyde pozitif yönde bir ilişki olduğu görülmüştür. Ahlaki yargı ile dışa yönelim problemi ve problem davranışları arasında ise “yüksek”, ie yönelim problemi arasında da “orta” düzeyde negatif yönlü bir ilişki olduğu anlaşılmıştır. Sosyal beceri ile dışa yönelim ve ie yönelim problemi arasında da “yüksek”, problem davranışı ile de “ok yüksek” negatif yönlü bir ilişki olduğu anlaşılmıştır.

Çalışmada 5-6 yaş çocuklarında ahlaki yargı düzeyi ile sosyal beceri arasında pozitif yönde bir ilişkinin olması, ahlaki yargıların sosyal ilişkilerde bir belirleyici olduğunun göstergesidir. Alanyazın incelendiğinde çocukların ahlaki yargı düzeyleri ile sosyal becerileri arasında pozitif yönlü bir ilişkinin bulunduğu araştırmaların olduğu görülmüştür (Dilber ve Ersoy, 2016; Killen ve De Waal, 2000).

Araştırmada ahlaki yargı ile problem davranışlar arasında negatif bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Ahlaki yargı düzeyi yüksek çocukların özellikle hak ve hukuk kavramları çerçevesinde başkalarına zarar vermekten çekindiği ve kendilerini arkadaşlarına yönelik sorumlu hissettiği şeklinde değerlendirilmiştir. 5-6 yaş grubunda buluna çocuklar için yapılması gerekenler ahlaki iyiyi, yapılmaması gerekenler ise ahlaki kötüyü ifade eder. Bu anlamda yanlıştan ve kötüden uzaklaşma çabasında olan çocuklar arkadaşlarına ve çevrelerinde bulunanlara yönelik davranışlarını kontrol altında tutmakta ve onlarla problem yaşamaktan kaçınmaktadırlar. Dilber’de (2015) yapmış olduğu çalışmasında okul öncesi dönemde ahlaki yargı düzeyi ile problem çözme beceri arasında pozitif bir yönde bir ilişkinin olduğunu ortaya koyması, çocukların akranları ile problem yaşamamak için hangi davranışların doğru ve yanlış olduğuna bakarak hareket ettiklerini göstermektedir. Buradan hareketle de ahlaki yargı düzeyi yüksek çocukların sahip oldukları i gr sayesinde çevrelerine yönelik saldırgan davranışlar içerisine girmedikleri şeklinde açıklanabilir.

Bu çalışmada 5-6 yaş çocuklarının genel problem davranışları, dışa yönelim, ie yönelim problemi arttıķa; çocukların genel sosyal becerileri, sosyal işbirliği becerileri, sosyal bağımsızlık ve sosyal kabul becerileri ve sosyal etkileşim

becerilerinin azaldığı görülmüştür. Başka bir deyişle 5-6 yaş çocuklarında sosyal beceri düzeyleri geliştikçe, problem davranışları da azalmaktadır. Alanyazın incelendiğinde çocuklarda sosyal becerinin artması ile problem davranışın azaldığına yönelik araştırmaların olduğu görülmüştür (Aykır ve Çiftçi Tekinarslan, 2012; Gültekin Akduman, vd., 2015; Yaşar Ekici, 2013). Bu anlamda sosyal beceri ile problem davranış arasındaki negatif bir ilişkinin bulunduğu bu araştırmanın alanyazın ile paralellik gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Buradan hareketle de çocuklarda problem davranışların azaltılması için sosyal becerilerin geliştirilmesinin ne kadar önemli olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

5.2. Öneriler

Araştırmadan elde edilen bulgulara dayalı olarak bazı öneriler sunulabilir;

5.2.1. Ailelere ve eğitimcilerle yönelik öneriler

5-6 yaş grubunda bulunan çocuklarda ahlaki yargıyla sosyal beceri ve davranışların birbirleriyle ilişkisi olduğu görülmüş, problem davranışları ise negatif bir ilişki olduğu görülmüştür. Bu anlamda 5-6 yaş döneminde bulunan çocukların, sosyal beceri ve davranışların ve ahlaki yargının geliştirilmesine yönelik eğitim programlarına daha fazla yatırım yapılması çok önemli olacağı değerlendirilmiştir.

Aileler ve eğitimciler olarak ahlaki ve sosyal kurallara uygun davranışlarda sergileyerek, çocuklara karşı tutarlı davranışlarda bulunmalı ve çocuklara doğru bir model olunması gerektiği değerlendirilmiştir.

Aileler ve eğitimciler, çocukların yaşlarına uygun olarak ahlaki ikilemlerle karşı karşıya kaldıklarında inisiyatif kullanabilmesi için, çocukların ihtiyacı olduğu cesaretin ve fırsatın verilmesi uygun olacağı değerlendirilmiştir.

5-6 yaş çocukların olumlu toplumsal davranışları geliştirebilmeleri için aileler ve eğitimciler tarafından bu davranışlar hakkında doğru iletişim şekillerini kullanmaları gerektiği değerlendirilmiştir.

5.2.2. Araştırmacılara yönelik öneriler

Bu araştırmada 5-6 yaşındaki çocuklardan elde edilen veriler kullanılmıştır. Benzer çalışmalarda öğretmen ve anne baba görüşlerinin de alınabileceği değerlendirilmiştir. Farklı şehir, ilçe ve kasabalarda da benzer çalışmaların yapılarak sonuçlarının bu çalışma ile karşılaştırılmasının uygun olacağı değerlendirilmiştir.

5-6 yaş çocuklarına yönelik yapılan bu araştırmanın verileri nicel yöntemler kullanılarak elde edilmiştir. Bu araştırma ile ilgili daha iyi bilgi sağlamak adına nicel ve nitel yöntemlerinin birlikte kullanıldığı bir çalışmanın yapılması uygun olacağı değerlendirilmiştir.

Bu çalışmada 5-6 yaş çocuklarının ahlaki yargı düzeyleri ile sosyal beceri ve davranışları arasındaki ilişki incelenmiştir. Alanyazın incelendiğinde çocukların ahlaki yargı düzeyleri ile ilgili yapılan çalışmaların sınırlı olduğu görülmüştür. Çocukların ahlaki yargı düzeylerinin ölçüldüğü yeni araştırmaların yapılması ve bu çalışmaların sonuçları ile de bu çalışmada elde edilen bulguların karşılaştırılmasının alanyazına katkı sunabileceği değerlendirilmiştir.

5-6 yaş çocuklarının ahlaki yargı düzeyleri ile sosyal beceri ve davranışları arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmalar da örnekleme alınan çocuk sayısı arttırılabileceği değerlendirilmiştir.

Çocukların ahlaki yargılarının değişikliğine dair başka değişkenler göz önünde bulundurularak çalışmalar yapılabileceği değerlendirilmiştir.

Boşanmış, tek olan ebeveyn, evlenmemiş olan ebeveyn ve evlat edinmiş olan ebeveyn gibi farklı tarz ailelerin çocukları ile ilgili araştırmalar tekrarlanabileceği değerlendirilmiştir.

KAYNAKLAR

- Acuner, H. Y.** (2004).14–18 yaş arası gençlerde ahlaki yargı gelişimi ve ahlak eğitimi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Akbaba, S.** (2008). Ahlak ve gelişimi. Eğitim Psikolojisi, Ankara: Pegem Basımevi.
- Akkaya S.** (2006) Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında Uygulanan Fen ve Doğa Etkinliklerinin Çocukların Problem Çözme Becerilerine Etkisi Konusunda Öğretmen Görüşleri, Eskişehir. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir,
- Akman, B. ve Gülay, H.** (2009). Okul öncesi dönemde sosyal beceriler. Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.
- Akyürek, P.G.** (2007). İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinin çocukların ahlak gelişimine etkisi: Kohlberg'in ahlak gelişim kuramı açısından bir değerlendirme. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kayseri.
- Alisinoğlu, F. ve Kesicioğlu, O. S.** (2010). Okul öncesi dönem çocuklarının davranış sorunlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (Giresun ili örneği). Kuramsal Eğitimbilim Dergisi, 3, 93-110.
- Angın E.** (2015). Erken Çocukluk Döneminde Gelişim. İçinde: Bölüm 1 Bilişsel Gelişim. Ed: Arslan E, Ankara: Eğiten s.1-14.
- Aral, N. ve Durualp, E.** (2011). Oyun Temelli Sosyal Beceri Eğitimi. Ankara: Vize Yayıncılık.
- Arı, M.**(2003). Türkiye’de erken çocukluk eğitimi ve kalitenin önemi(Editör: M.Sevinç). Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar Ankara: Morpa Kültür Yayınları.
- Arkar, H.** (2004). Cloninger’in psikobiyolojik kişilik kuramının Türk örnekleminde sınanması. (Doktora Tezi), TC Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Armağan, H. B. ve Çapan, A. S.** (2017). İlkokul Birinci Sınıfa 60-66 Aylık Başlayan Çocuklar ile 70-72 Aylık Başlayan Çocuklar Arasındaki Ahlaki Yargı Farklılıklarının İncelenmesi. *İstanbul Aydın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi Özel Sayısı*, 39-42.
- Aslan, E.** (2008). Drama temelli sosyal beceri eğitiminin 6 yaş çocuklarının sosyal ilişkiler ve işbirliği davranışlarına etkisi. Yüksek lisans tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Aslan, M.** (2009). 5-6 yaş grubu çocuklarda bilişsel işlemler ile uyum ve davranış problemleri arasındaki ilişkinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ath, Ç.** (2006) Okul Öncesi Eğitimi Alan 6 Yaş Çocuklarının Sosyal ilişkileri Anlamlandırılmasının incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Aydın, B.** (2000). Gelişimin Doğası. Editör: Binnur Yeşilyaprak, Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi, Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Aydın A.** (2014). Eğitim Psikolojisi Gelişim-Öğrenme-Öğretim. (13. Baskı), Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.
- Aykır, T. ve Çifçi Tekinarslan, İ.** (2012). Okulöncesi dönemde zihinsel yetersizliği olan ve olmayan çocukların sosyal becerileri ve problem davranışlarının karşılaştırılması. Kastamonu Eğitim Dergisi, 20(2).
- Ayyıldız, T.** (2005). Zonguldak il merkezinde 0-6 yaş çocuğu olan annelerin çocuk yetiştirme tutumları. Yüksek lisans tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Zonguldak.
- Bacanlı, H.** (1999). Sosyal beceri eğitimi. Ankara:Nobel Yayın Dağıtım.
- Bacanlı, H.** (2011). Eğitim psikolojisi. Ankara:Pegem Akademi.
- Bandura, A.** (1971). Psychological modeling: Conflicting theories. Chicago: Aldine-Atherton Inc.
- Bandura, A.** (1977). Social learning theory. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall.
- Başal, H. A.** (2003). Nasıl mutlu bir çocuk yetiştirebilirim? İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Başalan İz, F.** (2009). Kohlberg'in bilişsel ahlak gelişimi kuramına göre hemşire öğrencilerin ahlaki yargı yeteneklerinin belirlenmesi. Yayınlanmamış doktora tezi İzmir: Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Başaran, İ. E.**(1998). Eğitim Psikolojisi, Ankara: Aydan Web Tesisleri.
- Baştürk, M.** (2004). Dil edinim kuramları ve türkçenin anadili olarak edinimi. Ankara:Pegem Yayıncılık.
- Baymur, F.** (1997). Genel Psikoloji, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Berk, L.E.** (2013). Child Development. Çocuk Gelişimi. 8th ed, Çeviren :Dönmez A, Ankara: İmge Kitabevi.
- Can, G.** (2004). Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi, , Ed. Binnur Yeşilyaprak, Kişilik Gelişimi. Ankara: PegemA Yayınları.
- Can, G.**(2011).Gelişimin Doğası. (Editör Esra Ceyhan). Erken Çocukluk Döneminde Gelişim I.Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Caulfield, MJ.** (2001). The Influence of War Play Theme On Cooperation And Affective Meaning in Preschoolers' Pretend Play, The State University of New Jersey Unpublished PhD Thesis, New Jersey, USA.
- Cebeci, T. ve Ceylan, S.** (2009). Tam aileye ve tek ebeveyne sahip ailelerden gelen 7-12 yaşları arasındaki çocukların bağlanma stilleri ve kaygı durumları arasındaki ilişki (Master's thesis, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Cloninger, C. R. ve Svrakic, D. M.** (1997). Integrative psychobiological approach to psychiatric assessment and treatment. Psychiatry, 60(2), 120-141.
- Çağdaş, A.**(2008). Anne-baba-çocuk iletişimi. Ankara: Kök Yayıncılık.

- Çam, Z., Çavdar, D., Seydooğulları, S. ve Çok, F.** (2012). Ahlak gelişimine klasik ve yeni kuramsal yaklaşımlar. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 12(2), 1211-1222.
- Çapan, A. S.** (2005). 3-11 yaş çocuklarının ahlak gelişimlerinin Piaget'nin Ahlaki Gelişim Kuramı'na göre incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Çeliköz N., Seçer Z., Çetin Ş. ve Demir Şen, H. Ş.** (2008). Çocuk Yuvası ve Ailesiyle Yaşayan Çocukların Ahlâki ve Sosyal Kural Anlayışlarının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi. Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi, 23,1-13.
- Çetin, F., Alpa-Bilbay, A. ve Albayrak-Kaymak, D.** (2003). Araştırmadan Uygulamaya Çocuklarda Sosyal Beceriler: Grup Eğitimi, İstanbul: Epsilon Yayınları.
- Çetintaş, S.** (2015). 5 yaş çocuklarında görülen davranış problemleri ile annelerin çocuklarına uyguladıkları disiplin yöntemleri arasındaki ilişkinin incelenmesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Çileli, M.**(1986). Ahlak Psikolojisi ve Eğitimi. Verso Yayınları, Ankara, s. 9-110.
- Çiftçi, N.** (2003). Kohlberg'in bilişsel ahlak gelişimi teorisi: Ahlak ve demokrasi eğitimi. Değerler Eğitimi Dergisi, 1(1), 43-77.
- Çiftçi, N.** (2007). Ahlak gelişimi. Alim Kaya (Ed.), Eğitim Psikolojisi içinde (s.170-218). Ankara: PegemA.
- Çiftçi Topaloğlu, Z.** (2013). 4-5 yaş çocuklarının sosyal yetkinlik, saldırganlık, kaygı düzeyleri ile anne-babalarının ebeveyn özyeterliği algısı arasındaki ilişkilerin incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Çimen, N. ve Koçyiğit, S.** (2010). A study on the achievement level of social skills objectives and outcomes in the preschool curriculum for six-year-olds. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 2(2): 5612–5618.
- Dereboy Ç., Okyay P., Eskin M., Dereboy F. ve Demir Kaynak H.** (2007). E risk factors for and protective factors against adolescent suicidal behavior in Turkey Crisis: The Journal of Crisis Intervention and Suicide Prevention, 28(14),131-139.
- Dervişoğlu, C.** (2007). Okul öncesi kurumlarına devam eden 6 yaş çocuklarının, sosyal becerilerini ve problem davranışlarını etkileyen faktörlerin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Dilber, M.** (2015). Okul öncesi çocukların ahlaki yargı düzeyleriyle kişilerarası problem çözme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Dilber, M. ve Ersoy, Ö. A.** (2016). Okul öncesi çocukların ahlaki yargı düzeyleriyle kişilerarası problem çözme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Kastamonu Education Journal, 24(5), 2207.

- Dursun, A.** (2010). Okul öncesi dönemdeki çocukların davranış problemleriyle anne baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Durualp, E. ve Aral, N.** (2010). Altı yaşındaki çocukların sosyal becerilerine oyun temelli sosyal beceri eğitiminin etkisinin incelenmesi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 39(39), 160-172.
- Ekinci Vural, D.** (2006). Okul Öncesi Eğitim Programındaki Duyuşsal ve Sosyal Becerilere Programın Çocuklarda Sosyal Becerilerin Gelişimine Etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Ekmekçi, F. Ö.** (1982). Acquisition of verbal inflections in Turkish. O.D.T.Ü Journal of Human Sciences, 227-241.
- Elibol Gültekin, S.** (2008). 5 Yaş Çocuklarının Sosyal Becerilerinin Bazı Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Erten, H.** (2012). Okul öncesi eğitime devam eden 5-6 yaş çocuklarının sosyal beceri, akran ilişkileri ve okula uyum düzeyleri arasındaki ilişkilerin izlenmesi. Yüksek lisans tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Gander M.J. ve Gardiner H.W.** (2007). Çocuk ve Ergen Gelişimi. (6. Baskı), Çeviri Ed.: Onur, B. Ankara: İmge Kitapevi Yayıncılık.
- Göger, G.** (2018). Ebeveynlerin kişilik özellikleri ile çocuklarının sosyal beceri ve problem davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Göktaş, İ.** (2015). Aile katılımı ve sosyal beceri eğitimi programlarının tek başına ve birlikte 4-5 yaş çocuklarının sosyal becerileri ve anne-çocuk ilişkileri üzerindeki etkisinin incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- Göktaş, İ. ve Gülay Ogelman, H.** (2016). Aile katılımı ve sosyal beceri eğitimi programlarının tek başına ve birlikte 4-5 yaş çocuklarının sosyal becerileri üzerindeki etkisinin incelenmesi. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(1), 415-438.
- Gözübüyük, N.** (2015). Okul öncesi dönem çocuklarında davranış sorunlarının anne-baba tutumu ve öz-kontrol ile ilişkisinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Graziano, P.A., Reavis, R.D., Keane, S.P., Calkins, S.D.** (2007). The role of emotion regulation in children's early academic success. Journal of School Psychology, 45(1): 3-19.
- Gülay, H.** (2009). 5-6 yaş çocuklarının sosyal konularını etkileyen çeşitli değişkenler. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 6(1), 104-121.
- Gülay, H. ve Akman, B.** (2009). Okul öncesi dönemde sosyal beceriler. Ankara: Pegem

- Gülay Ogelman, H.** (2012). Okul öncesi dönemde sosyal gelişim. E. Kargı (Ed.). Erken çocukluk döneminde gelişim. Ankara: Pegem Akademi.
- Güler, S.** (2015). Sosyal oyunun 48–69 aylık çocukların ahlaki ve sosyal kural algılarına etkisinin incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Gültekin Akduman, G., Günindi, Y. ve Türkoğlu, D.** (2015). Okul öncesi dönem çocukların sosyal beceri düzeyleri ile davranış problemleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8(37), 673-683.
- Günindi, Y.** (2010). Anasınıfına devam eden altı yaş çocuklarına uygulanan sosyal uyum beceri eğitimi programının çocuklarının sosyal uyum becerilerinin gelişimine etkisi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Herrlitz, W.** (1983). Modern lengüstiğe giriş. İzmir: E.Ü.E.F. Yayını.
- Hyson, M.** (2003). The Emotional Development Of Young Children: Building An Emotion-Centered Curriculum. 2nd ed, Teachers College Press, New York and London.
- Kağıtçıbaşı, Ç.** (1999). Yeni insan ve insanlar: Sosyal psikolojiye giriş. İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Kanlıklıçer, P.** (2005). Okul öncesi davranış sorunları tarama ölçeği: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kapıkıran, N. A., Kapıkıran, N. A., İvrendi, A. B. ve Adak, A.** (2006). Okul öncesi çocuklarında sosyal beceri: durum saptaması. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 19(19), 19-27.
- Karaca, N. H., Gündüz, A., ve Aral, N.** (2011). Okul öncesi dönem çocuklarının sosyal davranışının incelenmesi. Kuramsal Eğitimbilim Dergisi, 4(2), 65-76.
- Karoğlu, H. ve Ünüvar, P.** (2017). Okul öncesi dönem çocuklarının gelişim özellikleri ve sosyal beceri düzeyleri. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 43, 231-254.
- Kargı, E. ve Erkan, S.** (2004). Okul öncesi dönem çocukların davranış sorunlarının incelenmesi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 27, s.135-144.
- Karoğlu, H.** (2016). Okul öncesi dönem çocuklarının gelişim özellikleri ve sosyal beceri düzeyleri (Yüksek Lisans Tezi). Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Burdur.
- Kargı, E.** (2016). Erken çocukluk döneminde gelişim. Ankara: Pegem.
- Kaya, M.** (1993). Bazı Kişisel Değişkenlere Göre Üniversite Öğrencilerinin Ahlaki Yargıları, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Keçecioglu, Ö.** (2015). MEB okul öncesi eğitim programı ve Montessori yaklaşımına göre eğitim alan 5 yaş çocuklarının sosyal becerilerinin incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Keklik İ.** (2014). Eğitim Psikolojisi. İçinde: Ünite 4 Bilişsel Gelişim. Ed: Yıldırım İ, 4. Baskı. Ankara: Anı. s.62-73.

- Kılıçarslan, F.** (1997). Farklı sosyo-ekonomik düzeylerdeki anaokulu çocuklarının okumaya hazır olma durumu. Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kılınç, M. N.** (2014). Okul öncesi eğitime devam eden çocukların kişiler arası problem çözme becerileri ile sosyal duygusal uyumlarının karşılaştırılması (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kılınç, N.** (2016). 5-6 yaş çocuklarının sosyal beceri ve problem davranışları ile oyun davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Karabük Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Karabük.
- Killen, M. ve De Waal, F. B. M.** (2000). The evolution and development of morality. Filippo Aureli, Frans B. M. Waal (Ed.), Natural conflict resolution içinde (s. 352-372). Berkeley, CA: University of California.
- Koçyiğit, S. ve Kayılı, G.** (2008). Montessori eğitimi alan ve almayan anaokulu öğrencilerinin sosyal becerilerinin karşılaştırılması. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (20), 511-516.
- Konya, S.** (2007). Kubaşık öğrenme etkinliklerinin beş yaş öğrencilerinin özbakım becerileri gelişimine etkisi (Doctoral dissertation, Adnan Menderes Üniversitesi).
- Korkmaz, İ.** (2015). Sosyal Öğrenme Kuramı. Eğitim Psikolojisi Gelişim-Öğrenme-Öğretim, Ed.: Yeşilyaprak B. (14. Baskı), Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Kurtulan, B.** (2015). Erken çocukluk döneminde (4-7 yaş) bilişsel beceriler ile sosyal beceriler arasındaki ilişkinin incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- İlgın, T.İ.** (2018). Okul öncesi çocukların sosyal beceri düzeyleri ve sosyal değer kazanımları ile ebeveyn sosyal beceri düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Karabük Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Karabük.
- McLoyd, V. C.** (1998). Socioeconomic disadvantage and child development. American Psychologist. 53, 185-204.
- Milli Eğitim Bakanlığı** (2016). Okul öncesi eğitim programı. Erişim Adresi: http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller/Okul%20C3%96ncesi%20E%20C4%9Fitim%20Program%C4%B1.pdf
- Merrell KW.** (2003). Helping Students Overcome Depression and Anxiety: A Practical Guide(4.ed.). New York: Guilford Press.
- Ogelman, H. G., Önder, A., Seçer, Z. ve Erten, H.** (2013). Anne tutumlarının 5-6 yaş çocuklarının sosyal becerilerini ve okula uyumlarının yordayıcı etkisi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (29), 143-152.
- Orçan M.** (2012). Sosyal Gelişim. Erken Çocukluk Döneminde Gelişim, (4. Baskı). Ed.: Deniz E. Ankara: Maya Akademi.
- Özbay, Y.** (2004). Gelişim ve öğrenme psikolojisi. Ankara: Empati Yayınları
- Özbey, S.** (2009). Anaokulu ve Anasınıflı Davranış Ölçeğinin (PKBS 2) Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması ve Destekleyici Eğitim Programının Etkisinin İncelenmesi. Yayınlanmış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Özgün, Ö.** (2012). Ahlak Gelişimi. Erken Çocukluk Döneminde Gelişim, (4. Baskı). Ed.: Deniz E. Maya Akademi, Ankara.
- Öztürk, M. O.** (2001). Ruh sağlığı ve bozuklukları.. Ankara: Feryal Matbaası.
- Prior, M.** (1992). Childhood temperament. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 33(1), 249-279.
- Rest, J.** (1974). Developmental psychology as a guide to value education: A review of “Kohlbergian” programs. *Review of Educational Research*, 44(2), 241-259.
- Saylağ, Ş.** (2001). Liselerin birinci sınıfında öğrenim gören çocukların ahlaki değerleri algılama düzeylerinin incelenmesi. *Bilim Uzmanlığı Tezi*, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Schultz, D. P. and Schultz, S. E.** (2002). *Modern Psikoloji Tarihi*, 2. Basım, İstanbul, Kaknüs Yayınları, s. 392-393.
- Sanemoğlu, N.** (1994). Okulöncesi eğitim programı hangi yeterlikleri kazandırmalıdır?. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(10).
- Seven S.** (2007). Ailesel faktörlerin altı yaş çocuklarının sosyal davranış problemlerine etkisi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 51, 477-499.
- Shirkosh, S., Mirzaie, M., Tabari, R., Kazemnejad, L. E. ve Rostami, M.** (2015). Predictors Of Physical And Verbal Aggression İn Preschoolers. *Caspian J Pediatr Sep*, 1(2), 39-44.
- Slavin R. E.** (2013). *Educational Psychology Theory and Practice*. Eğitim Psikolojisi Kuram ve Uygulama. 10th ed, Çeviri Editörü: Yüksel G. Ankara: Nobel.
- Smetana, J.G.** (2006). Social-Cognitive Domain Theory: Consistencies and Variations in Children’s Moral and Social Judgments. *Handbook of Moral Development*. Edited By: Killen, M. ve Smetana, J.G., pp.119-153.
- Smetana, J.G., Jambon, M. ve Ball, C.** (2014). The Social Domain Approach to Children’s Moral and Social Judgments. *Handbook of Moral Development*. Edited By: Killen, M. ve Smetana, J.G., (2 nd Edition). Psychology Press. New York. pp.23-45.
- Şahin, S. ve Baç Karaaslan, T.** (2006). Üç-altı yaş grubu çocukların sosyal beceri düzeylerinin incelenmesi. *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi*, 1(2): 74–80.
- Şehirli, N.** (2007). Çocuk davranışlarını değerlendirme ölçeği’nin geliştirilmesi ve bazı değişkenlere göre incelenmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi: Ankara
- Şengönül, T.** (2013). Sosyal sınıfın boyutları olarak gelirin, eğitimin ve mesleğin ailelerdeki sosyalleştirme-eğitim süreçlerine etkisi. *Eğitim ve Bilim Dergisi*. 167,128-143.
- Taner Devran, M. ve Başal, H.A.** (2013). Okulöncesi çocuklarında gözlenen davranış problemleri ile ailelerinin anne-baba tutumları arasındaki ilişki. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 115-144
- Tola, D.** (2003). İlkokul 5. sınıf çocuklarında ahlaki yargı ile ana-baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.

- Thompson, R.A. ve Happold, C.A.** (2002). The roots of school readiness in social and emotional development. *A Strong Foundation for School Readiness*.1(1): 8-29.
- Trawick Smith J.** (2014). *Early Childhood Development (A Multicultural Perspective)*. Çocukluk Döneminde Gelişim (Çok Kültürlü Bir Bakış Açısı). 5th ed, Çeviri Editörü: Akman B. Ankara: Nobel.
- Tunçeli,H.İ. ve Zembat,R.** (2017). Erken çocukluk döneminde gelişimin değerlendirilmesi ve önemi. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*,3(3),01-12.
- Turan, S. B.** (2013). 60-77 Aylar arasındaki okul öncesi eğitim alan ve almayan çocukların matematik yeteneği ile sosyal becerilerinin incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Uyanık Balat, G. ve Balaban Dağal, A.** (2009). *Okul Öncesi Eğitimde Değerler Eğitimi Etkinlikleri*. (2.Baskı), Ankara: Kök Yayıncılık.
- Uysal, A., ve Balkan, İ. K.** (2015). Sosyal beceri eğitimi alan ve almayan okul öncesi çocukların, sosyal beceri ve benlik kavramı düzeyleri açısından karşılaştırılması. *Psikoloji Çalışmaları/Studies in Psychology*, 35(1), 27-56.
- Vural, D.** (2019). Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 60-72 aylık çocuklarda görülen davranış problemleri ile çocukların iletişim becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yalçın, H.** (2010). *Çocuk Gelişimi*, 1. Baskı, İstanbul: Morpa Yayınevi.
- Yaşar Ekici, F.** (2013). Okul öncesi eğitim kurumlarındaki aile katılım çalışmalarına davranışlar açısından karşılaştırılması (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yaşar Ekici, F.** (2015). Okul öncesi eğitime devam eden çocukların sosyal becerileri ile aile özellikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2).
- Yau J. ve Smetana G.** (2003). Conceptions of Moral, Social-Conventional and Personal Events Among Chinese Preschoolers in Hong Kong. *Child Development*, 74(3), 647- 658.
- Yavuzer, H.** (2001). *Okul Çağı Çocuğu*, 4.Basım, İstanbul:Remzi Kitabevi,
- Yavuzer,H.**(2005).*Doğum Öncesinden Ergenlik Sonuna Çocuk Psikolojisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H.** (2010). *Çocuğun ilk 6 yılı*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Yavuzer, H.** (2012).*Çocuk psikolojisi*. İstanbul:Remzi Kitapevi.
- Yener, P.** (2014). Okul öncesi eğitimi alan 60 ay ve üzeri çocukların sosyal beceri düzeyleri ile annelerinin çocuk yetiştirme tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yıldırım Doğru, S., S, Kayılı., G., Alabay, E., Kuşçu, Ö. ve Sarıkaya, A.** (2013). Ailesinde engelli birey bulunan okul öncesi dönem çocuklarının sosyal becerileri ve problem davranışlarının incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 14(2): 219–236.

- Yiğen, E.** (2005). Zonguldak il merkezinde yuvaya giden 3-6 yaş grubu çocuklarda kardeş kıskançlığının değerlendirilmesi. Yüksek lisans tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Zonguldak.
- Yurtsever Kılıçgün, M.** (2016). Sosyal Gelişim. Erken Çocukluk Döneminde Gelişim, Ed.: Arslan E. (2. Baskı), Ankara: Eğiten Kitap.
- Yörükoğlu, A.** (1978). Çocuk Ruh Sağlığı. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yüksel, G.** (2004). Sosyal Beceri Envanteri El Kitabı, Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Zembat, R., Yılmaz, H. ve Küsmüş, G. İ.** (2018). Okul öncesi dönem çocuklarının mizaç özellikleri ile sosyal becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Pegem Atıf İndeksi, 43-56.

EKLER

- EK 1:** Kişisel Bilgi Formu
- EK 2:** Ahlaki Yargı Ölçeği
- EK 3:** Sosyal Beceri Ölçeği
- EK 4:** Problem Davranış Ölçeği
- EK 5:** Etik Kurul Raporu

EK 1: Kişisel Bilgi Formu

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Uygulama Tarihi:

1. Çocuğun doğum tarihi:

2. Cinsiyeti:

1-K ( )

2-E ( )

3. Çocuğun kardeşi

1-Yok ( )

2-Var ( )

4. Annenin öğrenim durumu:

1-Okur-yazar değil ( )

2-Okur-yazar ( )

3-İlkokul mezunu ( )

4-Ortaokul mezunu ( )

5-Lise mezunu ( )

6-Yüksek okul (2 yıllık) mezunu ( )

7-Üniversite mezunu ( )

8-Yükseklisans ( )

9-Doktora ( )

5. Babanın öğrenim durumu:

1-Okur-yazar değil ( )

2-Okur-yazar ( )

3-İlkokul mezunu ( )

4-Ortaokul mezunu ( )

5-Lise mezunu ( )

6-Yüksek okul (2 yıllık) mezunu ( )

7-Üniversite mezunu ( )

8-Yükseklisans ( )

9-Doktora ( )

EK 2: Ahlaki Yargı Ölçeği

Ahlaki Yargı Ölçeği

- Tanışma
- Bebekleri tanıtırma“**Bak bunlar kardeş. Bu Eda, 6 yaşında. Bu Esra, 4 yaşında. Bu, anneleri. Bu da annelerinin arkadaşı Ayşe teyze. ,**
- 3 dk. Süreyle isterlerse bebeklere bakma ve dokunmaları için izin verilir.
- Bebekler alınır.“**Çalışmamız bittikten sonra bebeklerle oynamana izin vereceğim. Şimdi sana Eda ve Esra ile ilgili bazı hikayeler anlatacağım beni dikkatle dinle, sonra sana hikayelerle ilgili sorular soracağım. Hazır mısın? ,**

(3-4 ve 6-7 yaş grubunda hikayeye ait materyaller kullanılarak anlatılır.) (10-11yaş grubunda hikayeye ait resimler gösterilerek anlatılır, materyalli sunum yapılmayacaktır.)

- İlk hikaye okunur. (1. okumanın yanıtları 1. sütünde puanlanır.)

TEMA: İKİLEM

HİKAYE 1.

Bir gün Eda, Esra, anneleri ve Ayşe teyze denize gittiler. Eda ve Esra kumda deniz kabuklarıyla oynarken, anneleri ve Ayşe teyze denize girdi. Bu sırada Esra’ nın eli denizkabağı ile kesildi ve kanamaya başladı. Eda, Ayşe teyzenin çantasının içinde gördüğü yara bandını almak istedi. Esra “başkalarına ait olan şeyleri izinsiz almamalıyız” dedi. Eda ise “Ama elin kanıyor, almamız lazım” diye cevap verdi.

- 1.soru sorulur ve cevaplar puanlanır (3-4 yaş grubunda yanıtlar verilirken resimler gösterilecektir).
- Hikaye ile ilgili 1. soruya verilen yanıt gruplarında 4 veya 3 puan alan öğrencilerin yanıtları doğru kabul edilecektir ve anladı sütündeki puan işaretlenecektir. 2,1 veya 0 puan alan öğrencilerin yanıtları yanlış kabul edilecektir. Yanıtları yanlış kabul edilen öğrenciye aşağıdaki yönerge kullanılarak hikaye tekrar edilecektir.

1) Hikayeyi anladın mı? Peki bu hikayede ne olduğunu bu resme bakarak anlatır mısın?

SORU	KRİTERLER	1.P	2.P	Anlamadı	Anladı
1	Eda ve Esra, anneleri ve Ayşe Teyze ile denize gitmişler.	1	1	Anlamadı	Anladı
	Anneleri yokken Esra’nın eli kesilmiş ve kanamış.	1	1		
	Ablası Ayşe teyzenin çantasındaki yarabandını alıp yapıştırmak istemiş.	1	1		
	Esra başkasının eşyalarını izinsiz alamayacaklarını söylemiş. Eda, eli kanadığı için yarabandını almaları gerektiğini söylemiş.	1	1		
	Anlamsız cevap	0	0		
PUAN				1	2

Şimdi bu hikayeyi sana tekrar anlatacağım. Beni dikkatle dinle, çünkü sana, yine hikaye ile ilgili sorular soracağım. (2. okumanın yanıtları 2. sütünde puanlanır.)

- 1. soruya doğru yanıt veren öğrencilerin ikinci sorusu sorularak, kriterlerdeki ifadelerle yakın anlamda verilen cevaplar kabul edilecek ve yan sütündeki cevaba ait puan daire içine alınacaktır. 3. sorunun sonunda öğrencinin aldığı puanlar toplanarak, toplam hanesine yazılacaktır.
- İkinci okumadan sonra yanıtları doğru kabul edilen (4 veya 3 puan alan) öğrencilerin hikaye ile ilgili diğer soruları sorulacaktır. Anladı sütündeki puan işaretlenecektir.(2. okumanın yanıtları 2. sütünde puanlanır.)
- İkinci okumadan sonra yanıtları yanlış kabul edilen (2,1 veya 0 puan alan) öğrencilerin hikaye ile ilgili diğer soruları sorulmayacak ve 2. hikayeye geçilecektir. Anlamadı sütündeki puan işaretlenecektir

2) Sence bu hikayede Eda ve Esra’dan hangisi daha haklıdır? Neden ?

2	Eda haklı, çünkü kardeşinin eli kanıyordu sonra Ayşe teyzeye yarabandını alması gerektiğini açıklayabilirdi.	3
	Esra haklı, çünkü başkasına ait şeyleri izin almadan kullanmamak gerekir	2
	Eda haklı/Esra haklı Çünkü.... (anlamsız cevap)	1

3) Sen olsan ne yapardın ?

3	Ben de Eda gibi davranırdım.	3
	Yara bandını almak için annelerin gelmesini beklerdim/annemi çağırırdım.	2
	Anlamsız cevap	1
TOPLAM		

- “Sana Eda ve Esra ile ilgili başka bir hikaye anlatacağım. Beni dikkatle dinle.”
- İkinci hikaye okunur.

TEMA: KÜLTÜREL PAYLAŞIM

HİKAYE 2.

Birgün Ayşe teyze Eda ve Esra' ya 3 tane şeker verdi ve paylaşımlarını istedi. Abla Eda 2 tane şekerini kendi aldı ve 1 tanesini kardeşi Esra'ya verdi. Esra bu duruma şaşırды.

1) Hikayeyi anladın mı? Peki bu hikayede ne olduğunu bu resme bakarak anlatır mısın?

- 1. soru sorulur ve cevaplar puanlanır. (1. okumanın yanıtları 1. sütünde puanlanır.)
- Hikaye ile ilgili 1. soruya verilen yanıt gruplarında 4 veya 3 puan alan öğrencilerin yanıtları doğru kabul edilecektir ve anladı sütündeki puan işaretlenecektir
- 2,1 veya 0 puan alan öğrencilerin yanıtları yanlış kabul edilecektir. Yanıtları yanlış kabul edilen öğrenciye aşağıdaki yönerge kullanılarak hikaye tekrar edilecektir.

SORU	KRİTERLER	1.P	2.P	Anlamadı	Anladı
1	Ayşe teyze Eda ve Esra' ya 3 tane şeker vermiş.	1	1	Anlamadı	Anladı
	Paylaşımlarını istemiş.	1	1		
	Eda 2 tane şekerini kendi almış	1	1		
	1 tanesini kardeşi Esra' ya vermiş.	1	1		
	Anlamsız cevap	0	0		
	PUAN			1	2

Az önce anlattığım hikayeyi şimdi tekrar anlatacağım. Beni dikkatle dinle, çünkü sana, yine hikaye ile ilgili sorular soracağım. (2. okumanın yanıtları 2. sütünde puanlanır.)

- İkinci okumadan sonra yanıtları doğru kabul edilen (4 veya 3 puan alan) öğrencilerin hikaye ile ilgili diğer soruları sorulacaktır. Anladı sütündeki puan işaretlenecektir.
- İkinci okumadan sonra yanıtları yanlış kabul edilen (2,1 veya 0 puan alan) öğrencilerin hikaye ile ilgili diğer soruları sorulmayacak ve 3. hikayeye geçilecektir. Anlamadı sütündeki puan işaretlenecektir
- 1. soruya doğru yanıt veren öğrencilerin ikinci sorusu sorularak, kriterlerdeki ifadelerle yakın anlamda verilen cevaplar kabul edilecek ve yan sütündeki cevaba ait puan daire içine alınacaktır. 3. sorunun sonunda öğrencinin aldığı puanlar toplanarak, toplam hanesine yazılacaktır.

2) Sence Eda ve Esra' dan hangisi daha haklıdır ? Neden ?

2	Esra Haklı, çünkü kardeşi ile şekerleri eşit paylaşmalıydı./çünkü o daha az şeker aldı.	3
	Eda haklı, çünkü kardeşi küçük olduğu için daha az şeker almalı	2
	Haklı/Haksız Çünkü.... (geçersiz cevap)	1

3) Sen olsan ne yapardın ?

3	Kardeşim ve kendime 1 tane şeker alıp kalan şekerini ikiye bölerek paylaştırdım.	3
	1 tane anneme/arkadaşıma, 1 kardeşime verir 1 tane de kendim alırdım	
	1 şekerini kendim alırdım, 1 şekerini kardeşime verirdim. Fazla şekerini Ayşe teyzeye geri verirdim	
	Kardeşim daha küçük olduğu için ona 2 şeker verir, kendim 1 şeker alırdım.	2
	Ben daha büyük olduğum için kendim 2 şeker alır, kardeşime 1 şeker verirdim.	
	Hepsini kardeşime verirdim.	
	Hepsini kendim alırdım.	
Anlamsız cevap	1	
TOPLAM		

- “Şimdi de Eda ve Esra ile ilgili üçüncü hikayeyi anlatacağım. Beni dikkatle dinle. Eğer yorulduysan biraz ara verebiliriz” (öğrenci isterse 5. dk oyuncaklarla oynayabilir.)
- Üçüncü hikaye okunur.

TEMA: KASTI KAZA

HİKAYE 3

Eda bir gün annesinin istediği bardağı dolaptan almaya çalışırken kolu kazayla bardaklara çarptı ve 8 tane bardak kırdı. Esra ise annesinden gizli, bardakların olduğu dolaptaki çikolata paketini ararken kolu kazayla bardaklara çarptı ve 1 tane bardak kırdı.

1) Hikayeyi anladın mı? Peki bu hikayede ne olduğunu bu resme bakarak anlatır mısın?

- 1. soru sorulur ve cevaplar puanlanır. (1. okumanın yanıtları 1. sütünde puanlanır.)
- Hikaye ile ilgili 1. soruya verilen yanıt gruplarında 4 veya 3 puan alan öğrencilerin yanıtları doğru kabul edilecektir ve anladı sütündeki puan işaretlenecektir.
- 2,1 veya 0 puan alan öğrencilerin yanıtları yanlış kabul edilecektir. Yanıtları yanlış kabul edilen öğrenciye aşağıdaki yönerge kullanılarak hikaye tekrar edilecektir.

SORU	KRİTERLER	1.P	2.P	Anlamadı	Anladı
1	Annesi Eda'dan bardak getirmesini istemiş.	1	1	Anlamadı	Anladı
	Eda bardağı almaya çalışırken kolu kazayla çarpmış 8 tane bardak kırmış	1	1		
	Esra annesinden gizli dolaptaki çikolata paketini arıyormuş.	1	1		
	Çikolata paketini ararken kolu kazayla çarpmış 1 tane bardak kırmış.	1	1		
	Anlamsız cevap	0	0		
	PUAN			1	2

Şimdi bu hikayeyi sana tekrar anlatacağım. Beni dikkatle dinle, çünkü sana, yine hikaye ile ilgili sorular soracağım. (2. okumanın yanıtları 2. sütünde puanlanır.)

- İkinci okumadan sonra yanıtları doğru kabul edilen (4 veya 3 puan alan) öğrencilerin hikaye ile ilgili diğer soruları sorulacaktır. Anladı sütündeki puan işaretlenecektir
- İkinci okumadan sonra yanıtları yanlış kabul edilen (2,1 veya 0 puan alan) öğrencilerin hikaye ile ilgili diğer soruları sorulmayacak ve 4. hikayeye geçilecektir. Anlamadı sütündeki puan işaretlenecektir
- 1. soruya doğru yanıt veren öğrencilerin ikinci sorusu sorularak, kriterlerdeki ifadelerle yakın anlamda verilen cevaplar kabul edilecek ve yan sütündeki cevaba ait puan daire içine alınacaktır. 3. sorunun sonunda öğrencinin aldığı puanlar toplanarak, toplam hanesine yazılacaktır.

2) Sence Eda ve Esra' dan hangisi daha hatalıdır ? Neden ?

2	Esra hatalı, çünkü ablası annesine bardak getiriyormuş ama o annesinden gizli çikolata arıyormuş	3
	Eda hatalı, çünkü o 8 bardak kırmış (daha çok kırmış)	2
	Eda / Esra hatalı, çünkü...(geçersiz cevap)	1

3) Sen anne olsaydın hangisine daha çok kızardın? Neden?

3	Esra'ya kızardım çünkü o benden izinsiz çikolata paketini almaya çalışırken bardak kırdı.	3
	Eda' ya kızardım çünkü o 8 bardak kırdı (daha çok bardak kırdı).	2
	Eda' ya/ Esra' ya kızardım, çünkü....(geçersiz cevap)	1
	TOPLAM	

- "Sana Eda ve Esra ile ilgili diğer hikayeyi anlatacağım. Beni dikkatle dinle."
- Dördüncü hikaye okunur.

TEMA: SOSYAL YARDIMLAŞMA

HİKAYE 4.

Eda ve Esra, annesi ve babası ile birlikte kahvaltı ettikten sonra, annesi Eda'ya "kahvaltı sofrasını toplamama yardım eder misiniz?" dedi. Eda kardeşine "Hadi birlikte anneme yardım edelim" deyince, Esra "Annem sana söyledi. Banane, sen topla" diyerek ablasına yardım etmedi. Eda sofrayı tek başına toplarken babası Eda'ya "Haydi okula geç kalıyorsun, gidelim." dedi ve Eda'yı okula götürdü. Henüz okula gitmeyen Esra evde kaldığı için, sofrayı toplamak zorunda kaldı..

1) Hikayeyi anladın mı? Peki bu hikayede ne olduğunu bu resme bakarak anlatır mısın?

- 1. soru sorulur ve cevaplar puanlanır. (1. okumanın yanıtları 1. sütünde puanlanır.)
- Hikaye ile ilgili 1. soruya verilen yanıt gruplarında 4 veya 3 puan alan öğrencilerin yanıtları doğru kabul edilecektir ve anladı sütündeki puan işaretlenecektir.
- 2,1 veya 0 puan alan öğrencilerin yanıtları yanlış kabul edilecektir. Yanıtları yanlış kabul edilen öğrenciye aşağıdaki yönerge kullanılarak hikaye tekrar edilecektir.

SORU	KRİTERLER	1.P	2.P	Anlamadı	Anladı
1	Anneleri Eda' dan sofrayı toplamasına yardım etmelerini istemiş	1	1	Anlamadı	Anladı
	Esra ablasına yardım etmek istememiş ve „annem sana söyledi sen topla“ demiş.	1	1		
	Eda sofrayı toplamaya başlayınca babası geç kalacaklarını söyleyerek onu okula götürmüş.	1	1		
	Sonra da Esra tek başına sofrayı toplamak zorunda kalmış.	1	1		
	Anlamsız cevap	0	0		
	PUAN			1	2

Şimdi bu hikayeyi sana tekrar anlatacağım. Beni dikkatle dinle, çünkü sana, yine hikaye ile ilgili sorular soracağım. (2. okumanın yanıtları 2. sütünde puanlanır.)

- İkinci okumadan sonra yanıtları doğru kabul edilen (4 veya 3 puan alan) öğrencilerin hikaye ile ilgili diğer soruları sorulacaktır. Anladı sütündeki puan işaretlenecektir
- İkinci okumadan sonra yanıtları yanlış kabul edilen (2,1 veya 0 puan alan) öğrencilerin hikaye ile ilgili diğer soruları sorulmayacak ve 5. hikayeye geçilecektir. Anlamadı sütündeki puan işaretlenecektir
- 1. soruya doğru yanıt veren öğrencilerin ikinci sorusu sorularak, kriterlerdeki ifadelere yakın anlamda verilen cevaplar kabul edilecek ve yan sütündeki cevaba ait puan daire içine alınacaktır. 3. sorunun sonunda öğrencinin aldığı puanlar toplanarak, toplam hanesine yazılacaktır.

2) Sence Eda ve Esra' dan hangisi daha hatalıdır ? Neden ?

2	Esra hatalı, çünkü ablasına yardım etmemiş	3
	Eda hatalı, çünkü annesi sofrayı ona topla demiş	2
	Eda hatalı, çünkü sofrayı toplaması gerekirken babasıyla okula gitmiş.	
	Eda hatalı/Esra hatalı Çünkü.... (geçersiz cevap)	1

3) Sen olsaydın ne yapardın ?

3	Ablama yardım ederdim.	3
	Esra gibi sofrayı toplamaya yardım etmek istemezdim.	2
	Küçük olduğum için/erkek olduğum için sofrayı toplamaya yardım etmek istemezdim.	
	Anlamsız cevap	1
TOPLAM		

- "Şimdi de sana Eda ve Esra ile ilgili son hikayeyi anlatacağım. Beni dikkatle dinle."
- Beşinci hikaye okunur.

TEMA: AİLE KURALI

HİKAYE 5.

Annesi yemeği hazırladı ve Eda ile Esra' yı yemeğe çağırdı. Sofrada tatlıyı gören Eda ve Esra tatlı yemek istediler. Annesi ancak yemeklerini yedikten sonra tatlı yiyebileceklerini söyledi.

1) Hikayeyi anladın mı? Peki bu hikayede ne olduğunu bu resme bakarak anlatır mısın?

- 1. soru sorulur ve cevaplar puanlanır. (1. okumanın yanıtları 1. sütünde puanlanır.)
- Hikaye ile ilgili 1. soruya verilen yanıt gruplarında 4 veya 3 puan alan öğrencilerin yanıtları doğru kabul edilecektir ve anladı sütündeki puan işaretlenecektir.
- 2,1 veya 0 puan alan öğrencilerin yanıtları yanlış kabul edilecektir. Yanıtları yanlış kabul edilen öğrenciye aşağıdaki yönerge kullanılarak hikaye tekrar edilecektir.

SORU	KRİTERLER	1.P	2.P	Anlamadı	Anladı
1	Anneleri Eda ile Esra' yı yemeğe çağırmış.	1	1	Anlamadı	Anladı
	Eda ve Esra sofrada tatlıyı görmüşler.	1	1		
	Tatlı yemek istemişler.	1	1		
	Anneleri yemeklerini yedikten sonra tatlı yiyebileceklerini söylemiş.	1	1		
	Anlamsız cevap	0	0		
	PUAN			1	2

Az önce anlattığım hikayeyi şimdi tekrar anlatacağım. Bu sefer hikayeyi dikkatle dinle, çünkü sonra sana hikaye ile ilgili sorular soracağım. (2. okumanın yanıtları 2. sütünde puanlanır.)

- İkinci okumadan sonra yanıtları doğru kabul edilen (4 veya 3 puan alan) öğrencilerin hikaye ile ilgili diğer soruları sorulacaktır. Anladı sütündeki puan işaretlenecektir
- İkinci okumadan sonra yanıtları yanlış kabul edilen (2,1 veya 0 puan alan) öğrencilerin hikaye ile ilgili diğer soruları sorulmayacaktır. Anlamadı sütündeki puan işaretlenecektir
- 1. soruya doğru yanıt veren öğrencilerin ikinci sorusu sorularak, kriterlerdeki ifadelerle yakın anlamda verilen cevaplar kabul edilecek ve yan sütündeki cevaba ait puan daire içine alınacaktır. Üçüncü sorunun sonunda öğrencinin aldığı puanlar toplanarak, toplam hanesine yazılacaktır.

2) Sence Eda ve Esra mı yoksa annesi mi daha haklıdır ? Neden ?

2	Anneleri haklı, çünkü yemeğini bitirmeden tatlı yenmez.	3
	Eda ve Esra haklı, çünkü sofrada tatlıyı görünce canları tatlı yemek istemiş	2
	Eda ve Esra Haklı/Annesi Haklı Çünkü.... (geçersiz cevap)	1

3) Sen olsan ne yapardın ?

3	Yemeğimi bitirmeden tatlı yemezdim.	3
	Önce tatlıyı yerdim, sonra yemeğimi yerdim.	2
	Anlamsız cevap	1
TOPLAM		

EK 3: Sosyal Beceri Ölçeği

ÖLÇEKLER VE BİLGİLENDİRME

Lütfen bu değerlendirme formunda, sayfa 2 ve 3'te yer alan maddelerle çocuğu değerlendirin.

Değerlendirmede son 3 ay süresince çocukta gözlemediğiniz davranışlar temel alınmalı.

Değerlendirme puanlarında görölen her maddede takip edilen düzen:

Asla   Nadiren   Bazen   Sık sık

0   1   2   3

Asla Eğer çocuk açıkça bu davranışı sergilemiyorsa, yada bu davranışı gözlemek için sizin yeterli zamanın yoksa “**Asla**” seçeneğini belirlemek için “**0**”ı daire içine alınız.

Nadiren Eğer çocuk davranışını ve tipik özelliğini nadiren sergiliyor, çok sık tekrarlamıyorsa “**Nadiren**” seçeneğini belirtmek için “**1**”i daire içine alınız.

Bazen Eğer çocuk davranışını ve tipik özelliğini bazen sergiliyorsa “**Bazen**” seçeneğini belirtmek için “**2**”yi daire içine alınız

Sık sık Eğer çocuk davranışını ve tipik özelliğini çok sık sergiliyorsa “**Sık sık**” seçeneğini belirtmek için “**3**”ü daire içine alınız

*** Lütfen bütün maddeleri tamamlayınız ve numaraların aralarını daire içine almayınız.

No	Sosyal Beceri Ölçeği	Asla	Nadiren	Bazen	Sık Sık	Puan Anahtarı		
						SI	SE	SB
1	Bağımsız olarak çalışır veya oynar	0	1	2	3			
2	İşbirlikçi midir?	0	1	2	3			
3	Diğer çocuklarla güler ve eğlenir	0	1	2	3			
4	Birkaç farklı çocukla oynar	0	1	2	3			
5	Diğer çocukların davranışlarını anlamaya çalışır ("Niçin ağlıyorsun"?)	0	1	2	3			
6	Diğer çocuklar tarafından sevilir ve kabul edilir mi?	0	1	2	3			
7	Yetişkinlerin talimatlarına uyar	0	1	2	3			
8	Yeni bir işe kalkışmadan önce yardım ister	0	1	2	3			
9	Kolay arkadaş edinir	0	1	2	3			
10	Kendi kendini kontrol edebilir	0	1	2	3			
11	Diğer çocuklar tarafından oyuna çağırılır mı?	0	1	2	3			
12	Boş zamanlarını uygun bir şekilde kullanır	0	1	2	3			
13	Aşırı strese girmeden ailesinden ayrılabilir mi?	0	1	2	3			
14	Aile içinde veya sınıfta düşüncelerini ifade edebilir	0	1	2	3			
15	İhtiyacı olduğunda yetişkinlerden yardım ister	0	1	2	3			
16	Hikayeler okduğunda dinler	0	1	2	3			
17	Diğer çocuklara yapılan haksızlığa karşı çıkar	0	1	2	3			
18	Farklı ortamlara iyi uyum sağlar	0	1	2	3			
19	Beceri ve kabiliyetleri akranları tarafından beğenilir	0	1	2	3			
20	Arkadaşları üzgün olduğunda onları teselli eder	0	1	2	3			
21	Diğer çocukları oyuna çağırır	0	1	2	3			
22	Kendisinden istendiğinde çalıştığı ortamı temizler	0	1	2	3			
23	Kurallara uyar	0	1	2	3			
24	Yaralandığında bir yetişkinden yardım bekler	0	1	2	3			
25	Oyuncak ve şahsi eşyalarını paylaşır	0	1	2	3			
26	Haklı olduğu durumlarda itiraz eder	0	1	2	3			
27	Kaza ile başkalarını üzdüğünde özür diler	0	1	2	3			
28	Haksız olduğu durumlarda arkadaşları ile uzlaşma yoluna gider	0	1	2	3			
29	Yetişkinler tarafından verilen kararları kabul eder	0	1	2	3			
30	Oyuncaklarla oynayabilmek için sırasını bekler	0	1	2	3			
31	Sosyal faaliyetlerde kendine güvenir mi?	0	1	2	3			
32	Yanlış düzeltildiğinde uygun bir şekilde yanıtlar	0	1	2	3			
33	Yetişkinlerin problemlerine duyarlı mıdır? (üzgün müsün?)	0	1	2	3			
34	Diğer çocuklara sevgisini gösterir	0	1	2	3			
Ham Puan Toplamı								
						SI	SE	SB

EK 4: Problem Davranış Ölçeği

No	Problem Davranış Ölçeği	Asla	Nadiren	Bazen	Sık Sık	Puan Anahtarı		
1	Düşüncesizce hareket eder	0	1	2	3			
2	Üzülduğünde ya da korktuğunda hastalanır	0	1	2	3			
3	Diğer çocuklara sataşır veya onlarla alay eder	0	1	2	3			
4	Başkalarının duygularına tepki vermez	0	1	2	3			
5	Ailesinden ya da bakıcısından ayrılmaya tepki gösterir	0	1	2	3			
6	Gürültü yapar	0	1	2	3			
7	Ani patlama veya sinir krizi geçirme huyu mudur?	0	1	2	3			
8	Bütün dikkati üzerine çekmek ister	0	1	2	3			
9	Endişeli veya gergin midir?	0	1	2	3			
10	Paylaşımçı değildir	0	1	2	3			
11	Fiziksel saldırganlığı var mıdır?(vurur, tekme atar, iter)	0	1	2	3			
12	Çocuklarla oyun oynarken çekingendir.	0	1	2	3			
13	Kızdığında bağırır veya çığlık atar	0	1	2	3			
14	Arkadaşlarının elinden eşyaları alır	0	1	2	3			
15	Konsantre olmakta veya görevini sürdürmekte zorluk çeker mi?	0	1	2	3			
16	Kurallara uymaz	0	1	2	3			
17	Arkadaş edinmede problem yaşar mı?	0	1	2	3			
18	Korkar ve endişe duyar mı?	0	1	2	3			
19	İnatçıdır	0	1	2	3			
20	Hareket etmeden oturamaz - aşırı aktif midir?	0	1	2	3			
21	Diğerlerinden öç almaya çalışır	0	1	2	3			
22	Ailesine, öğretmenine ya da bakıcısına başkaldırır	0	1	2	3			
23	Ağrı, sızı ya da hastalıktan yakınır	0	1	2	3			
24	Anaokulu ya da bakım evine gitmeye tepki gösteriyor mu?	0	1	2	3			
25	Kıpır kıpır ve hareketli midir?	0	1	2	3			
26	İnsanları isimleriyle çağırır	0	1	2	3			
27	Üzülduğünde teselli etmek zor mudur?	0	1	2	3			
28	Grup çalışmalarından hoşlanmaz	0	1	2	3			
29	Diğer çocukları korkutur veya kabadayılık eder	0	1	2	3			
30	Üzgün ve keyifsiz görünür	0	1	2	3			
31	Davranışlarında ani değişiklikler olur mu?	0	1	2	3			
32	Diğer çocukları kıskanır mı?	0	1	2	3			
33	Yaşından küçük davranır	0	1	2	3			
34	Başkasının malına zarar verir	0	1	2	3			
35	Huysuz ya da değişken ruhlu mudur?	0	1	2	3			
36	Eleştiriye ya da azara karşı aşırı duyarlı mıdır?	0	1	2	3			
37	Mızımızlanır ya da şikayet eder	0	1	2	3			
38	Arkadaşlarının hakkını elinden alır mı?	0	1	2	3			
39	Devam eden faaliyetleri bozar	0	1	2	3			
40	Yalan söyler	0	1	2	3			
41	Kolaylıkla kışkırtılır mı?	0	1	2	3			
42	Diğer çocukları sıkır ve kızdırır	0	1	2	3			
Ham Puan Toplamı								
						Sİ	SE	SB

EK 5: Etik Kurul Raporu

**T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü**

**Sayı : 88083623-020
Konu : Etik Onay Hk.**

Sayın Melisa KAYAHAN

**Tez çalışmanızda kullanmak üzere yapmayı talep ettiğiniz anketiniz İstanbul Aydın Üniversitesi Etik Komisyonu'nun 12.07.2019 tarihli ve 2019/10 sayılı kararıyla uygun bulunmuştur.
Bilgilerinize rica ederim.**

**e-İmzalıdır
Dr.Öğr.Üyesi Alper FİDAN
Müdür a.
Müdür Yardımcısı**

09/03/2020 Enstitü Sekreteri

Bülke KENDER

Etik Kurul Değerlendirmek İçin : <https://rektorlugetisim.aydin.edu.tr/View/Enstituler/Bilgi/Değerlendirme.aspx?V=0633A275>

**Adres: Dışkapı Mah. İnönü Cad. No:38 Sarıyer , 34295 Kuzeyköprüsü / İSTANBUL
Telefon:444 1 428
Elektronik: aj@ipa@aydin.edu.tr**

**Bilgi için: Bülke KENDER
Uyvan: Enstitü Sekreteri**

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyadı: Melisa KAYAHAN
Doğum Tarihi ve Yeri: 01.01.1994 / ARDAHAN
E-posta: melisa.kayahan@hotmail.com

ÖĞRENİM DURUMU:

Lisans: 10.06.2017, İstanbul Aydın Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Psikolojik Danışman ve Rehberlik
Yüksek Lisans: İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Programlar, Psikoloji